

CENTRUM
SPOLOČENSKÝCH
A PSYCHOLOGICKÝCH VIED

Postoje k migrácii: od predsudkov k populizmu

•

Miroslava Bozogánová
Michal Kentoš
Ivana Piterová

Košice 2022

Postoje k migrácii: od predsudkov k populizmu

•

Miroslava Bozogánová
Michal Kentoš
Ivana Piterová

Postoje k migrácii: od predsudkov k populizmu

© 2022 Miroslava Bozogánová, Michal Kentoš, Ivana Piterová

Spoločenskovedný ústav Centra spoločenských a psychologických vied SAV, v.v.i., Košice

Recenzenti:

doc. PaedDr. Zuzana Birknerová, PhD., MBA

Katedra manažérskej psychológie, Fakulta manažmentu, ekonomiky a obchodu,
Prešovská univerzita v Prešove

prof. PhDr. Tomáš Sollár, PhD.

Katedra psychologických vied, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva,
Univerzita Konštantína filozofa v Nitre

Publikácia vznikla v rámci riešenia projektov VEGA č. 2/0068/19 Postoje voči migrantom
v sociálno-psychologických kontextoch a VEGA 2/0065/21 Sociálne a psychologické
koreláty populistických postojov.

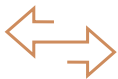
Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons Attribution 4.0 International.
Dielo je možné používať za predpokladu uvedenia mien autorov.

Publikácia prešla jazykovou korektúrou.

ISBN 978-80-89524-76-1

<https://doi.org/10.31577/2022.9788089524761>

Obsah

1 **Slováci a postoje k migrantom a migrácii** / 8

1.1 | **Postoje k príchodu migrantov a dôsledkom migrácie na základe krajov Slovenskej republiky** / 14

Postoje k príchodu migrantov / 14

Postoje k dôsledkom migrácie / 18

Rod, vek a vzdelanie a postoje k migrantom / 21

Diskusia a záver / 22

2 **Migrácia ako hrozba**

2.1 | **Priama a nepriama hrozba** / 25

Medziskupinové rozdiely vo vnímanej priamej a nepriamej hrozbe / 28

Dôležitosť charakteristík imigrantov a utečencov / 31

2.2 | **Vnímaná ekonomická hrozba** / 34

Diskusia a záver / 39

3 **Psychologické charakteristiky Slovákov Sloveniek vo vzťahu k postojom k migrantom**

3.1 | **Osobnostné charakteristiky a postoje k migrácii** / 43

3.2 | **Životná spokojnosť a postoje k migrácii** / 49

3.3 | **Sociálna, inštitucionálna dôvera a lokalizácia kontroly vo vzťahu k postojom k migrantom** / 53

Diskusia a záver / 57

4 **Politické aspekty postojov k migrácii a migrantom**

4.1 | **Populistický model demokracie, externá politická sebaúčinnosť, politická dôvera** / 61

4.2 | **Politická orientácia a postoje k migrantom** / 68

Diskusia a záver / 79

Epilóg / 82

Referencie / 84

Predslov

Výskum migrácie v slovenských podmienkach má svoje opodstatnenie a je pre neho príznačné rozširovanie jeho záberu naprieč disciplínami, ako aj skúmanými príčinami a dôsledkami. Súvisí to s komplexnosťou problematiky migrácie, ktorá zahŕňa psychologické, právne, ekonomické, sociálne, zdravotné a ďalšie riziká. Dnes možno konštatovať, že problematika migrácie sa pravidelne objavuje nielen ako súčasť politického diskurzu, ale aj verejných politík. Preto nie je vôbec prekvapujúce, ak sú migranti dôvodom pre prijímanie rozličných opatrení. Kým doposiaľ bolo Slovensko len tranzitnou krajinou pre migrantov na ich ceste do západnej Európy, po napadnutí Ukrajiny sa situácia zmenila. Pre mnohých utečencov sa Slovensko stalo trvalou destináciou. V tejto súvislosti je aj migrácia na Slovensku odrazom komplexnosti sveta, ktorý sa neustále mení. Okrem migrácie čelíme demografickým zmenám, zmenám klímy, automatizácii a inováciám naprieč sektormi. Svet sa tak stáva menej predvídateľným miestom, kde je trvalosť nahrádzaná dočasnou.

Z doterajších výskumov a postojov k migrantom a k migrácii vyplýva, že sú sytené dvomi skupinami faktorov. Prvú tvoria individuálne faktory. Sem patria ekonomicky zraniteľné skupiny, teda ľudia s nízkym príjmom, vzdelaním a nezamestnaní, ktorí vnímajú imigrantov ako ohrozenie. Rovnako sú s negatívnymi postojmi k imigrantom spájané aj konzervativizmus, nacionalizmus a rasové predsudky. Druhú skupinu predstavujú faktory na úrovni krajín. Patria sem ekonomické podmienky, množstvo prichádzajúcich migrantov, negatívny mediálny obraz migrantov a aj aktuálna politická situácia v krajine. Práve rétorika politických elít môže mať značný vplyv na postoje verejnosti voči prisťahovalcom, najmä ak je migrácia vysoko spolitizovaná.

Cieľom tejto publikácie je priniesť aktuálne informácie o Slovákoch a ich postojoch k migrácii a migrantom a poskytnúť možné vysvetlenia príčin týchto postojov.

V prvej kapitole s názvom *Slováci a postoje k migrantom a migrácii* sa venujeme názorom obyvateľov Slovenska. Poskytujeme odpovede na otázky o tom, kde sa nachádza Slovensko v rebríčku postojov v rámci Európy, ako sa odlišujú postoje k migrantom a migrácii v rámci krajov Slovenska a vysvetľujeme možné súvislosti zistených výsledkov.

V druhej kapitole *Migrácia ako hrozba* vysvetľujeme aké hrozby vnímajú Slováci v dôsledku migrácie. Overujeme model vnímanej hrozby migrantov a utečencov a venujeme sa medziskupinovému rozdielom vo vnímaní priamej a nepriamej hrozby migrácie.

V tretej kapitole *Psychologické charakteristiky Slovákov a Sloveniek vo vzťahu k postojom k migrantom* sa venujeme osobnostným charakteristikám, životnej spokojnosti, sociálnej, inštitucionálnej dôvere a mieste kontroly vo vzťahu k postojom k migrantom a migrácii.

V poslednej kapitole *Politické aspekty postojov k migrácii a migrantom* sa sústreďujeme na populizmus, externú politickú sebaúčinnosť, politickú dôveru a politickú orientáciu vo vzťahu k postojom k migrantom a migrácii.

Veríme, že táto monografia prinesie aktuálne poznatky nielen výskumníkom v oblasti migrácie, ale podporí aj ďalší jej výskum v našich podmienkach.

1

Slováci a postoje k migrantom a migrácii

V prvom rade si zadefinujeme pojem migrant. Migrant je podľa definície Organizácie spojených národov (ďalej OSN) (UN, 1998) osoba, ktorá z akýchkoľvek dôvodov zmenila krajinu svojho trvalého resp. obvyklého pobytu a zo svojej domovskej krajiny sa presťahovala do inej krajiny minimálne na obdobie troch mesiacov. OSN rozlišuje dve skupiny migrantov podľa dĺžky pobytu:

- krátkodobý migrant – osoba, ktorá sa sťahuje do inej krajiny ako krajina jej trvalého (obvyklého) pobytu po dobu najmenej troch mesiacov, ale kratšej ako jeden rok;
- dlhodobý migrant – osoba, ktorá sa sťahuje do inej krajiny ako krajina jej trvalého (obvyklého) pobytu po dobu minimálne jedného roka; s výnimkou prípadov, keď sa presun osoby do inej krajiny týka dovolenky, návštevy priateľov alebo príbuzných, obchodných ciest, liečenia alebo zdravotného ošetrovania alebo náboženskej púte (UN, 1998).

Keďže v tejto kapitole budeme pracovať s dátami Európskej sociálnej sondy (ďalej ESS), je potrebné poznamenať, že v dátach ESS (ESS ERIC, 2022) sa explicitne nepoužíva pojem migrácia/migrant, nakoľko si pod týmto pojmom môžu ľudia predstaviť rozličné skupiny ľudí, od pracovných migrantov až po utečencov, ktorí utekajú pred vojnou či prenasledovaním z rasových, náboženských, etnických alebo iných dôvodov. V dotazníku ESS sa používa všeobecné označenie „*ľudia prichádzajúci do krajiny žiť z iných krajín*“.

Podľa McAuliffa a Triandafyllida (2022) bolo v roku 2022 vo svete 281 miliónov migrantov, čo je 3,6 % celkovej populácie. Podľa dát Organizácie spojených národov (OSN) v Európe stúpol od roku 2015 do roku 2020 počet medzinárodných migrantov o 1,1 %. Vo východnej Európe počas uvedeného časového obdobia stúpol komplexne počet medzinárodných migrantov o 0,7 %, z toho v Poľsku klesol počet o 1 %, na Slovensku stúpol počet o 3,9 %, v Českej republike o 0,9 %, v Maďarsku o 1,7 % (UN, 2020). Pokiaľ ide o postoje k imigrantom/utečencom a hrozbe migrácie, Slovensko sa javí ako zaujímavý prípad na štúdium z niekoľkých dôvodov. Niektoré štúdie (napr. Schluter a Wagner, 2008) naznačujú, že veľký podiel menšín (alebo prisťahovalcov) v krajine zvyšuje negatívne postoje občanov voči outsiderom. Existujú aj štúdie, ktoré zistili opačný účinok; naznačujú, že čím väčšia je out-group, tým menšie sú predsudky (pozri napr. Pettigrew a kol., 2010). Slovensko však možno považovať za etnicky pomerne homogénnu krajinu, keďže výrazná väčšina obyvateľov má slovenskú národnosť (80,7 %); kým ostatné národnosti sú najmä maďarská (10 %) a rómska (9 %) (Vláda SR, 2022).

V Slovenskej republike bolo od roku 2010 do 31. 10. 2022 podaných 4690 žiadostí o udelenie azylu. Azyl bol za celé toto časové obdobie udelený 368 žiadateľom a doplnková ochrana bola poskytnutá 602 žiadateľom. V roku 2022 (ku 31. 10. 2022) bolo evidovaných 450 žiadostí o udelenie

azyľu, pričom azyľ bol udelený 22 žiadateľom (MINV, 2022a). Dlhodobu sa ukazuje, že slovenskí respondenti sa v medzinárodných výskumoch v porovnaní s inými krajinami umiestňujú na popredných miestach v negatívnych postojoch k migrantom a migrácii.

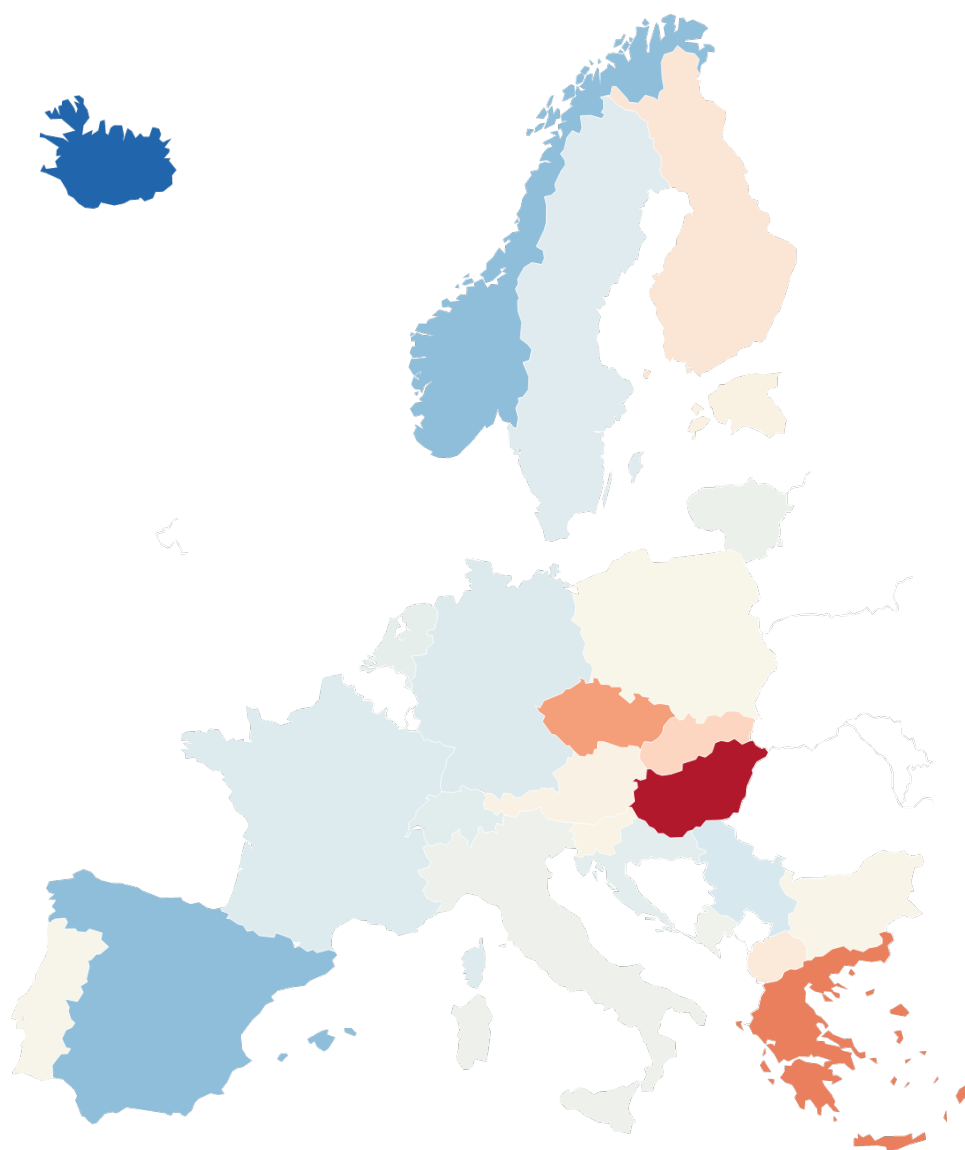
V tejto časti sa budeme venovať postojom k migrantom a migrácii v rámci Európy a následne v rámci Slovenska. Použité dáta pochádzajú z 10. kola Európskej sociálnej sondy (ESS ERIC, 2022).¹ Výskumu sa zúčastnilo 25 krajín – Rakúsko, Bulharsko, Švajčiarsko, Česko, Nemecko, Estónsko, Španielsko, Fínsko, Francúzsko, Grécko, Chorvátsko, Maďarsko, Island, Taliansko, Litva, Čierna Hora, Severné Macedónsko, Holandsko, Nórsko, Poľsko, Portugalsko, Srbsko, Švédsko, Slovinsko, Slovensko. Ide o reprezentatívnu vzorku respondentov jednotlivých krajín. Dáta boli vážené pomocou analysis weight (Kaminská, 2020).

Index postojov k príchodu migrantov sme získali z položiek, či by politika krajiny mala dovoliť 1) ľuďom rovnakej rasy alebo etnika ako je väčšina obyvateľov krajiny, 2) inej rasy alebo etnika ako je väčšina obyvateľov krajiny, 3) ľuďom z chudobnejších krajín mimo Európy, aby prišli do krajiny a žili tam. Respondenti majú na výber štyri možnosti, pričom 1 = dovoliť mnohým, 2 = dovoliť to niekoľkým, 3 = dovoliť to máloktorým a 4 = nedovoliť to žiadnym. Odpovede respondentov sme preškoľovali na hodnoty 0-3, pričom 0 znamená nedovoliť to žiadnym. Skóre v troch položkách sme sčítali a vydělili počtom položiek. Čím je hodnota indexu nižšia (bližšie k nule), tým negatívnejší je postoj k príchodu migrantov.

V rámci Európy (25 krajín, ktoré sa zúčastnili 10. kola Európskej sociálnej sondy) boli postoje k príchodu migrantov najviac negatívne ladené v Maďarsku, Grécku, Českej republike a Slovensku. Najpozitívnejšie mali postoje respondenti z Islandu, Nórska a Španielska. Všetky krajiny sú znázornené na nasledujúcom obrázku (Graf 1.1).

---

1 Viac informácií o Európskej sociálnej sonde nájdete na <https://www.europeansocialsurvey.org/>

Graf 1.1²

Mapa 25 krajín v závislosti od postojov k príchodu migrantov
(index postojov k príchodu migrantov)

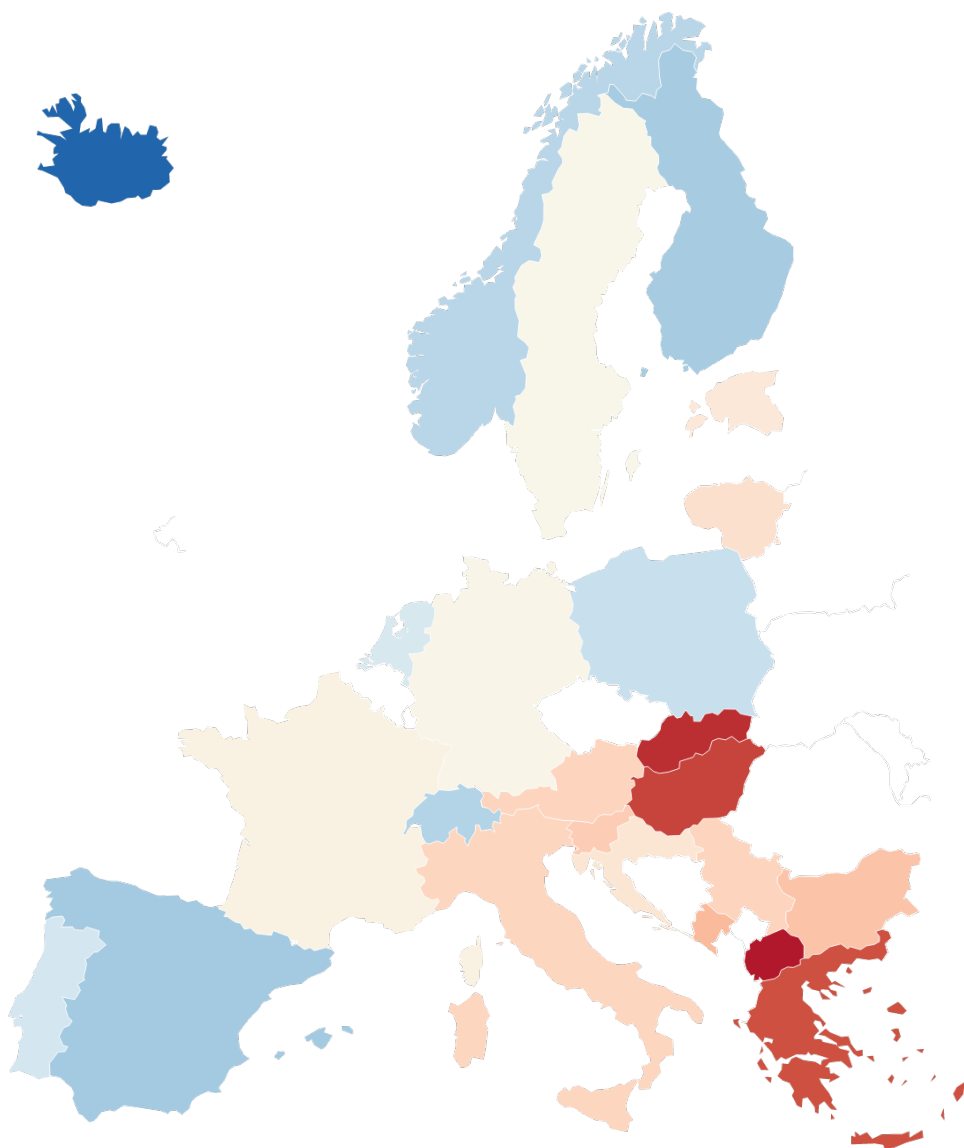
2 Postoje k príchodu migrantov – minimum = 0 / maximum = 3. Vyššia hodnota znamená pozitívnejšie postoje.

Index postojov k dôsledkom migrácie tvorili tri položky³, ktoré boli zamerané na dôsledky migrácie pre ekonomiku, kultúrny život a dopad na život v krajine, pričom respondenti odpovedajú na škále, kde 0 znamená zlé pre ekonomiku / kultúrny život je ohrozovaný / žije sa horšie preto, že sem prichádzajú ľudia z iných krajín a 10 znamená dobré pre ekonomiku / kultúrny život je obohacovaný / žije sa lepšie preto, že sem prichádzajú ľudia z iných krajín. Skóre v troch položkách sme sčítali a vydělili počtom položiek. Čím je hodnota indexu nižšia (bližšie k nule), tým negatívnejší je postoj k dôsledkom migrácie. Z hľadiska postojov k dôsledkom migrácie, sa v prípade postoja k dôsledkom na ekonomiku, kultúru a život v krajine v súvislosti s migráciou v negatívnom póle umiestnili Severné Macedónsko, Slovensko, Maďarsko, Česká republika a Grécko. Pozitívnejšie boli postoje ladené na Islande, v Španielsku, Fínsku a Švajčiarsku. Všetky krajiny sú znázornené na nasledujúcom obrázku (Graf 1.2).

V oboch prípadoch sú respondenti Slovenskej republiky v negatívnom póle postojov v rámci krajín, ktoré sa zúčastnili 10. kola ESS. V nasledujúcom texte sa budeme venovať jednotlivým faktorom, ktoré by mohli prispieť k vysvetleniu takýchto postojov na Slovensku.

---

3 Povedali by ste, že je vo všeobecnosti zlé alebo dobré pre slovenskú ekonomiku, keď tu prichádzajú žiť ľudia z iných krajín? / Povedali by ste, že kultúrny život na Slovensku je vo všeobecnosti ohrozovaný alebo obohacovaný ľuďmi, ktorí sem prídu žiť z iných krajín? / Žije sa na Slovensku horšie alebo lepšie preto, že sem prichádzajú ľudia z iných krajín?

Graf 1.2⁴

Mapa 25 krajín v závislosti od postojov k dôsledku migrácie
(index postojov k dôsledkom migrácie)

4 Postoje k dôsledkom migrácie – minimum = 0 / maximum = 10. Vyššia hodnota znamená pozitívnejšie postoje.

1.1 | Postoje k príchodu migrantov a dôsledkom migrácie na základe krajov Slovenskej republiky

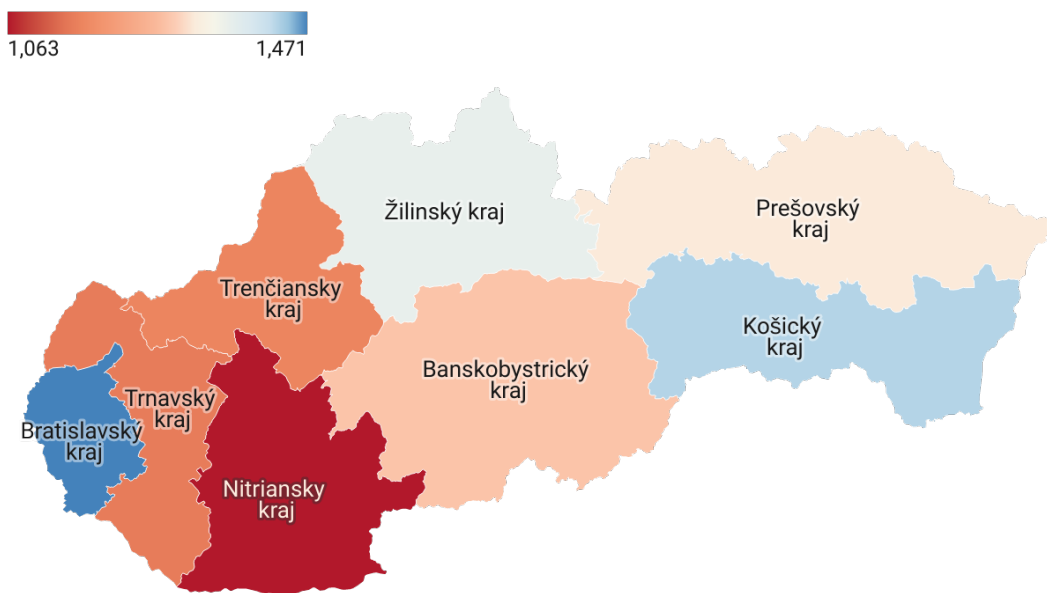
Na základe predchádzajúcich informácií poznáme mieru postojov k migrantom a migrácii Slovákov v rámci Európy. Zaujímalo nás, ako sú voči migrantom a migrácii naladení respondenti jednotlivých krajov Slovenskej republiky. Aj v tejto časti sme pracovali s dátami 10. kola ESS (ESS ERIC, 2022). Výskumu sa zúčastnilo 1418 respondentov Slovenskej republiky (45,6 % mužov), vo veku 15–90 rokov ($M = 53,07$; $SD = 16,76$). Zber dát prebiehal od konca mája do konca októbra 2021.

Postoje k príchodu migrantov

Nižšie znázorňujeme osem regiónov Slovenska, farebne odlíšených v závislosti od priemerného skóre v *Indexe postojov k príchodu migrantov* (Graf 1.3). Priemerné skóre pre respondentov Slovenskej republiky bolo 1,28 ($SD = 0,85$), čiže v negatívnej časti postojov k príchodu migrantov (minimálna hodnota = 0 a maximálna hodnota = 3).

Na grafe 1.3 vidíme, že respondenti z Bratislavského, Košického a Prešovského kraja dosiahli nižšie priemerné skóre v porovnaní s respondentmi iných krajov. Zaujímalo nás preto, či sú tieto rozdiely štatisticky signifikantné, to sa však na základe analýzy rozptylu nepotvrdilo ($F(7) = 1,527$; $p = 0,156$). Aj napriek tomu, že sa na základe priemerných hodnôt javí, že sa kraje odlišujú, rozdiely v postojoch k príchodu migrantov medzi obyvateľmi jednotlivých krajov Slovenska neexistujú.

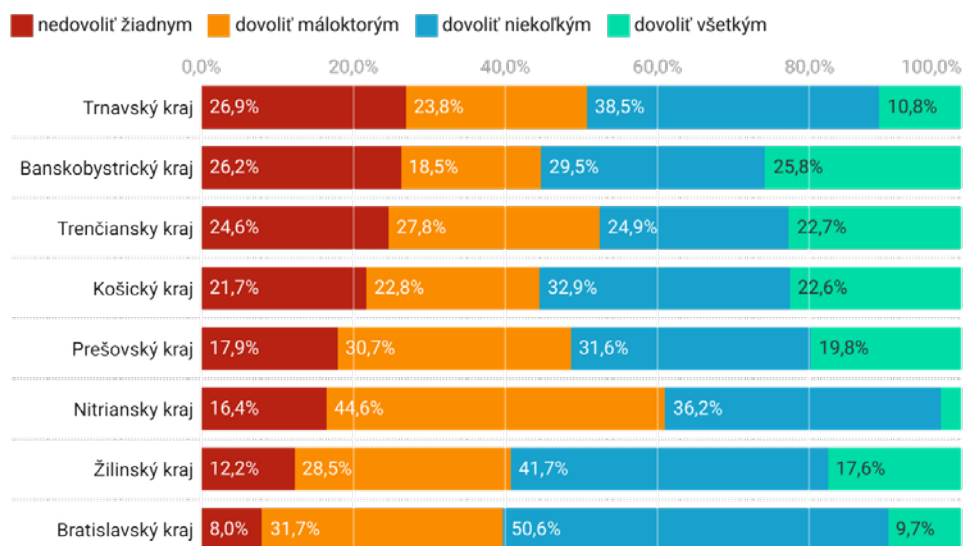

Graf 1.3⁵

Mapa regiónov Slovenska v závislosti od postojov k príchodu migrantov

5 Postoje k príchodu migrantov – minimum = 0 / maximum = 3. Vyššia hodnota znamená pozitívnejšie postoje.

Podrobnejšie informácie o postojoch k migrácii poskytujú odpovede na tri položky tvoriace Index postojov k príchodu migrantov...rovnakej rasy alebo etnika ako je väčšina v krajine / rozdielnej rasy alebo etnika ako je väčšina v krajine / ľudí z chudobnejších krajín mimo Európy... na Slovensko. Respondenti mali na výber zo štyroch možností, pričom 3 = dovoliť všetkým, 2 = dovoliť niekoľkým, 1 = dovoliť máloktorým, 0 = nedovoliť žiadnym. Percentuálne zastúpenie štyroch odpovedových možností pre tri položky v rámci regiónov Slovenska znázorňujú grafy 1.4, 1.5, a 1.6. Percentuálne hodnoty sú pre lepšiu orientáciu zoradené podľa odpovede „nedovoliť žiadnym“.

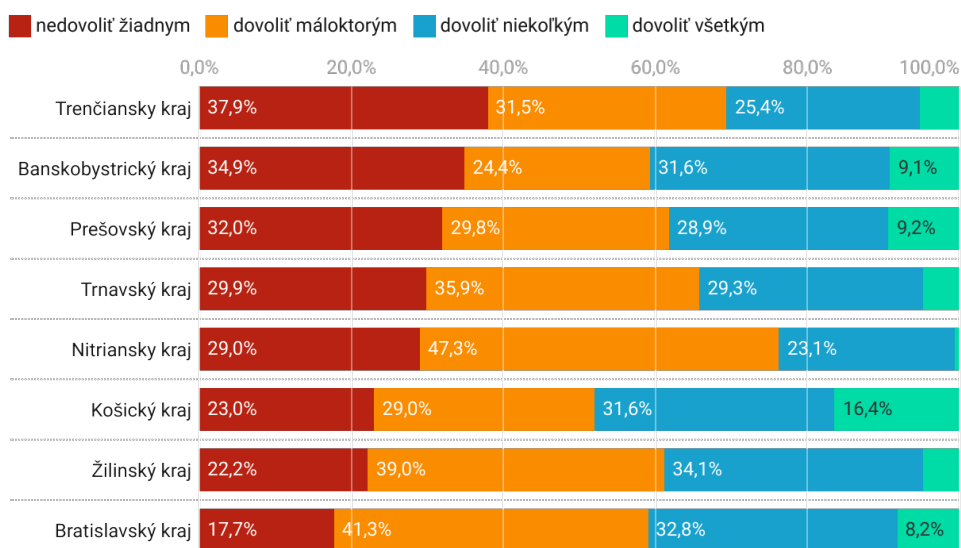

Graf 1.4

Percentuálne zastúpenie štyroch odpovedových možností v rámci regiónov SR (Dovoliť ľuďom rovnakej rasy alebo etnika ako je väčšina obyvateľov Slovenska, aby prišli a žili tu...)

V grafe 1.4 sú znázornené odpovede na položku, koľkým ľuďom rovnakej rasy/etnika ako väčšina v krajine by dovolili, aby prišli na Slovensko a žili tu. Ako možno vidieť, relatívna pozitívnosť postojov voči príchodu ľudí rovnakej rasy/etnika ako je väčšina na Slovensku bola deklarovaná najväčším percentuálnym zastúpením odpovede „dovoliť niekoľkým“ a „dovoliť máloktorým“. V jednotlivých krajoch by súhlasilo, aby politika krajiny dovolila prísť každému od 2,8 % (Nitriansky kraj) až po 25,8 % (Banskobystrický kraj).

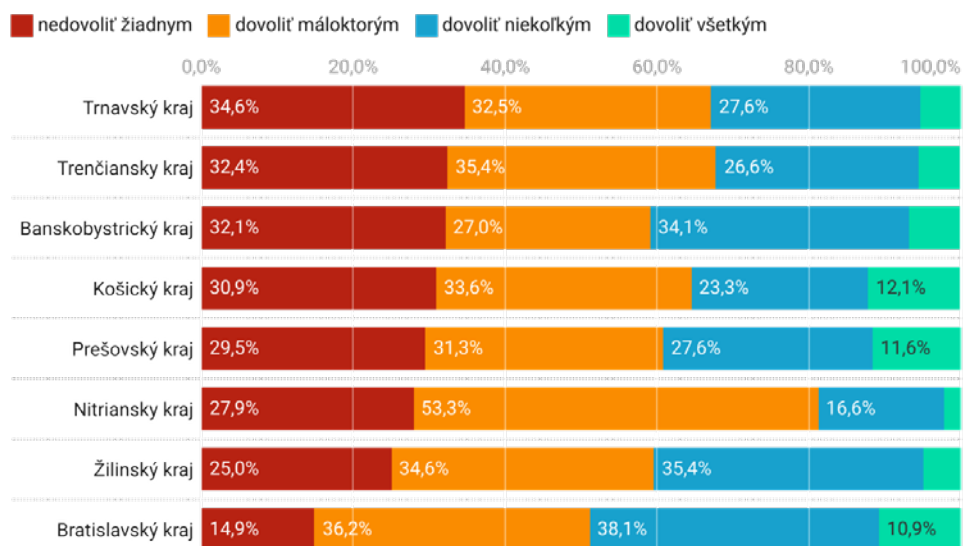
V nasledujúcom grafe 1.5 sú znázornené odpovede na položku, koľkým ľuďom rozdielnej rasy/etnika ako väčšina v krajine by dovolili, aby prišli na Slovensko a žili tu. V tomto prípade sú postoje ľudí viac negatívne, čo vidieť na vysokom zastúpení možnosti „nedovoliť žiadnym“, pričom viac ako 30 % respondentov v Trenčianskom, Banskobystrickom a Prešovskom kraji si zvolilo túto možnosť. Naopak, možnosť „dovoliť všetkým“ si zvolilo len 0,5 % (Nitriansky kraj) – 9,2 % (Prešovský kraj) respondentov v jednotlivých regiónoch, s výnimkou Košického kraja, kde túto možnosť označilo 16,4 % respondentov.

Graf 1.5

Percentuálne zastúpenie štyroch odpovedových možností v rámci regiónov SR (Dovoliť ľuďom rozdielnej rasy alebo etnika ako je väčšina obyvateľov Slovenska, aby prišli a žili tu...)

Napokon sme analyzovali odpovede na otázku týkajúcu sa príchodu ľudí z chudobných krajín mimo Európy, kde neboli respondenti z jednotlivých regiónov viac zhovievaví ako v prípade ľudí inej rasy/etnika, nakoľko vysoké percentuálne zastúpenie, teda viac ako 50 % respondentov z jednotlivých regiónov Slovenska odpovedalo možnosťou „dovoliť máloktorým“ alebo „nedovoliť žiadnym“. Výsledky sú uvedené v grafe 1.6.

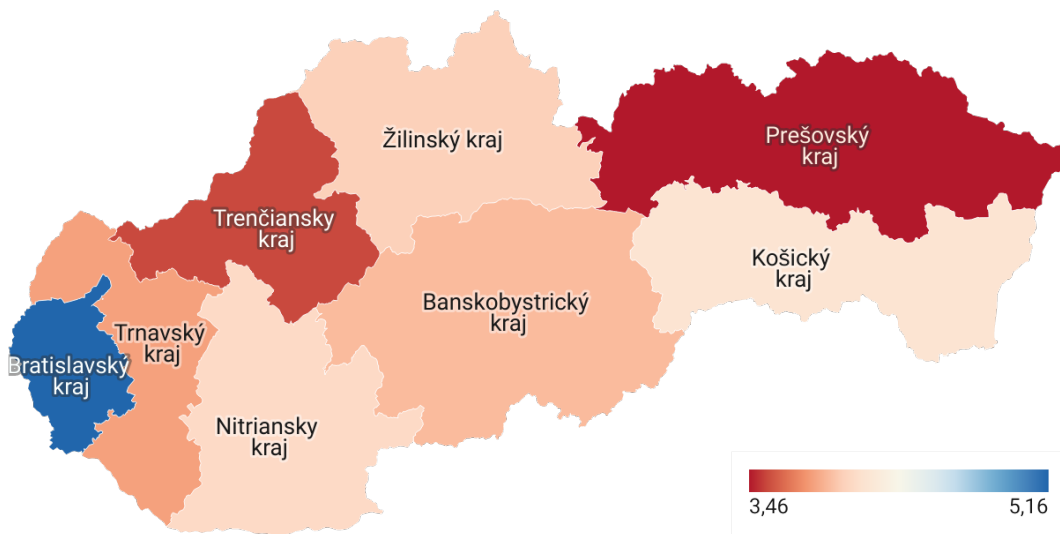
Graf 1.6

Percentuálne zastúpenie štyroch odpovedových možností v rámci regiónov SR
(Dovoliť ľuďom z chudobných krajín mimo Európy, aby prišli a žili tu...)

Postoje k dôsledkom migrácie

Nižšie znázorňujeme osem regiónov Slovenska, farebne odlíšených v závislosti od priemerného skóre v Indexe postojov k migrácii (graf 1.7). Priemerné skóre pre respondentov Slovenskej republiky bolo 3,97 (SD = 2,35), teda v negatívnej časti postojov k dôsledkom migrácie (minimálna hodnota = 0 a maximálna hodnota = 10).

Už na prvý pohľad môžeme vidieť, že respondenti z Bratislavského kraja dosiahli vyššie priemerné skóre v porovnaní s respondentmi z ostatných regiónov Slovenska, najmä Prešovského a Trenčianskeho kraja. Zaujímalo nás preto, či sú tieto rozdiely štatisticky signifikantné.

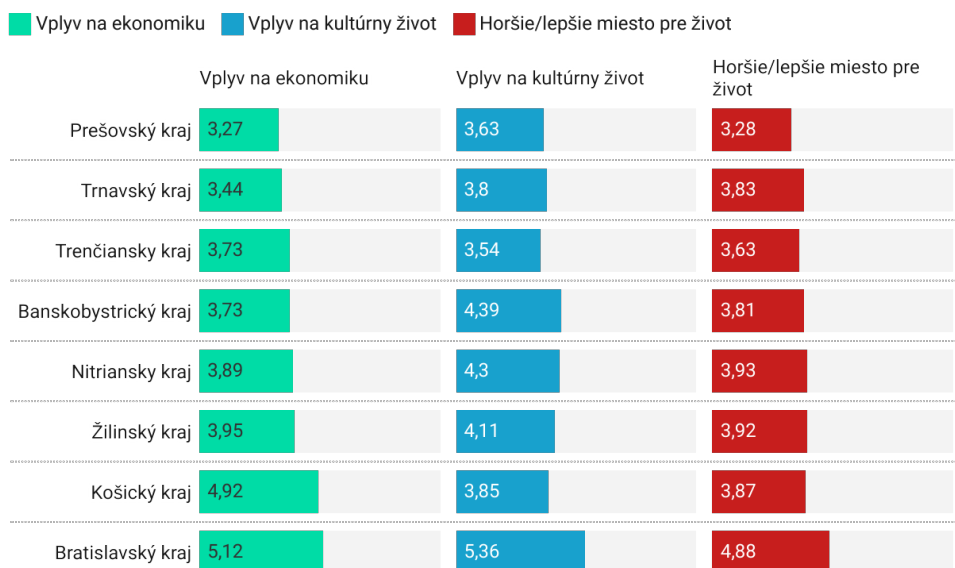
Graf 1.7⁶

Mapa regiónov Slovenska v závislosti od postojov k dôsledkom migrácie

Na základe analýzy rozptylu sa potvrdili rozdiely medzi obyvateľmi jednotlivých krajov Slovenskej republiky v postojoch k dôsledkom migrácie ($F(7) = 13,970$; $p = 0,013$), so slabým efektom ($\eta^2 = 0,043$). Konkrétne, na základe post-hoc testov (Bonferroni), majú obyvatelia Bratislavského kraja ($M = 5,15$; $SD = 2,21$) signifikantne pozitívnejšie postoje k dôsledkom migrácie ako obyvatelia Trenčianskeho ($M = 3,56$; $SD = 2,42$) a Prešovského kraja ($M = 3,46$; $SD = 2,71$). Respondenti z ostatných krajov sa v postojoch od seba vzájomne neodlišujú.

Výsledky potvrdili rozdiely medzi obyvateľmi regiónov a zaujímalo nás, ako sa tieto rozdiely prejavujú v jednotlivých zložkách postojov k dôsledkom migrácie (dôsledky migrácie pre ekonomiku, kultúrny život a dopad na život v krajine). Priemerné hodnoty pre tieto položky sú uvedené v grafe 1.8.

⁶ Postoje k dôsledkom migrácie – minimum = 0 / maximum = 10. Vyššia hodnota znamená pozitívnejšie postoje.

Graf 1.8

Priemerné skóre v dôsledkoch migrácie v regiónoch SR

Výsledky jednovchodovej analýzy rozptylu potvrdili štatisticky významné rozdiely medzi regiónmi vo všetkých oblastiach – či je migrácia dobrá/zlá pre ekonomiku Slovenska ($F(7) = 3,194$; $p = 0,003$, $\eta^2 = 0,049$), či je kultúrny život na Slovensku v dôsledku migrácie ochudobňovaný/obohacovaný ($F(7) = 2,473$; $p = 0,017$, $\eta^2 = 0,039$), či je Slovensko horším/lepším miestom pre život v dôsledku migrácie ($F(7) = 2,194$; $p = 0,034$, $\eta^2 = 0,035$). Konkrétne, na základe post-hoc testov (Bonferroni), respondenti Bratislavského kraja ($M = 5,12$, $SD = 2,84$) a Košického kraja ($M = 4,92$, $SD = 3,07$) vnímajú migráciu ako lepšiu pre ekonomiku krajiny ako respondenti Prešovského kraja ($M = 3,27$, $SD = 3,09$). Respondenti Bratislavského kraja ($M = 5,36$, $SD = 2,60$) vnímajú migráciu ako viac obohacujúcu kultúrny život krajiny ako respondenti Prešovského kraja ($M = 3,63$, $SD = 3,06$) a Trenčianskeho kraja ($M = 3,64$, $SD = 2,77$). A napokon, respondenti Bratislavského kraja ($M = 4,88$, $SD = 2,11$) vnímajú, že migranti robia krajinu lepším miestom pre život do väčšej miery ako respondenti Prešovského kraja ($M = 3,28$, $SD = 2,77$). Taktiež možno uviesť, že na základe priemerných hodnôt respondenti naprieč všetkými regiónmi Slovenska vnímajú skôr negatívny vplyv migrácie na ekonomiku krajiny i kultúrny život.

Rod, vek a vzdelanie a postoje k migrantom

Vo výskumoch venujúcich sa efektu rodu na postoje k migrantom sú výsledky nejednoznačné. Ponce (2017) uvádza, že neexistuje dôkaz o vyššej miere xenofóbie u mužov ako u žien. Existujú však prípady, v ktorých sa u žien ukazujú negatívnejšie postoje k migrantom ako u mužov, najmä ak ide o moslimských migrantov. Dôležité je poznamenať aj to, že obdobie, kedy sú výskumy konané, ovplyvňuje postoje k migrantom. Ďalej uvádza, že negatívne postoje voči „ekonomickým“ migrantom sú častejšie u mužov. Ponce (2017) poskytuje prehľad výsledkov efektu rodu na postoje k migrantom v rámci medzinárodných štúdií. K podobným výsledkom dospeli aj Pettigrew a Tropp (2006), ktorí nezistili významné rozdiely medzi postojmi mužov a žien a vplyv veku bol potvrdený len čiastočne. Schahbasi a kol. (2021) zistili, že vyššie vzdelanie sa spája nielen s pozitívnym postojom k migrácii, ale najmä k migrácii ľudí iného etnického pôvodu.

Napokon nás zaujímalo, ako to je u slovenských respondentov, ako sú postoje k príchodu migrantov a k dôsledkom migrácie ovplyvňované rodom, vekom a vzdelaním respondentov (počet rokov ukončeného vzdelania). Na základe lineárnej regresie sme zistili, že tieto sociodemografické premenné vysvetľujú 5,4 % postojov k príchodu migrantov ($F(3) = 7,735$, $p < 0,001$) a 4,5 % postojov k dôsledkom migrácie ($F(3) = 5,988$, $p < 0,001$). Pri postojoch k príchodu migrantov sa ako signifikantný prediktor preukázal vek respondentov ($B = -0,218$, $p < 0,001$), so stúpajúcim vekom sú postoje k príchodu migrantov negatívnejšie. Pri postojoch k dôsledkom migrácie sa ako signifikantné preukázali vek ($B = -0,156$, $p < 0,001$) a vzdelanie ($B = 0,128$, $p = 0,011$) – so stúpajúcim vekom a nižším počtom rokov vzdelania sú postoje k dôsledkom migrácie negatívnejšie. Dôležité je poznamenať, že uvedené vzťahy sú slabé. Rod nebol významný ani v jednom z modelov – ukazuje sa, že rod nemá vplyv na postoje k migrácii. Aj napriek tomu, že ide o významné prediktory (vzdelanie a vek), celková miera variancie, ktorú vysvetľujú v jednotlivých modeloch (postoje k príchodu migrantov a k dôsledkom migrácie) je nízka.

Diskusia a záver

Na základe predchádzajúcich informácií je zrejmé, že postoje Slovákov a Sloveniek k dôsledkom migrácie a príchodu migrantov do krajiny sú negatívne. Podľa výsledkov reprezentatívneho výskumu IOM o postojoch verejnosti k zahraničnej migrácii a migrantom v Slovenskej republike, majú obyvatelia Slovenska relatívne málo osobných skúseností s migrantmi a majú o migrantoch málo znalostí, ktoré si často vytvárajú na základe informácií z médií. Domáce obyvateľstvo sa obáva, že na Slovensku žije vysoký počet migrantov, ktorí berú pracovné miesta Slovákom, rozširujú nebezpečné choroby, sú ekonomickou záťažou pre štátny rozpočet, a že kriminalita migrantov môže postupne narastať. Migranti sú vnímaní ako ohrozenie pre domácu populáciu a tento pocit ohrozenia generuje ďalšie predsudky (Vašečka, 2009). Tieto presvedčenia majú negatívny dopad na postoje voči migrantom, nie len na teoretickej úrovni, ale aj na behaviorálnej – ide napríklad o extrémne pravicové strany mobilizujúce občanov v otázkach azylu, útoky na azylové centrá, čiastočné uzavretie Schengenských hraníc, etnocentrizmus, marginalizácia, segregácia a pod. (Moses, 2006; Verkuyten a kol., 2018).

Možným vysvetlením negatívnych postojov k migrantom môže byť kontaktná teória, podľa ktorej priamy kontakt medzi skupinami eliminuje negatívne stereotypy (Allport, 1954). Aj Schlueter a Scheepers (2010) zistili, že vnímaná skupinovú hrozbu pozitívne súvisí s diskriminačnými zámermi proti prisťahovalcom aj s nesúhlasom s prisťahovalcami. Tieto zistenia jasne podporili teóriu skupinovej hrozby. Pokiaľ ide o teóriu medziskupinového kontaktu, zistili, že vyšší podiel prisťahovalcov na úrovni obce zvyšuje medziskupinový kontakt. Na druhej strane sa ukázalo, že medziskupinový kontakt negatívne súvisí s diskriminačnými zámermi proti prisťahovalcom a nesúhlasom s prisťahovalcami, a to najmä znížením vnímania skupinového ohrozenia. V krajinách, kde migrácia prebieha vo vysokej miere a kde migranti narušujú súčasný stav krajiny a sú výzvou pre ekonomickú a kultúrnu spokojnosť pre pôvodných obyvateľov, je pravdepodobný výskyt vnímania migračnej hrozby. Výsledkom je negatívne vnímanie migrantov a migrácie.

Na základe štatistík (uvedených vyššie), je percento migrantov na Slovensku malé a aj na základe predchádzajúcich výskumov je zrejmé, že obyvatelia Slovenska prichádzajú s migrantmi do kontaktu veľmi zriedka (napr. Bozogánová, 2020). Prostredníctvom kontaktu sú jednotlivci vystavení novým informáciám, ktoré pomáhajú porozumieť obavám a záujmom druhej skupiny a zároveň rozvíjajú afektívne väzby, ktoré znižujú pocity hrozby a vyvracajú negatívne stereotypy, k čomu v slovenskej populácii zrejme neprichádza veľmi často. V rozsiahlej meta-analýze 713 štúdií Pettigrew a Tropp (2006) potvrdili v rôznych skupinách a prostrediach, že kontakt s príslušníkmi inej

skupiny zlepšuje vzťahy a zároveň redukuje predsudky voči nim. Nejednoznačné výsledky prinášajú štúdie o pozitívnom vplyve kontaktov vo vzťahu k imigrantom. Kým niektoré uvedený predpoklad potvrdili (Schlueter a Scheepers, 2010; Ellison a kol., 2011), iné predpokladaný vzťah nepotvrdili (Gravelle, 2016).

Zaujímavé sú aj rozdiely v postojoch k migrácii a migrantom v jednotlivých krajoch. V postojoch k príchodu migrantov rozdiely medzi jednotlivými krajinami neboli prítomné. Naprieč Slovenskom sa vo všetkých krajoch obyvatelia vo viac ako 50 % zhodli, že sme nemali dovoliť žiadnym alebo dovoliť iba máloktoým ľuďom rozdielnej rasy alebo etnika ako je väčšina Slovákov, aby prišli a žili tu. V postojoch k dôsledkom migrácie mali respondenti Bratislavského kraja vo všeobecnosti pozitívnejšie postoje k dôsledkom migrácie ako obyvatelia Trenčianskeho a Prešovského kraja. Konkrétne, keď sme hovorili o o tom, či je migrácia lepšia/horšia pre ekonomiku krajiny, obyvatelia Bratislavského kraja a Košického kraja, ju vnímali pozitívnejšie ako obyvatelia Prešovského kraja. Obyvatelia Bratislavského kraja tiež vnímali migráciu ako viac obohacujúcu kultúru a aj do väčšej miery vnímali, že migranti robia krajinu lepším miestom pre život ako obyvatelia Prešovského kraja.

Tieto rozdiely v postojoch môžeme vysvetliť tým, že okrem hlavného mesta, cudzinci, najmä z tretích krajín, nachádzajú uplatnenie v krajoch, kde sú veľké nadnárodné podniky a automobilky (Trnava, Nitra, Žilina). Podľa štatistik Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, v októbri 2022 (ÚPSVaR, 2022) bolo v Bratislavskom kraji 7254, v Trenčianskom kraji 2506, v Prešovskom kraji 836 a v Košickom kraji 1082 štátnych príslušníkov tretích krajín s platným povolením na zamestnanie. Tieto informácie potvrdzujú, že v častiach Slovenska, kde je väčší počet migrantov (v tomto prípade zamestnancov tretích krajín v Bratislavskom kraji) sú postoje pozitívnejšie, lebo je viac pravdepodobné, že s nimi obyvatelia prídu do kontaktu. Úlohu ale zohrávajú aj ďalšie charakteristiky, jednak na strane regiónu (anonymita, otvorenosť, heterogenita), aj na strane cudzincov (heterogenita, kvalifikácia, vzdelanie) (Bozogáňová a Piterová, 2020). Ďalšie faktory, ktoré môžu mať vplyv na postoje Slovákov budú predmetom nasledujúcich kapitol.

2

Migrácia ako hrozba

2.1 | Priama a nepriama hrozba

Ako bolo uvedené v Kapitole 1, napriek relatívne nízkym počtom cudzincov na Slovensku, ostávajú postoje Slovákov a Sloveniek voči nim negatívnejšie v porovnaní s väčšinou európskych krajín. Termín utečenec, teda človek utekajúci pred vojnou, násilím, konfliktom alebo prenasledovaním, evokuje u slovenských respondentov a respondentiek negatívnejšie emócie, negatívnejšie postoje, menej dôvery a vyššiu sociálnu vzdialenosť, než termín cudzinec alebo migrant, teda človek, ktorý nie je štátnym občanom Slovenskej republiky a z akýchkoľvek dôvodov dočasne alebo trvalo zmenil miesto svojho pobytu (Findor a kol., 2021). Zahraničné výskumy poukazujú na opačný trend, a teda že postoje západných a severných Európanov sú voči utečencom pozitívnejšie, pretože situácia, v ktorej sa ocitli, je považovaná za situáciu mimo ich kontroly a tým pádom si skôr zaslúžia pomoc (De Coninck, 2020; Kotzur a kol., 2017; Wyszynski a kol., 2020).

Imigranti a utečenci sú v spoločenskom diskurze často vyobrazovaní ako nositelia viny za problémy ľudí či celej krajiny. Určitým skupinám ľudí môže byť takýto naratív blízky, lebo im pomáha jednoduchým spôsobom pochopiť komplexné problémy. V súvislosti s príchodom migrantov a utečencov sa často skloňujú ekonomické dopady (realistická hrozba), teda že migranti berú Slovákom prácu, znižujú mzdovú úroveň pozícií, ktoré Slováci nechcú vykonávať (napr. operátor výroby, opatrovateľ, pozície v zdravotníctve či hotelierstve) a tým pádom znižujú tlak na ich zvýšenie alebo že integrácia migrantov je hradená z verejných prostriedkov, ktoré sú naliehavo potrebné pre zlepšenie ekonomiky alebo situácie mnohých slovenských rodín v núdzi. Ďalšími témami sú kultúrne rozdiely a ohrozenie tradícií a spôsobu života (symbolická hrozba), nárast kriminality a ohrozenie bezpečnosti (bezpečnostná hrozba), riziko vzniku konfliktov v spoločnosti (kohézna hrozba), nárast xenofóbie a podpory pravicových politických strán (predsudková hrozba) či nedostatočná pomoc a starostlivosť pre utečencov (altruistická hrozba) (Landmann a kol., 2019).

Na dátach z augusta 2020, ktoré sú reprezentatívne pre slovenskú populáciu z hľadiska rodu (47,6 % muži), veku ($M = 44,3$, $SD = 14,7$), príslušnosti k ôsmim regiónom Slovenska, s odchýlkami v úrovni dosiahnutého vzdelania ($ZŠ = 2,3$ %, $SŠ = 53,2$ %, $VŠ = 44,5$ %) sa takýto šesť faktorový model vnímanej hrozby (Tabuľka 2.1) nepotvrdil (Tabuľka 2.2).

Namiesto jasného rozlišovania šiestich typov hrozieb, Slováci a Slovenky v našej vzorke rozlišovali priamu a nepriamu hrozbu (dvojfaktorový model), no ani tento model nemal dostatočné hodnoty pre všetky parametre zhody (Tabuľka 2.1). Dvojfaktorový model bol ďalej modifikovaný, a to vylúčením altruistickej hrozby z nepriamych hrozieb a položiek vysoko korelujúcich v rámci ostatných typov hrozieb. Finálny modifikovaný dvojfaktorový model pozostáva zo šiestich položiek, troch pre priamu hrozbu (realistická, symbolická, bezpečnostná) a troch pre nepriamu hrozbu (kohézna, predsudková). Modifikovaný dvojfaktorový model bol potvrdený ako invariantný pri hodnotení vnímanej hrozby imigrantov (v tomto zbere definovaní ako ľudia prichádzajúci na Slovensko študovať/pracovať) a utečencov (ľudia utekajúci pred vojnou, konfliktom, násilím alebo prenasledovaním).

Tabuľka 2.1

Model vnímanej hrozby migrantov a utečencov (Landmann a kol., 2019)

Hrozba		Položka
Priama	Realistická	Náklady na integráciu ľudí z iných krajín zťažujú Slovensko.* Príchod ľudí z iných krajín zvyšuje daňové zaťaženie Slovákov. Ľudia z iných krajín, ktorí tu žijú, ohrozujú ekonomickú situáciu Slovenska.
	Symbolická	Príchod ľudí z iných krajín poškodzuje slovenskú kultúru. Hodnoty a presvedčenia ľudí z iných krajín nie sú zlučiteľné s hodnotami na Slovensku. Ľudia z iných krajín, ktorí tu žijú, ohrozujú náš spôsob života a naše slovenské hodnoty.*
	Bezpečnostná	Ľudia z iných krajín, ktorí tu žijú, ohrozujú bezpečnosť na Slovensku.* Príchod ľudí z iných krajín vedie na Slovensku k zvýšeniu počtu trestných činov. Príchod ľudí z iných krajín vedie k zvýšeniu počtu násilných činov na Slovensku.
Nepriama	Kohézna	Príchod ľudí z iných krajín vedie k sociálnemu rozvratu. Príchod ľudí z iných krajín vedie k rozdeleniu slovenskej spoločnosti.* Príchod ľudí z iných krajín vedie ku konfliktom v slovenskej spoločnosti.*
	Predsudková	Príchod ľudí z iných krajín vedie k väčšej podpore pravicových strán.* Príchod ľudí z iných krajín vedie k zvyšovaniu xenofóbie na Slovensku. Príchod ľudí z iných krajín vedie k všeobecnej nespokojnosti v slovenskej spoločnosti.
	Altruistická	V dôsledku príchodu ľudí z iných krajín už nie je možné im zabezpečiť primerané bývanie. V dôsledku príchodu ľudí z iných krajín už nie je možné zabezpečiť im primeranú starostlivosť. Ľudia z iných krajín nevedia dostať na Slovensku pomoc, ktorú potrebujú.

*Dvojfaktorový modifikovaný model

Tabuľka 2.2

Indexy zhody modelov vnímanej hrozby

Model	X ²	df	p	CFI	TLI	SRMR	RMSEA
6F	1251,259	34	0,001	0,860	0,979	0,232	0,044
2F	1691,644	29	0,001	0,809	0,967	0,293	0,066
2F modifikovaný	14,441	5	0,013	0,998	0,999	0,053	0,011

Poznámky. N = 667, F = faktor CFI = comparative fit index, TLI = Tucker-Lewis index, RMSEA = root mean square error of approximation, SRMR = standardized root mean squared residual

Miera vnímanej priamej i nepriamej hrozby sa môže líšiť v závislosti od toho, z akého dôvodu cudzinci do krajiny prichádzajú. Z našich výsledkov vyplýva, že utečencov považovali slovenskí respondenti a respondentky za väčšie ohrozenie pre ekonomiku, bezpečnosť a spôsob života ľudí na Slovensku (priama hrozba) ako imigrantov ($t(665) = 4,126$, $p < 0,001$, $d = 0,32$). Imigranti i utečenci zároveň v podobnej miere ($t(665) = 1,507$, $p = 0,132$) predstavovali potenciálne ohrozenie pre súdržnosť obyvateľov, a to potenciálnym vznikom konfliktov, polarizáciou spoločnosti a vyššou podporou pre pravicové politické strany (nepriama hrozba). Namerané priemerné hodnoty priamej i nepriamej hrozby pre obe skupiny sú uvedené v Tabuľke 2.3.

Tabuľka 2.3

Deskriptívne hodnoty pre vnímanú priamu a nepriamu hrozbu imigrantov a utečencov

Vnímaná hrozba	Skupina	N	M	SD	Cohenov d
Priama	Utečenec	332	3,51	1,92	0,32
	Imigrant	335	2,92	1,80	
Nepriama	Utečenec	332	3,47	1,79	0,12
	Imigrant	335	3,26	1,77	

Poznámky. Respondenti odpovedali na 8-bodovej škále od 0 = úplne nesúhlasím po 7 = úplne súhlasím.

Medziskupinové rozdiely vo vnímanej priamej a nepriamej hrozbe

Konflikty môžu potenciálne vzniknúť medzi politicky liberálne a konzervatívne orientovanými, mladšími a staršími, viac a menej vzdelanými ľuďmi (Gallo Krieglerová a kol. 2021). My sme sa pozreli či existujú rozdiely vo vnímaní priamej a nepriamej hrozby utečencov a imigrantov medzi respondentmi na základe rodu, veku, vzdelania a veľkosti bydliska.

Pri hodnotení priamej ($t(330) = 1,751$, $p = 0,081$) a nepriamej hrozby utečencov ($t(330) = 1,258$, $p = 0,209$) sa rozdiely pre rod ukázali ako nevýznamné. Pri hodnotení imigrantov vyjadrili ženy nižšiu mieru vnímanej priamej ($t(333) = 4,085$, $p < 0,001$, $d = 0,447$) i nepriamej hrozby ($t(333) = 3,684$, $p < 0,001$, $d = 0,403$) v porovnaní s mužmi (Tabuľka 2.4).

Tabuľka 2.4

Deskriptívne hodnoty pre vnímanú priamu a nepriamu hrozbu imigrantov a utečencov – Rod

Skupina	Vnímaná hrozba	Rod	N	M	SD	d
Utečenec	Priama	Muž	160	3,70	1,91	0,19
		Žena	172	3,34	1,93	
	Nepriama	Muž	160	3,60	1,82	0,14
		Žena	172	3,35	1,76	
Imigrant	Priama	Muž	159	3,33	1,82	0,45
		Žena	176	2,54	1,71	
	Nepriama	Muž	159	3,63	1,77	0,40
		Žena	176	2,93	1,72	

Poznámky. Respondenti odpovedali na 8-bodovej škále od 0 = úplne nesúhlasím po 7 = úplne súhlasím.

Pri hodnotení vnímanej priamej hrozby utečencov boli zistené rozdiely v závislosti od veku respondentov a respondentiek ($F(4) = 2,528$, $p = 0,041$). Post-hoc testovanie potvrdilo rozdiel ($t = -2,802$, $p = 0,043$, $d = -0,484$) medzi skupinou 30–39 rokov a ľuďmi nad 60 rokov, pričom starší ľudia vnímajú vyššiu mieru ohrozenia. Rozdiely pri vnímanej nepriamej hrozbe utečencov v závislosti od veku respondentov a respondentiek neboli potvrdené ($F(4) = 0,934$, $p = 0,444$).

Pri hodnotení vnímanej priamej hrozby imigrantov sa rozdiely v závislosti od veku respondentov a respondentiek potvrdili ($F(4) = 5,063$, $p < 0,001$), pričom post-hoc testovanie potvrdilo rozdiely medzi najmladšími respondentmi (18–29 rokov) a respondentmi vo veku 30–39 rokov ($p = 0,03$, $d = -0,525$), 40–49 rokov ($p = 0,003$, $d = -0,681$) a respondentmi nad 60 rokov ($p < 0,001$, $d = -0,741$). Starší respondenti a respondentky vnímali vyššiu mieru priameho ohrozenia imigrantmi ako mladší. Rovnako pri hodnotení nepriamej hrozby imigrantov sa rozdiely v závislosti od veku respondentov a respondentiek potvrdili ($F(4) = 3,476$, $p = 0,008$). Post-hoc testovanie rozdielov potvrdilo rozdiel len medzi najmladšou (18–29) a najstaršou (60+) skupinou ($p = 0,013$, $d = -0,603$), pričom opäť starší respondenti a respondentky vnímali vyššiu mieru ohrozenia (Tabuľka 2.5).

Rozdiely pri vzdelanostných skupinách sa nepotvrdili pri hodnotení priamej hrozby utečencov ($F(2) = 0,974$, $p = 0,379$) a imigrantov ($F(2) = 0,140$, $p = 0,870$), ani v prípade nepriamej hrozby utečencov ($F(2) = 0,684$, $p = 0,505$) a imigrantov ($F(2) = 0,151$, $p = 0,860$). Deskriptívne hodnoty sú uvedené v Tabuľke 2.6.

Tabuľka 2.5

Deskriptívne hodnoty pre vnímanú priamu a nepriamu hrozbu imigrantov a utečencov – Vek

Skupina	Vnímaná hrozba	Vek	M	SD	N
Utečenec	Priama	18–29	3,35	1,90	62
		30–39	3,31	1,71	83
		40–49	3,47	1,97	62
		50–59	3,83	2,01	61
		60+	3,97	1,98	64
	Nepriama	18–29	3,41	1,65	62
		30–39	3,18	1,75	83
		40–49	3,59	1,84	62
		50–59	3,68	1,74	61
		60+	3,59	1,97	64
Imigrant	Priama	18–29	2,09	1,51	58
		30–39	2,98	1,81	80
		40–49	3,20	1,72	74
		50–59	2,76	1,73	56
		60+	3,39	1,96	67
	Nepriama	18–29	2,66	1,48	58
		30–39	3,40	1,97	80
		40–49	3,48	1,65	74
		50–59	2,94	1,74	56
		60+	3,66	1,80	67

Poznámky. Respondenti odpovedali na 8-bodovej škále od 0 = úplne nesúhlasím po 7 = úplne súhlasím.

Tabuľka 2.6

Deskriptívne hodnoty pre vnímanú priamu a nepriamu hrozbu imigrantov a utečencov – Vzdelanie

Skupina	Vnímaná hrozba	Vzdelanie	M	SD	N
Utečenec	Priama	Základné	3,55	2,16	11
		Stredoškolské	3,66	1,99	166
		Vysokoškolské	3,36	1,84	155
	Nepriama	Základné	3,73	2,31	11
		Stredoškolské	3,57	1,90	166
		Vysokoškolské	3,35	1,63	155
Imigrant	Priama	Základné	2,92	0,88	4
		Stredoškolské	2,96	1,79	189
		Vysokoškolské	2,86	1,84	142
	Nepriama	Základné	3,75	1,66	4
		Stredoškolské	3,26	1,77	189
		Vysokoškolské	3,26	1,80	142

Poznámky. Respondenti odpovedali na 8-bodovej škále od 0 = úplne nesúhlasím po 7 = úplne súhlasím.

Veľkosť bydliska nezohrávala významnú rolu v hodnotení priamej ($F(4) = 1,727$, $p = 0,144$) a nepriamej ($F(4) = 0,996$, $p = 0,410$) hrozby utečencov, ani pri hodnotení priamej ($F(4) = 0,885$, $p = 0,473$) a nepriamej hrozby imigrantov ($F(4) = 1,144$, $p = 0,336$). Deskriptívne hodnoty pre skupiny respondentov podľa veľkosti obce trvalého bydliska uvádzame v Tabuľke 2.7.

Tabuľka 2.7

Deskriptívne hodnoty pre vnímanú priamu a nepriamu hrozbu imigrantov a utečencov – Vzdelanie

Skupina	Vnímaná hrozba	Veľkosť obce	M	SD	N
Utečenec	Priama	Nad 50 000	3,21	1,83	105
		20-50 000	3,40	1,97	66
		5-20 000	3,60	1,99	56
		1-5 000	3,71	1,88	70
		Do 1000	4,10	2,02	35
	Nepriama	Nad 50 000	3,25	1,75	105
		20-50 000	3,47	1,86	66
		5-20 000	3,49	1,81	56
		1-5 000	3,57	1,76	70
		Do 1000	3,92	1,83	35
Imigrant	Priama	Nad 50 000	2,70	1,64	90
		20-50 000	3,01	2,13	61
		5-20 000	2,93	1,73	66
		1-5 000	3,16	1,71	84
		Do 1000	2,71	1,96	34
	Nepriama	Nad 50 000	3,01	1,60	90
		20-50 000	3,36	1,90	61
		5-20 000	3,53	1,83	66
		1-5 000	3,37	1,80	84
		Do 1000	2,99	1,84	34

Poznámky. Respondenti odpovedali na 8-bodovej škále od 0 = úplne nesúhlasím po 7 = úplne súhlasím

Dôležitosť charakteristík imigrantov a utečencov

Vnímaná priama i nepriama hrozba súvisí aj s dôležitosťou určitých charakteristík utečencov a/alebo imigrantov pri rozhodovaní, komu by malo byť umožnené vstúpiť do krajiny a žiť tu.

Stredne silné korelácie boli zistené medzi vnímanou priamou hrozbou utečencov a dôležitosťou kresťanského náboženstva ($r = 0,41$), bielej farby pleti ($r = 0,38$) a slabé korelácie s predpokladmi pre uplatnenie sa na trhu práce, ako sú ovládanie slovenského jazyka ($r = 0,29$), vzdelanie ($r = 0,21$) a pracovné zručnosti ($r = 0,24$). Slabé korelácie boli potvrdené aj medzi vnímanou nepriamou hrozbou a uvedenými charakteristikami utečencov. V prípade hodnotenia dôležitosti týchto charakteristík pre imigrantov, farba pleti bola v stredne silnom vzťahu ($r = 0,37$) s priamou hrozbou a v prípade ostatných charakteristík boli potvrdené slabé korelácie s vnímanou priamou a nepriamou hrozbou (Tabuľka 2.8).

Tabuľka 2.8

Korelačná matica vnímaných hrozieb a charakteristík utečencov a imigrantov

Utečenci	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Priama hrozba	–						
2. Nepriama hrozba	0,67***	–					
3. Kresťan	0,41 ***	0,29***	–				
4. Farba pleti	0,38 ***	0,28 ***	0,50 ***	–			
5. Jazyk	0,29***	0,15**	0,25***	0,09	–		
6. Pracovné zručnosti	0,24***	0,22***	0,25***	0,09	0,55***	–	
7. Vzdelanie	0,21***	0,24***	0,34***	0,24***	0,48***	0,48***	–
8. Adaptácia	0,18***	0,16**	0,10	–0,13*	0,56***	0,66***	0,39***
Imigranti	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Priama hrozba	–						
2. Nepriama hrozba	0,66 ***	–					
3. Kresťan	0,21 ***	0,14*	–				
4. Farba pleti	0,37 ***	0,25 ***	0,52 ***	–			
5. Jazyk	0,13*	0,15**	0,09	–0,08	–		
6. Pracovné zručnosti	0,19***	0,26***	0,22***	0,11*	0,53***	–	
7. Vzdelanie	0,16**	0,22***	0,17**	–0,01	0,50***	0,54***	–
8. Adaptácia	0,07	0,13*	0,12*	–0,02	0,53***	0,69***	0,44***

Poznámky. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Z lineárnej regresie vyplýva, že s vyššou dôležitosťou bielej farby pleti ($\beta = 0,269$, $p < 0,001$), kresťanského náboženstva ($\beta = 0,24$, $p < 0,001$) a ovládania slovenského jazyka ($\beta = 0,165$, $p = 0,009$) sa zvyšuje vnímaná priama hrozba utečencov, pričom tieto prediktory vysvetľujú 24,5 % variance. V prípade vnímanej nepriamej hrozby utečencov boli signifikantnými prediktormi farba pleti ($\beta = 0,188$, $p = 0,003$) a kresťanské náboženstvo ($\beta = 0,15$, $p = 0,016$), ktoré vysvetľovali 12,8 % variance.

Na základe dôležitosti farby pleti ($\beta = 0,376$, $p < 0,001$) možno vysvetliť 16,2 % variance vo vnímanej priamej hrozbe imigrantov. V prípade vnímanej nepriamej hrozby imigrantov možno vysvetliť 11,6 % variance dôležitosťou farby pleti ($\beta = 0,256$, $p < 0,001$), pracovných zručností ($\beta = 0,20$, $p = 0,01$) a vzdelania ($\beta = 0,13$, $p = 0,047$).

Z výsledkov uvedených regresných analýz vyplýva, že najmä vnímanú priamu hrozbu utečencov vieme v značnej miere vysvetliť dôležitosťou charakteristík utečencov – najmä náboženstvom a farbou pleti. Farba pleti bola významným prediktorom priamej aj nepriamej vnímanej hrozby utečencov i imigrantov, čím sa potvrdzuje význam dôležitosti rasových rozdielov pre postoje voči imigrantom a utečencom na Slovensku. V prípade ostatných predikcií ale ostáva väčšina variance nevysvetlená, takže je potrebné hľadať ďalšie premenné pre vysvetlenie vnímaných migračných hrozieb.

Zber dát, ktorého výsledky sme zhrnuli v tejto podkapitole, bol realizovaný v roku 2020. Do toho času sa utečenecká kríza týkala najmä krajín Blízkeho východu a severnej Afriky. Postoje verejnosti boli negatívne a rovnako politici aj médiá prezentovali utečencov ako hrozbu pre ekonomiku, ale aj pre bezpečnosť a zdravie ľudí v súvislosti s pandémiou Covid-19. V súvislosti s vojnovým konfliktom na Ukrajine, téma utečenectva a migrácie opäť rezonuje v médiách i v politickom diskurze. Pozitívnejší postoj a výraznú mieru pomoci a solidarity voči utečencom prejavili nielen Slováci po vypuknutí vojny na Ukrajine (24. február 2022), čím sa mediálny diskurz upriamil na rozdiely v postojoch európskych krajín voči dvom skupinám utečencov.

Údajný dvojaký meter Európskej únie (EÚ), politikov i ľudí sa rázom stal predmetom diskusií (Ersen, 2022; Ghadakpour, 2022; Pettrachin a Abdou, 2022; Ghouri, 2022; TASR, 2022). Na pokrytecké stanovisko EÚ poukazujú médiá cez akceptáciu 7 miliónov Ukrajincov počas 7 mesiacov, no len 1,1 milióna sýrskych utečencov za dobu 11 rokov (Ersen, 2022). Viacerí európski politici i reportéri sa o Ukrajincoch v súvislosti s vojnovým konfliktom vyjadrujú ako o bielych, kresťanoch, blondavých a modrookých Európanoch, vzdelaných, inteligentných, z relatívne civilizovanej a európskej krajiny, čím naznačujú, že postoje k sýrskym utečencom sú diskriminačné, založené na rasových a náboženských predsudkoch (Ersen, 2022).

Výskum realizovaný v rámci Centra spoločenských a psychologických vied SAV, v.v.i. ukázal, že i keď sa postoje Slovákov voči migrantom a utečencom bezprostredne po vypuknutí vojny na Ukrajine zásadne nezmenili, postoje voči migračnej politike sa zmiernili a ľudia boli ochotní otvárať hranice utečencom, ktorí sú nám historicky, geograficky i hodnotovo blízki (Adamus a Grežo, 2022). Vysvetleniami pre rozdielne postoje sú napríklad rasizmus voči ne-Európanom, geografická blízkosť, vnímanie kultúrnych a etnických rozdielov a rovnaké vierovyznanie, ale v neposlednom rade aj odlišné zobrazovanie a komunikácia týchto udalostí médiami a politikmi. Rozdiely v prijímaní rôznych skupín ľudí utekajúcich pred vojnou potvrdzujú, že mnohé ďalšie charakteristiky zohrávajú rolu a že táto problematika je komplexnejšia ako sa zdá (Pettrachin a Abdou, 2022).

V praxi sa ale ukazuje, že prvotný šok z vojny na Ukrajine pomaly opadáva a prejavy solidarity a humanitárnu pomoc nahrádzajú praktické otázky. Slováci majú obavy ohľadom pracovných miest, prednostného umiestnenia ukrajinských detí do škôlok, či obavy z cien nájomného, ktoré by sa mohli dvíhať s rastúcim dopytom a poskytovaním kompenzácií zo strany štátu (Šulíková Bajánová a kol., 2022). Prieskum agentúry Focus a Nadácie Milana Šimečku z júna 2022 potvrdil, že Slováci sa obávajú, že pomoc Ukrajincom ide na úkor pomoci Slovákom, ale aj iným cudzincom a cudzinkám žijúcim na Slovensku. Až 63,5 % respondentov vníma Ukrajincov ako záťaž pre Slovensko, pričom je podľa nich dôležité, aby nešlo o Rómov či moslimov, aby ovládali jazyk, mali dobré vzdelanie a rolu zohráva aj farba pleti (Poloha, 2022). Na základe toho možno usudzovať, že napriek väčšej otvorenosti voči ukrajinským utečencom, sú postoje Slovákov stále ovplyvňované vnímanou hrozbou, ale aj predsudkami a strachom z kultúrnych, náboženských a rasových rozdielov.

2.2 | Vnímaná ekonomická hrozba

Táto podkapitola sa venuje výlučne ekonomickej hrozbe, ktorá je v slovenskom spoločenskom diskurze často spájaná s migráciou (Šulíková Bajánová a kol., 2022). Sociálno-psychologické teórie nám ponúkajú niekoľko vysvetlení toho, kto a prečo má vyššiu tendenciu k obviňovaniu imigrantov z ekonomických problémov jednotlivcov či celej krajiny:

Teória sociálnej identity (Tajfel a Turner, 1979) predpokladá, že každý má okrem osobnej aj sociálnu identitu. Osobná identita je presvedčenie o vlastných schopnostiach, kým sociálna identita sa viaže na členstvo v skupine. Snaha o udržanie pozitívneho sebaobrazu alebo obrazu skupiny s ktorou sa identifikujeme (in-group) súvisí s negatívnejším vnímaním skupín, do ktorých nepatríme (out-group). Dochádza teda k porovnávaniu, ktorého výsledkom je vysoké hodnotenie vlastnej skupiny (Slováci) alebo seba samého a negatívne hodnotenie skupiny, do ktorej nepatríme (imigranti, utečenci). Negatívny postoj voči imigrantom a migrácií je v tejto teórii vysvetlený silnou národnou identifikáciou, pričom vzťah národnej identity a podpory pre pro-migračnú politiku je najsilnejší u ľudí s vyššou mierou populistických postojov (Uysal, 2022).

Teória kontroly založenej na príslušnosti k skupine (Group-based control theory) vychádza z teórie sociálnej identity (Tajfel a Turner, 1979). V časoch osobnej neistoty, napríklad pri nedostatku osobnej kontroly, nevýhodnej pozícii na trhu práce, nízkom socioekonomickom statuse (SES) sa silnejšie identifikujeme so skupinami do ktorých patríme (Slováci, konzervatívci, kresťania), čím posilňujeme pocit kontroly a zároveň zvyšujeme náš pocit osobnej pohody – well-being (Fritsche, 2022; Greenaway a kol., 2015) v situácii, ktorú nevieme zvládnuť, či ovplyvniť. Jednou z metód zvládania, ktorú ľudia používajú v takýchto situáciách je práve hľadanie obetného baránka. Migranti alebo iné zraniteľné skupiny sa stávajú terčom pre vyvenčovanie našich vlastných frustrácií a ich obviňovanie nám pomáha zvyšovať pocit osobnej kontroly, prostredníctvom identifikácie s in-group (Hirsch a kol., 2021). Téma migrácie umožňuje ľahkú identifikáciu s národnostnou skupinou (Slováci) a veľmi jasne pomenúva „nepriateľa“, ktorý môže za problémy jednotlivcov, skupín i celej krajiny (imigranti). Niektoré nedávne štúdie zistili, že na type národnej identifikácie záleží a že narcistická (ale nie bezpečná)

identifikácia so skupinou súvisí s predsudkami voči imigrantom (Dyduch-Hazar a kol., 2019; Bertin a kol., 2022) a mediuje vzťah medzi nedostatkom kontroly a hostilitou voči out-group (Cichocka a kol., 2018, s. 477). Replikačná štúdia Marchewskiej a kol. (2020) ukázala, že aj bezpečná aj narcistická národná identifikácia pozitívne a negatívne sprostredkujú vzťah medzi osobnou kontrolou a postojmi voči utečencom (Marchlewska a kol., 2020). Zahraničné výskumy experimentálnym spôsobom taktiež potvrdili, že obviňovanie vedie k zvýšeniu vlastnej kontroly, len ak k nemu dochádza v medziskupinovom kontexte (in-group a out-group – manažéri, migranti), a len pri konkrétnej príčine, takže napríklad obviňovanie globalizácie (abstraktná príčina) pocit kontroly v experimentálnej skupine nezvýšilo. Úlohu v tomto procese zohráva práve sociálna identita, resp. identifikácia s in-group (Slováci).

Integrovaná teória ohrozenia (Stephan a Stephan, 2000; 2017) sa zameriava na osobné alebo medziskupinové ohrozenie ako zdroj konfliktu. Out-groups, často imigranti alebo utečenci, vzbudzujú rôzne druhy obáv. Ako sme spomínali vyššie, nejde len o ekonomiku, kultúru či zdravie (priama hrozba), ale aj o strach zo vzniku konfliktov v spoločnosti a rastúcej xenofóbie (nepriama hrozba) (Landmann a kol., 2019). Zahraničný výskum potvrdil, že ľudia, ktorí sú v znevýhodnenej pozícii majú nižšiu mieru kontroly (Fritsche a Jugert, 2017; Hirsch a kol., 2021). Ohrozenie kontroly zvyšuje naše predsudky (Greenaway a kol., 2014) a negatívne vplýva na medziľudské vzťahy (Fritsche a kol., 2013). Analýza piatich kôl údajov Európskej sociálnej sondy potvrdila, že v obdobiach hospodárskych kríz sa proti-imigračné nálady spájajú so zvýšenými ekonomickými obavami z migrácie, a to najmä u nízko-kvalifikovaných pracovníkov (Finseraas a kol., 2016). Nemusí ísť ale iba o objektívne nízky socioekonomický status, môže ísť aj o subjektívny pocit deprivácie v porovnaní s ostatnými, ktorý priamo súvisí aj s populistickými postojmi (Elchardus a Spruyt, 2016). Pocit ohrozenia tak môže zohrávať rolu u ľudí, ktorí majú nielen nízku osobnú kontrolu, ale sú z nižšej sociálnej triedy, a tým pádom migrantov môžu pokladať za potenciálnu hrozbu v jednej alebo viacerých oblastiach, ktoré sme popisovali vyššie, alebo za zdroj vlastných problémov.

Teória sociálnej dominancie (Sidanius a kol., 1992), vychádza z existencie hierarchie v spoločnosti, ktorá je vytvorená na základe rodu, veku, vzdelania, náboženstva a pod. Sociálne rozdiely a existencia hierarchie v spoločnosti môžu viesť k snahám o udržanie asymetrie moci a udržanie dominantného postavenia. Sociálna dominancia ako hodnota zdôrazňujúca podporu existencie rozdielov medzi sociálnymi skupinami je relevantná aj pre podporu populistických strán (Wright a Esses, 2019). Štúdia Jetten a kol. (2015) zistila, že nielen tí, ktorí sa cítia relatívne deprivovaní, ale aj tí, ktorí zažívajú

relatívne uspokojenie, vyjadrili negatívne postoje voči imigrantom, čo vysvetlili strachom z budúcej deprivácie. Nielen nízky, ale aj vysoký sociálny a ekonomický status jednotlivca môže podmieniť vzťah osobnej kontroly a obviňovania out-group. Výskum tiež dokázal, že predsudky voči skupine s nízkym statusom posilňujú kontrolu skupiny s vysokým statusom, a tým podporujú úlohu sociálnej dominancie (Hirsch a kol., 2021).

S cieľom overiť vzťahy obviňovania imigrantov a faktorov zahrnutých v týchto teóriách (osobná kontrola, sociálna identifikácia, sociálna dominancia, vnímaná hrozba) sme v decembri 2021 realizovali zber na vzorke 1019 respondentov zo Slovenska, pričom vzorka bola reprezentatívna pre slovenskú populáciu z hľadiska rodu (muži = 48 %), veku ($M = 43$, $SD = 14,8$), vzdelania (ZŠ = 9 %, SŠ bez maturity = 33 %, SŠ s maturitou = 39, VŠ = 19 %), a regiónov Slovenska. Naším cieľom bolo zistiť ako je vzťah obviňovania imigrantov a vnímanej kontroly nad vlastným životom moderovaný socio-ekonomickou pozíciou a sociálnou identifikáciou respondentov.

Respondentov sme sa pýtali na to, do akej miery sú podľa nich imigranti zodpovední za ekonomickú situáciu na Slovensku, pričom im boli prezentované tri dôvody, ktoré mali ohodnotiť na 7-bodovej škále súhlasu: 1) berú pracovné miesta; 2) znižujú úroveň miezd a tým aj kúpyschopnosť Slovákov; 3) integrácia imigrantov spotrebúva verejné prostriedky, ktoré sú naliehavo potrebné na zlepšenie ekonomickej situácie na Slovensku. Škála sa ukázala ako vnútorne koherentná (McDonaldova $\omega = 0,84$). Mieru vnímanej kontroly nad vlastným životom sme zisťovali šiestimi položkami, napr. „Mám kontrolu nad svojim životom.“ (McDonaldova $\omega = 0,86$). Identifikáciu respondentov s in-groups sme zisťovali dvomi položkami („Do akej miery sa považujete sa „Slováka“ / „obyčajného človeka“?, na škále od 1 – vôbec nie až po 7 – úplne). Sociálny a ekonomický status respondentov sme zisťovali prostredníctvom rodu (muž/žena), vzdelania (základné, stredoškolské bez maturity, stredoškolské s maturitou, vysokoškolské), subjektívnej sociálnej triedy („Na nasledujúcej desaťstupňovej škále vyjadrujúcej spoločenské postavenie, kam by ste sa zaradili – ak 10 predstavuje najvyššiu a 1 najnižšiu spoločenskú triedu?“) a subjektívneho príjmu domácnosti („Ktorý z opisov najlepšie vystihuje váš názor na príjem vašej domácnosti v tomto období?“ s možnosťami odpovedí: 1) So súčasným príjmom sa nám žije pohodlne, 2) So súčasným príjmom sa nám darí, 3) So súčasným príjmom sa nám vychádza ťažko, 4) So súčasným príjmom sa nám vychádza veľmi ťažko).

Výsledky korelačnej analýzy (Tabuľka 2.9) potvrdili, že vyššia miera obviňovania imigrantov z ekonomickej situácie v krajine slabo súvisí so subjektívne nízkym príjmom domácnosti ($r = 0,21$), subjektívne nízkou sociálnou triedou ($r = -0,13$) a nízkou mierou osobnej kontroly ($r = -0,11$). Vzťah obviňovania imigrantov a vyššej identifikácie so skupinou Slovákov bol síce

štatisticky významný, ale takmer nulový ($r = 0,08$), no v tomto vzťahu nie sú brané do úvahy ďalšie premenné. Predpokladali sme, že vzťah osobnej kontroly a obviňovania imigrantov je odlišný pre rôzne úrovne sociálneho a ekonomického statusu respondentov a miery ich identifikácie s národnou skupinou (Slovák) a tiež skupinou obyčajných ľudí. Premenné testované ako moderátory sme preškoľovali na binárne premenné – subjektívny príjem domácnosti (N vystačí / nevystačí = 319/700); sociálna trieda (N vysoká / nízka = 443 / 576); miera identifikácie so skupinou Slovákov (N vysoká / nízka = 878 / 72) a obyčajný človek (N vysoká / nízka = 876 / 47). Regresné modely boli vypočítané osobitne pre jednotlivé moderátory.

Tabuľka 2.9

Korelačná matica a deskriptívne hodnoty skúmaných premenných

Premenná/škála	1	2	3	4	5	M	SD
1. Obviňovanie imigrantov	1					3,77	1,75
2. Osobná kontrola	-0,11***	1				5,11	1,11
3. Slovákov	0,08*	0,08**	1			6,08	1,47
4. Obyčajný človek	0,05	0,13***	0,35***	1		6,01	1,29
5. Sociálna trieda	-0,13***	0,34***	-0,01	-0,08**	1	5,33	1,65
6. Subjektívny príjem	0,21***	-0,24***	0,05	0,15***	-0,49***	2,22	0,81

Poznámky: N = 1019; Odpovedová škála: 1 - 7 (7 = úplne súhlasím); subjektívny príjem (1-4, 4 = máme to ťažké); *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001

Indexy zhody moderačných modelov (s výnimkou χ^2 , ktorý je konzervatívnejší a citlivejší na veľkosť vzorky) naznačili dobrú zhodu modelov s dátami v prípade všetkých moderujúcich premenných (Tabuľka 2.10). CFI a TLI boli vo všetkých prípadoch vyššie ako 0,99, hodnota RMSEA bola nižšia ako 0,065 a SRMR nižšia ako 0,037.

Tabuľka 2.10

Indexy zhody moderačných modelov obviňovania imigrantov

	Moderátory	χ^2	df	p	CFI	TLI	RMSEA	SRMR
Obviňovanie imigrantov	Slovák	59,375	82,000	<0,001	0,996	0,998	0,043	0,03
	Obyčajný človek	235,985	82,000	<0,001	0,993	0,995	0,061	0,034
	Rod	22,691	82,000	<0,001	0,993	0,996	0,058	0,036
	Vzdelanie	70,283	56,000	0,095	0,998	1,000	0,032	0,003
	Príjem	256,108	82,000	<0,001	0,991	0,994	0,065	0,037
	Sociálna trieda	237,877	82,000	<0,001	0,992	0,995	0,061	0,033

Poznámky: CFI = comparative fit index, TLI = Tucker-Lewis index, RMSEA = root mean square error of approximation, SRMR = standardized root mean squared residual

Všetky premenné, s výnimkou subjektívneho príjmu domácnosti, boli signifikantnými moderátormi vzťahu osobnej kontroly a obviňovania imigrantov. Nízka úroveň osobnej kontroly bola spojená so zvýšeným obviňovaním imigrantov v prípade mužov, ľudí s vysokoškolským vzdelaním, zo subjektívne nízkej sociálnej triedy, s vysokou identifikáciou so Slovákami aj obyčajnými ľuďmi. Vzťah osobnej kontroly a obviňovania imigrantov nebol štatisticky signifikantný v prípade žien, ľudí so základným a stredoškolským vzdelaním, zo subjektívne vyššej sociálnej triedy a s nízkou identifikáciou s obomi skupinami (Tabuľka 2.11).

Tabuľka 2.11

Moderácia vzťahu osobnej kontroly a obviňovania imigrantov

Moderátor		Skupina	β	Z	p
Identifikácia	Slovák	Nízka	-0,11	-1,31	0,191
		Vysoká	-0,10	-2,96	0,003**
	Obyčajný človek	Nízka	-0,13	-1,59	0,112
		Vysoká	-0,09	-2,68	0,007**
Socioekonomický status	Rod	Žena	-0,03	-0,83	0,405
		Muž	-0,16	-3,53	<0,001***
	Vzdelanie	Základné	-0,15	-1,32	0,189
		SŠ bez M	-0,02	-0,50	0,619
		SŠ s M	-0,08	-1,49	0,135
		VŠ	-0,26	-3,11	0,002**
	Príjem	Nevystačí	-0,05	-0,91	0,364
		Vystačí	-0,08	-1,71	0,087
	Sociálna trieda	Nízka	-0,09	-2,19	0,029*
		Vysoká	-0,03	-0,48	0,631

Poznámky: * p < 0,05, ** p < 0,01, ***p < 0,001

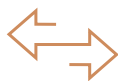
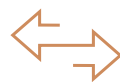
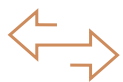
Diskusia a záver

Na rozdiel od štúdie Landmann a kol. (2019) sa na slovenských dátach nepotvrdil 6-faktorový model vnímanej hrozby utečencov (ani imigrantov). Namiesto jasného rozlišovania šiestich typov hrozieb, Slováci a Slovenky rozlišovali priamu a nepriamu hrozbu imigrantov i utečencov. Tieto výsledky je ale potrebné výskumne overiť na ďalších dátach. Podobne ako ukazoval doterajší výskum na Slovensku (Findor et al., 2021), aj v našich dátach sa potvrdil negatívnejší postoj voči utečencom ako imigrantom, a to prostredníctvom vyššej vnímanej priamej hrozby, to znamená, že utečenci sú vnímaní ako väčšia hrozba pre našu ekonomiku, kultúru a bezpečnosť. Na druhej strane, imigranti i utečenci predstavujú podobnú mieru hrozby pre vznik konfliktov v spoločnosti a podporu pravicových politických strán (nepriama hrozba). Zatiaľ čo sa úloha rodu pri postojoch voči migrantom a migrácií v predchádzajúcej kapitole nepotvrdila, na týchto dátach sa potvrdilo, že ženy vnímajú imigrantov ako menšiu priamu a nepriamu hrozbu ako muži. Podobné výsledky možno nájsť v štúdií Ponce (2017). Konzistentne s predchádzajúcimi zisteniami (Pettigrew a Tropp, 2006) sa opäť potvrdilo, že starší respondenti vnímali obe skupiny negatívnejšie, no vzdelanie sa v tomto prípade nepotvrdilo ako významné pre hodnotenie priamej a nepriamej hrozby imigrantov a utečencov.

Slováci a Slovenky si svoj názor vytvárajú najmä na základe mediálnych správ (IOM, 2019). Tie často spájajú tému migrácie s jej negatívnymi dôsledkami, ako sú neistota zamestnania, daňové zaťaženie a kolaps sociálneho systému (Ihnatová a kol., 2017). Taktiež mnohí politici na Slovensku rámčujú utečencov ako málo kultúrne (nábožensky) prispôsobivých (Kissová, 2018), takže negatívne postoje Slovákov a Sloveniek v tejto téme nie sú vôbec prekvapivé.

Tieto zistenia možno implikovať do obsahu informácií predkladaných verejnosti. Ako mimoriadne dôležité sa javí zvyšovanie povedomia a informovanosti o rozsahu migrácie v krajine a jej pozitívnych dôsledkoch na vyváženie informácií o hrozbách, ktoré môžu tieto skupiny predstavovať. Ide o ekonomické výhody ako vykonávanie prác, o ktoré nie je záujem, ale aj podnikateľské aktivity, ktoré pomáhajú ekonomike Slovenska; kultúrnu diverzitu, teda nové kultúrne prvky (jedlo, oblečenie, hudba, atď.), ktoré so sebou utečenci či imigranti prinášajú; humanitárne výhody, napríklad posilnenie hodnôt, ktoré sa týkajú pomáhania iným a dosahovania rovnosti (Tartakovsky a Walsh, 2015); ale aj prínos k demografickému vývoju. Pri šírení osvedy o pozitívnych aspektoch migrácie a spoločenských výhodách kultúrnej diverzity je vhodné zamerať sa na starších respondentov a mužov.

Pri snahách o elimináciu obviňovania imigrantov z ekonomických problémov krajiny je na základe prezentovaných výsledkov dôležité zamerať sa na skupiny s nízkou mierou osobnej kontroly. Konkrétne u mužov, ľudí s vysokoškolským vzdelaním a z nízkej sociálnej triedy a taktiež ľudí so silnou identifikáciou so skupinami Slovákov a obyčajný človek, súvisela nízka miera kontroly s vyššou mierou obviňovania imigrantov. Tieto výsledky potvrdzujú nielen dôležitosť kontroly nad vlastným životom a národnej identifikácie, ale zároveň dôležitosť sociálneho a ekonomického postavenia respondentov v spoločnosti v otázke obviňovania imigrantov. Súvis nízkej kontroly s obviňovaním imigrantov možno vysvetliť vyššie uvedenými teóriami. Nielen vnímané ohrozenie (nízka kontrola, nízky sociálny status), ale aj snaha o udržanie si dominantného postavenia v spoločnosti (v prípade mužov a vysokoškolsky vzdelaných ľudí) obviňovaním nižšej statusovej skupiny (imigrantov), v kombinácii s vnímaným ohrozením (nízka kontrola) môže byť vysvetlením postojov daných skupín Slovákov a Sloveniek.

3

Psychologické charakteristiky Slovákov a Sloveniek vo vzťahu k postojom k migrantom

3.1 | Osobnostné charakteristiky a postoje k migrácii

Postoje k migrantom a migrácii sú formované multidimenzionálne, ako bolo uvedené už v predchádzajúcich kapitolách, ide o interakciu socioekonomických faktorov (De Coninck, 2020; Talay a De Coninck, 2020) a vnímanie jednotlivých hrozieb. Z demografických faktorov sa ako významné potvrdili vplyv vzdelania a osobného kontaktu s menšinami vo vzťahu k väčšej tolerancii prisťahovalectva, zatiaľ čo religiozita respondentov nebola významná (Marfouk, 2019). Rod ako prediktor anti-imigračných postojov vykazoval zmiešané zistenia (Gusciute a kol., 2020). Dôležitou charakteristikou, ktorej sme sa doposiaľ v našom texte nevenovali je osobnosť jednotlivca. Z osobnostných charakteristík Big five sa ako významné v negatívnom vzťahu k predsudkom preukázali otvorenosť a prívetivosť (Sibley a Duckitt, 2008; Talay a De Coninck, 2020), tieto vzťahy boli síce signifikantné, ale slabé. Naopak svedomitosť a extravézia predikovali negatívne postoje k imigrantom (Carlson a kol., 2019). Zmiešané výsledky sa týkali negatívnej emocionality (Talay a De Coninck, 2020).

Zdá sa, že tieto zistenia majú rozumné teoretické vysvetlenie, pretože jednotlivci s vysokou mierou otvorenosti majú tendenciu mať liberálnejšie sociálne a politické postoje, zatiaľ čo jednotlivci s vysokou mierou prívetivosti majú tendenciu byť jemnejší a viac altruistickí (Carlson a kol., 2019). Gallego a Pardos-Prado (2013) uvádzajú, že osoby s vysokou mierou prívetivosti majú vo všeobecnosti starostlivú a láskavú orientáciu na iných ľudí. Mali by byť viac naklonení empatii s prisťahovalcami a zároveň by sa mali s menšou pravdepodobnosťou zapojiť do akéhokoľvek konfliktu vrátane medziskupinového, zatiaľ čo ľudia s vysokou mierou otvorenosti sú tolerantnejší a majú radi rôzne druhy rozmanitosti. Taktiež sú pozornejší k informáciám, ktoré vyvracajú stereotypy.

V literatúre sa väčšina výskumov venuje päťfaktorovému modelu osobnosti (extravézia, neuroticizmus, otvorenosť, prívetivosť a svedomitosť). Menšia časť výskumov sa venuje menej sociálne žiaducim črtám. Temná triáda v rámci merania osobnostných charakteristík zahŕňa psychopatizmus, machiavelizmus, a narcizmus. To predstavuje súbor spoločensky averzívnych a subklinických maladaptívnych osobnostných charakteristík. Machiavelizmus predstavuje náchylnosť k chladnému, sebeckému manipulovaniu

a využívaniu druhých ľudí, cynickému pohľadu na život a medziludské vzťahy. Narcizmus charakterizuje mieru neprimerane pozitívneho sebaobrazu, exhibicionizmus a vyžadované potvrdzovanie výnimočnosti vlastnej osoby okolím, pocitmi grandióznosti, ako aj devalvácia ostatných. Psychopatizmus vyjadruje všeobecne protispoločenské správanie, zlomyseľnosť voči druhým ľuďom a spoločnosti všeobecne, nízka miera empatie, bezcitnosť a manipulatívne správanie (Jones a Paulhus, 2014; Heretik a kol., 2018; Malesza a kol., 2019). Anderson a Cheers (2018) vo svojom výskume potvrdili vplyv machiavelizmu na explicitné postoje k migrantom. Bozogáňová a Pethö (2021) zistili, že machiavelizmus je významným prediktorom vnímanej bezpečnostnej hrozby vzhľadom k rôznym typom migrantom (všeobecná definícia migranta, ľudia prichádzajúci za prácou a štúdiom, ľudia prichádzajúci kvôli hrozbe vo svojej domovskej krajine). Výsledky výskumov v oblasti predsudkov v rámci temnej triády sú rôzne – Hodson, Hogg a MacInnis (2009) potvrdil vzťahy pre všetky tri črty (machiavelizmus, psychopatizmus a narcizmus), pričom Anderson a Cheers (2018) nenašli žiadne dôkazy o súvislosti faktorov temnej triády k predsudkom. Zisťovali sme, či podobné výsledky platia pre slovenskú populáciu.

Výskumný súbor pre tieto analýzy tvorilo 1019 respondentov (48,9 % muži) vo veku 18–75 rokov ($M = 43,41$; $SD = 14,98$). Zber bol realizovaný online agentúrou – reprezentatívny vzhľadom na rod, vek, vzdelanie a región v decembri 2021, pred vypuknutím vojnového konfliktu na Ukrajine. Osobnosť respondentov sme skúmali pomocou päťfaktorového dotazníka BFI-2 S (Kohút a kol., 2020). Dotazník obsahuje 30 položiek, kde respondenti odpovedajú na 5-bodovej škále (1 = veľmi nesúhlasím – 5 = veľmi súhlasím). Vnútoraná konzistencia jednotlivých škál bola – extravézia (McDonaldova $\omega = 0,666$), prívetivosť (McDonaldova $\omega = 0,721$), svedomitosť (McDonaldova $\omega = 0,735$), negatívna emocionalita (McDonaldova $\omega = 0,746$) a otvorenosť (McDonaldova $\omega = 0,647$). Vnímaná hrozba migrácie (Golec de Zavala a kol., 2017) bola meraná deviatimi položkami na päťbodovej škále (1 = vôbec nesúhlasím – 5 = úplne súhlasím). Príklady položiek: Imigranti a zahraniční pracovníci ohrozujú naše súkromné vlastníctvo., Imigranti a zahraniční pracovníci ohrozujú naše osobné slobody a práva., Imigranti a zahraniční pracovníci majú hodnoty, ktoré sú v rozpore s hodnotami mojej národnostnej skupiny. Čím vyššie skóre respondenti dosiahli, tým viac vnímajú hrozby migrácie (McDonaldova $\omega = 0,961$). Postoje k dôsledkom migrácie (ESS Round 7, 2014) boli merané tromi položkami na 11 bodovej škále (0 = negatívne – 10 = pozitívne). Položky: Použitím tejto škály, povedali by ste, že ľudia ktorí prídu žiť na Slovensko vo všeobecnosti berú prácu pracujúcim zo Slovenska alebo vo všeobecnosti pomáhajú vytvárať nové pracovné miesta? (0 = berú prácu – 10 = vytvárajú nové pracovné miesta); Väčšina ľudí, ktorí sem prídu žiť, tu

aj pracuje a platí dane. Zároveň využívajú zdravotné služby a sociálne zabezpečenie. Ak to zväžite, myslíte si, že ľudia, ktorí sem prichádzajú, viac berú ako dávajú alebo viac dávajú ako berú? (0 = celkovo viac berú – 10 = celkovo viac dávajú); Je to na Slovensku s kriminálnymi problémami horšie alebo lepšie, tým, že tu prichádzajú žiť ľudia z iných krajín? (0 = s kriminálnymi problémami je to horšie – 10 = s kriminálnymi problémami je to lepšie). Čím vyššie skóre respondenti dosiahli, tým je ich postoj k dôsledkom migrácie pozitívnejší (McDonaldova $\omega = 0,783$). Odmietanie iných etník (ESS Round 7, 2014) – použili sme tri položky ESS – Do akej miery si myslíte, že by Slovensko malo dovoliť.... z iných krajín, aby prišli a žili na Slovensku? (Rómom, moslimom, židom), kde respondenti odpovedali na 4-bodovej škále (1 = dovoliť mnohým, aby sem prišli a žili tu, 2 = dovoliť niektorým, 3 = dovoliť máloktorým, 4 = nedovoliť žiadnym). Odmietnutie príchodu tvorilo percento respondentov, ktorí označili možnosť dovoliť máloktorým a nedovoliť žiadnym.

Naším cieľom bolo zistiť, či existuje súvis medzi osobnostnými charakteristikami respondentov a postojmi k dôsledkom migrácie, vnímanej hrozbe migrácie a odmietaniu iných etník. V Tabuľke 3.1 sú uvedené deskriptívne charakteristiky skúmaných premenných.

Tabuľka 3.1

Deskriptívne charakteristiky – osobnostné charakteristiky a postoje k migrantom

	N	Priemer	SD	Min	Max
1. vnímaná hrozba migrácie	1019	27,58	8,52	9	45
2. postoje k dôsledkom migrácie	1019	13,33	5,94	0	30
3. odmietanie iných etník	1019	16,16	23,21	-3,07	96,93
4. extravergia	1019	19,06	4,09	6	30
5. prívetivosť	1019	22,08	3,86	6	30
6. svedomitosť	1019	22,20	3,97	7	30
7. neuroticizmus	1019	17,04	4,53	6	30
8. otvorenosť	1019	20,01	3,78	6	30

Pre zisťovanie existencie súvislosti medzi osobnostnými charakteristikami a postojmi k migrantom sme použili Pearsonov korelačný koeficient. Na základe výsledkov (Tabuľka 3.2) existuje veľmi slabý negatívny vzťah medzi vnímanou hrozbou migrácie a extravertiou ($r = -0,09$) a otvorenosťou ($r = -0,09$). Čím ma respondent vyššiu úroveň otvorenosti a prívetivosti, tým menej vníma hrozbu migrácie. Tento vzťah je však veľmi slabý, preto ho interpretujeme

opatrne. Výsledky naznačujú, že osobnostné premenné sú nezávislé pri postojoch k migrácii. Tento výsledok je v súlade so zisteniami vyššie uvedených autorov (Gallego a Pardos-Prado, 2013; Carlson a kol., 2019), keďže aj v ich výskumoch sa nejavili osobnostné charakteristiky ako kľúčové premenné na vysvetľovanie postojov.

Tabuľka 3.2

Vzťah medzi postojmi k migrácii a osobnostnými charakteristikami (BFI)

	1	2	3	4	5	6	7
1. Vnímaná hrozba migrácie	–						
2. Postoje k dôsledkom migrácie	-0,56***	–					
3. Odmietanie iných etník	0,13***	-0,11***	–				
4. Extraverzia	0,06	-0,01	0,01	–			
5. Prívetivosť	-0,09***	0,03	-0,03	0,18***	–		
6. Svedomitosť	0,04	-0,06	-0,06	0,37***	0,50***	–	
7. Neuroticizmus	0,04	-0,04	0,02	-0,45***	-0,38***	-0,35***	–
8. Otvorenosť	-0,09**	0,07*	-0,10**	0,36***	0,29***	0,41***	-0,28***

Poznámky. *p < 0,05, ** p < 0,01, ***p < 0,001

Javí sa, že osobnostné charakteristiky jednotlivcov hrajú úlohu pri formovaní postojov k migrácii zanedbateľnú úlohu. Sú to iné faktory, ktoré sa podieľajú na vysvetľovaní postojov a predsudkov.

Ďalej nás zaujímalo, či existuje súvis medzi faktormi temnej triády (psy chopatizmus, machiavelizmus a narcizmus) s postojmi k migrantom a migrácii. Bola použitá experimentálna metodika vinetácie (EVM) s jednoduchým experimentálnym dizajnom – dôvod príchodu na Slovensko bol manipulovaný. Respondenti boli náhodne pridelení k jednej z troch rôznych vinetácií. Výskumnú vzorku tvorilo 1001 respondentov (49 % mužov) vo veku 17 až 75 rokov (M = 44,81; SD = 14,92). Každá vineta popisuje iný typ migranta podľa dôvodov príchodu na Slovensko, pričom slovo „migrant“ bolo vynechané,

aby sa predišlo predsudkom. Kontrolná skupina (všeobecný popis ľudí prichádzajúcich na Slovensko, dôvod nebol zverejnený) – 334 respondentov (51,2 % mužov), skupina 1 (ďalej Imigranti, ľudia prichádzajúci za prácou / štúdiom) – 335 respondentov (47,5 % mužov); a skupina 2 (ďalej Utečenci, ľudia prichádzajúci kvôli hrozbe vo svojej domovskej krajine) – 332 respondentov (48,2 % mužov). Údaje boli zbierané online formou panelového zberu v Slovenskej republike s ambíciou získať reprezentatívnu vzorku respondentov v auguste 2020. Korelačná matica je uvedená v tabuľke 3.3.

Dotazník Temnej triády meria tri osobnostné črty Temnej triády – psychopatiu (McDonaldova $\omega = 0,773$), narcizmus (McDonaldova $\omega = 0,666$) a machiavelizmus (McDonaldova $\omega = 0,634$). Tieto črty charakterizujú ľudí na základe miery ich manipulatívneho správania a bezcitnosti, ktorými dosahujú svoj prospech bez ohľadu na to, aké dôsledky to prinesie iným osobám (Jones a Paulhus, 2014; Heretik a kol., 2018). Každá osobnostná črta bola meraná desiatimi položkami na päťbodovej škále, kde 1 = silný súhlas a 5 = silný nesúhlas.

Tabuľka 3.3

Vzťah medzi postojmi k migrácii a osobnostnými charakteristikami (Temná triáda)

		1	2	3
Imigranti	1. postoje k dôsledkom migrácie	–		
	2. machiavelizmus	-0,20**	–	
	3. narcizmus	-0,12	0,38**	–
	4. psychopatizmus	-0,14*	0,52**	0,41**
Utečenci	1. postoje k dôsledkom migrácie	–		
	2. machiavelizmus	-0,22**	–	
	3. narcizmus	-0,05	0,26**	–
	4. psychopatizmus	-0,10	0,47**	0,38**

Poznámky: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

V tomto prípade sa pri posudzovaní skupiny Imigranti preukázal slabý negatívny vzťah medzi postojmi k dôsledkom migrácie a machiavelizmom ($r = -0,20$) aj psychopatizmom ($r = -0,14$). V prípade posudzovania skupiny Utečencov sa preukázal negatívny vzťah medzi postojmi a machiavelizmom ($r = -0,22$). Čím má jednotlivec vyššiu úroveň machiavelizmu a psychopatizmu, tým negatívnejšie má postoje k dôsledkom migrácie. Tieto výsledky (s výnimkou narcizmu) potvrdzujú zistenia Hodsona, Hogga a MacInnisa

(2009). Pri skúmaní predsudkov a postojov k migrácii v rámci Slovenska sa v rámci osobnostných charakteristík ukazuje ako lepší model skúmania temná triáda osobnosti, avšak podobne ako pri predchádzajúcich analýzach (päťfaktorový model osobnosti), tieto vzťahy skôr poukazujú na nezávislosť osobnostných charakteristík vo vzťahu k postojom. V nasledujúcich riadkoch prinášame ďalšie informácie o konštruktoch, ktoré súvisia s postojmi k migrantom.

3.2 | Životná spokojnosť a postoje k migrácii

Postoje k migrantom súvisia aj so životnou spokojnosťou ľudí (Bazán-Monasterio a kol., 2021). V tejto podkapitole sa budeme venovať životnej spokojnosti respondentov z pohľadu postojov k migrantom a migrácii. Diener a Tov (2012) definujú životnú spokojnosť ako širokú kategóriu javov, ktorá zahŕňa prevahu pozitívnych emócií nad negatívnymi v rôznych doménach života (spokojnosť v pracovnom živote, spoločenskom živote, rodinnom živote atď.) a celkové hodnotenie spokojnosti so životom (Diener a Tov 2012).

Migrácia je proces, ktorý ovplyvňuje prisťahovalcov aj domáce obyvateľstvo. Súvislosť medzi životnou spokojnosťou a negatívnymi postojmi k migrácii možno vysvetliť pomocou klasickej hypotézy frustrácie a agresie (Berkowitz 1969, Sirgy a kol., 2018). Hypotéza frustrácie a agresie tvrdí, že frustrácia vyvoláva agresiu do tej miery, až vyvoláva negatívny afekt. Konkrétne, jednotlivec sa pravdepodobne bude cítiť frustrovaný, keď mu zdroj zmarí jeho ciele. Následne sa jedinec motivuje k vyjadreniu agresie voči zdroju (alebo vnímanému zdroju) ako prostriedku na zabezpečenie dosiahnutia cieľa. Vnímanie toho, že krajina ako celok nedokáže dosiahnuť alebo udržať svoje sociálne, kultúrne a/alebo ekonomické ciele, vedie k pocitom frustrácie a pripisovaniu nedostatočného pokroku pri dosahovaní cieľov imigrantom a utečencom. Frustrácia sa mení na agresiu voči zdroju tejto frustrácie, konkrétne migrantom. Sirgy a kol. (2018) potvrdili, že čím je jedinec v živote nespokojnejší, tým sú jeho postoje k migrácii negatívnejšie, naopak Gordon (2016) to vo svojom výskume nepotvrdil. Zaujímalo nás, ako funguje tento vzťah na vzorke slovenskej populácie.

Cieľom bolo analyzovať negatívne postoje domáceho obyvateľstva k migrácii vo vzťahu k životnej spokojnosti. Výskumný súbor pre tieto analýzy tvorilo 1019 respondentov (48,9 % muži) vo veku 18-75 rokov ($M = 43,41$; $SD = 14,98$). Zber bol realizovaný online agentúrou – reprezentatívny vzhlľadom na rod, vek, vzdelanie a región v decembri 2021, pred vypuknutím vojnového konfliktu na Ukrajine.

Na zisťovanie štruktúry a dynamiky životnej spokojnosti sme použili dotazník DUSIN (Mikšík, 2004). Dotazník obsahuje 24 položiek, kde respondent označuje za akú dôležitú položku osobne pokladá (0 = celkom nedôležité – 5 = mimoriadne dôležité) a nakoľko je spokojný s úrovňou jej

naplňovania (0 = celkom nespokojný – 5 – úplne spokojný). Následne sa pre jednotlivé položky počíta rozdiel medzi jej dôležitosťou a spokojnosťou – ide o vyjadrenie miery spokojnosti (ak je zistený rozdiel záporný) alebo nespokojnosti (ak je rozdiel kladný). Priemernú mieru nespokojnosti získame sčítaním jednotlivých indexov a ich vydelením počtom položiek. DUSIN (Mikšík, 2004) poskytuje aj možnosť výpočtu sekundárnych hodnôt miery frustragenosti pre sedem všeobecnejších oblastí, sedem kategórií zdrojov spokojnosti a frustrácie – materiálne (MA), kultúrne (KU), pracovné (PR), rodinné (RO), zdravotné (ZD), vzťahové (VZ) a seberealizačné (SE), vďaka ktorým je možné zistiť, ktorej z oblastí je potrebné sa venovať. V Tabuľke 3.4 sú uvedené deskriptívne charakteristiky skúmaných premenných podľa rodu. Na základe priemerných hodnôt priemernej frustrácie a jednotlivých oblastí životnej spokojnosti môžeme vidieť, že respondenti sú v priemere nespokojní (kladný rozdiel znamená nespokojnosť), pričom najviac je to u mužov ($M = 1,10$, $SD = 0,98$) aj u žien ($M = 1,21$, $SD = 0,99$) v zdravotnej oblasti.

Mužov a ženy sme porovnávali v týchto premenných. Na základe Studentovho (v niektorých prípadoch Welchovho) t-testu pre dva nezávislé výbery sa preukázalo, že ženy sú viac nespokojné ako muži v rodinnej oblasti ($t(1016,422) = -4,399$, $p < 0,001$, $d = -0,275$), vzťahovej oblasti ($t(1017) = -2,632$, $p = 0,009$, $d = -0,165$), seberealizačnej oblasti ($t(1017) = -2,615$, $p = 0,009$, $d = -0,164$) a napokon aj v celkovej priemernej miere frustrácie ($t(1017) = -2,716$, $p = 0,007$, $d = -0,170$). Rozdiely medzi mužmi a ženami sa nepreukázali v materiálnej oblasti ($t(1017) = -1,841$, $p = 0,066$, $d = -0,115$), kultúrnej oblasti ($t(1010,102) = -0,377$, $p = 0,706$, $d = -0,024$), pracovnej oblasti ($t(1017) = -1,932$, $p = 0,054$, $d = -0,121$) a zdravotnej oblasti ($t(1017) = -1,671$, $p = 0,095$, $d = -0,105$). Podobne neexistujú významné rozdiely medzi mužmi a ženami ani na základe vnímanej hrozby migrácie ($t(1007,887) = 0,799$, $p = 0,425$, $d = 0,050$) a postojov k dôsledkom migrácie ($t(1017) = 0,593$, $p = 0,553$, $d = 0,037$).

Tabuľka 3.4*Deskriptívne charakteristiky – DUSIN a postoje k migrácii u mužov a žien*

Premenné	Rod	N	Priemer	SD
MA	muž	498	0,84	,99
	žena	521	0,96	,98
KU	muž	498	0,30	1,03
	žena	521	0,33	1,17
PR	muž	498	0,64	1,02
	žena	521	0,77	1,06
RO**	muž	498	0,73	0,92
	žena	521	0,99	0,99
ZD	muž	498	1,10	0,98
	žena	521	1,21	0,99
VZ**	muž	498	0,51	0,77
	žena	521	0,64	0,80
SE**	muž	498	0,76	0,88
	žena	521	0,91	0,93
Frustrácia (priemerná)**	muž	498	0,69	0,76
	žena	521	0,81	0,79
Vnímaná hrozba migrácie	muž	498	27,80	8,73
	žena	521	27,38	8,31
Postoje k dôsledkom migrácie	muž	498	13,44	6,14
	žena	521	13,22	5,74

**p < 0,01 (Student alebo Welch test – hodnoty v texte nad tabuľkou)

Zaujímali nás aj vzťahy medzi vnímanou hrozbou migrácie a postojmi k dôsledkom migrácie vo vzťahu k celkovej životnej spokojnosti a jej jednotlivým oblastiam. Použili sme Pearsonov korelačný koeficient. Korelačná matica je uvedená v Tabuľke 3.5.

Tabuľka 3.5

Korelačná matica – DUSIN a postoje k migrácii

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Frustrácia priemerná	–									
2. MA	0,85**	–								
3. KU	0,61**	0,46**	–							
4. PR	0,85**	0,72**	0,46**	–						
5. RO	0,76**	0,52**	0,38**	0,51**	–					
6. ZD	0,76**	0,70**	0,36**	0,51**	0,55**	–				
7. VZ	0,85**	0,59**	0,50**	0,73**	0,78**	0,57**	–			
8. SE	0,87**	0,72**	0,45**	0,65**	0,64**	0,68**	0,67**	–		
9. Vnímaná hrozba migrácie	0,18**	0,25**	0,05	0,16**	0,09**	0,13**	0,11**	0,15**	–	
10. Postoje k dôsledkom migrácie	-0,22**	-0,25**	-0,05	-0,19**	-0,14**	-0,15**	-0,16**	-0,20**	-0,56**	–
11. Vek	0,04	0,14**	-0,05	-0,02	0,01	0,12**	0,05	0,01	0,12**	-0,07*

Poznámky: *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001

Medzi celkovou mierou frustrácie ($r = 0,18$), spokojnosťou v materiálnej ($r = 0,25$), pracovnej ($r = 0,16$), rodinnej ($r = 0,09$), zdravotnej ($r = 0,13$), vzťahovej ($r = 0,11$) a sebarealizačnej ($r = 0,15$) oblasti sa preukázali pozitívne vzťahy s vnímanou hrozbou migrácie. To znamená, že čím je vyššia úroveň frustrácie v jednotlivých oblastiach, tým je vyššia úroveň vnímanej hrozby migrácie.

Postoje k dôsledkom migrácie sú v negatívnom signifikantnom vzťahu s celkovou mierou frustrácie ($r = -0,22$), spokojnosťou v materiálnej ($r = -0,25$), pracovnej ($r = -0,19$), rodinnej ($r = -0,14$), zdravotnej ($r = -0,15$), vzťahovej ($r = -0,16$) a sebarealizačnej ($r = -0,20$). To znamená, že čím je vyššia úroveň frustrácie v jednotlivých oblastiach, tým negatívnejšie sú postoje k dôsledkom migrácie.

Zistili sme aj prítomnosť slabého pozitívneho vzťahu medzi vekom a vnímanou hrozbou migrácie ($r = 0,12$) a slabého negatívneho vzťahu s postojmi k dôsledkom migrácie ($r = -0,07$). Sila týchto vzťahov však poukazuje skôr na nezávislosť veku pri skúmaní postojov.

3.3 | Sociálna, inštitucionálna dôvera a lokalizácia kontroly vo vzťahu k postojom k migrantom

Vo verejnom diskurze na Slovensku sa hovorí o období niekoľkých ostatných rokov ako o kríze inštitucionálnej dôvery. Naštrbená dôvera v právny a súdny systém, políciu a politikov sa premietla napríklad aj do výsledku parlamentných volieb 2020, ale aj do postojov k inštitúciám vo vzťahu s prepuknutím koronavírusu, či v súvislosti s vojnovým konfliktom na Ukrajine.

V rámci existujúcich výskumov sa pri štúdiu postojov voči migrantom a pri určovaní faktorov ovplyvňujúcich postoje najčastejšie skloňujú demografické, sociálne, politické, ekonomické a geografické charakteristiky (Butkus a kol., 2016). Podľa analýzy dát štvrtého kola ESS (Halapuu a kol., 2014), je pre postoje k migrantom dôležitá nielen sociálna dôvera, ale pre majoritné obyvateľstvo v krajine hlavne inštitucionálna dôvera. Ak ľudia neveria, že inštitúcie sú schopné ich ochrániť, ak vidia, že inštitúcie sú skorumpované a nedôsledné v sankcionovaní nespokojujúceho správania, ich tolerancia k migrantom môže klesnúť (Freitag a Bühlmann, 2009; Halapuu a kol., 2014). Zaujímalo nás, ako osobná, inštitucionálna dôvera a lokalizácia kontroly vysvetľujú postoje k migrácii u slovenských respondentov.

Na meranie sociálnej a inštitucionálnej dôvery sme použili položky, ktoré sa využívajú v rámci Európskej sociálnej sondy (ESS Round 10, 2020). V rámci dôvery v národné inštitúcie bolo vypočítané skóre z piatich položiek (dôvera v políciu a právny systém, politikov, politické strany a parlament), ktoré boli delené počtom položiek. Respondenti odpovedali na škále od 0 – vôbec nedôverujem do 10 – úplne dôverujem. Vypočítané priemerné skóre bolo vydelené počtom položiek (McDonaldova $\omega = 0,874$).

Sociálna dôvera ako presvedčenie, že ľuďom vo všeobecnosti možno veriť, že sa snažia byť čestní a snažia sa pomôcť iným, bola meraná tromi položkami, kde respondenti odpovedali na škále, kde 0 znamená nedôveru (treba sa mať na pozore, väčšina ľudí by sa ma pokúsila využiť, ľudia sa väčšinou starajú len o seba) a 10 dôveru (väčšine ľudí sa dá veriť, väčšina ľudí by sa snažila byť čestnými, ľudia sa väčšinou snažia pomôcť iným). Vypočítané priemerné skóre bolo vydelené počtom položiek (McDonaldova $\omega = 0,795$).

Lokalizácia kontroly (Locus of control) sme merali pomocou šiestich položiek na škále od 1 – vôbec nesúhlasím po 7 – úplne súhlasím. Použili sme adaptovanú škálu (Hirsch a kol., 2021), keďže sme sa zaujímali o pocit

kontroly respondentov vo všeobecnosti (príklad položiek: *Mám kontrolu nad svojim vlastným životom.*, *Keď sa budem snažiť, budem úspešný.*) Čím vyššie skóre respondent dosiahol, tým väčšiu kontrolu nad svojim životom vníma. Vypočítané priemerné skóre bolo vydelené počtom položiek (McDonaldova $\omega = 0,864$).

Výskumný súbor pre tieto analýzy tvorilo 1019 respondentov (48,9 % muži) vo veku 18–75 rokov ($M = 43,41$; $SD = 14,98$). Zber bol realizovaný online agentúrou – reprezentatívny vzhľadom na rod, vek, vzdelanie a región v decembri 2021, pred vypuknutím vojnového konfliktu na Ukrajine. V Tabuľke 3.6 uvádzame deskriptívne charakteristiky premenných.

Tabuľka 3.6

Deskriptívne charakteristiky – lokalizácia kontroly, osobná a inštitucionálna dôvera, postoje k migrantom

	N	Priemer	SD	Min	Max
Lokalizácia kontroly	1019	5,11	1,11	1	7
Osobná dôvera	1019	4,17	2,20	0	10
Inštitucionálna dôvera	1019	2,92	1,97	0	10
Vnímaná hrozba migrácie	1019	27,59	8,52	9	45
Postoje k dôsledkom migrácie	1019	13,33	5,94	0	30

Zaujímalo nás, či lokalizácia kontroly, osobná a inštitucionálna dôvera vysvetľujú postoje k migrantom. Použili sme Pearsonov korelačný koeficient. Výsledky sú v Tabuľke 3.7.

Tabuľka 3.7

Korelačná matica – dôvera a postoje k migrácii

	1	2	3	4
1. Vnímaná hrozba migrácie	–			
2. Postoje k dôsledkom migrácie	-0,56**	–		
3. Lokalizácia kontroly	-0,14**	0,12**	–	
4. Osobná dôvera	-0,25**	0,32**	0,16**	–
5. Inštitucionálna dôvera	-0,30**	0,36**	0,08**	0,36**

Poznámky. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,00162$

Slabé negatívne vzťahy boli zistené medzi vnímanou hrozbou migrácie a lokalizáciou kontroly ($r = -0,14$), osobnou dôverou ($r = -0,25$) a inštitucionálnou dôverou ($r = -0,30$). To znamená, že čím má jednotlivec nižšiu úroveň dôvery (osobnej a inštitucionálnej) a lokalizáciu kontroly zamerané navonok (externý locus of control), tým viac vníma hrozbu migrácie.

Slabé pozitívne vzťahy boli zistené medzi postojmi k dôsledkom migrácie a lokalizáciou kontroly ($r = 0,12$), osobnou dôverou ($r = 0,32$) a inštitucionálnou dôverou ($r = 0,36$). To znamená, že čím má jednotlivec nižšiu úroveň dôvery (osobnej a inštitucionálnej) a lokalizáciu kontroly zamerané navonok (externý locus of control), tým negatívnejšími postojmi disponuje.

Na základe výsledkov lineárnej regresie boli všetky premenné signifikantnými prediktormi vnímanej hrozby migrácie – lokalizácia kontroly ($\beta = -0,097$, $p = 0,001$), osobná dôvera ($\beta = -0,152$, $p < 0,001$) a inštitucionálna dôvera ($\beta = -0,236$, $p = 0,001$). Model vysvetľoval 12,3 % rozptylu vnímanej hrozby migrácie. Model pre postoje k dôsledkom migrácie vysvetľoval 17,4 % a lokalizácia kontroly ($\beta = 0,063$, $p = 0,029$), osobná dôvera ($\beta = 0,214$, $p < 0,001$) a inštitucionálna dôvera ($\beta = 0,272$, $p = 0,001$) boli pozitívnymi prediktormi.

Ukazuje sa, že to ako ľudia vnímajú schopnosť riadiť svoj život, to ako veria iným ľuďom (osobná dôvera) a najmä to ako dôverujú národným inštitúciám (slovenský parlament, právny systém, polícia, politici, politické strany a zdravotníctvo) ovplyvňuje postoje k migrantom. Čím menej jedinci dôverujú týmto entitám, tým sú ich postoje negatívnejšie. Úlohou štátu by malo byť posilňovať dôveru v jej orgány.

Napokon na záver kapitoly uvádzame výsledky regresných modelov, kde vstupujú všetky premenné, ktoré sa v jednotlivých podkapitolách ukázali ako významné (osobnostné charakteristiky: prívetivosť, otvorenosť; oblasti životnej spokojnosti – materiálna, kultúrna, pracovná, rodinná, zdravotná, vzťahová, sebarealizačná; lokalizácia kontroly, osobná a inštitucionálna dôvera). Hrozba migrácie a následne postoje k dôsledkom migrácie sú vnímané závisle od premenných. Oba modely boli signifikantné. Model s uvedenými premennými pre postoje k dôsledkom migrácie vysvetľoval 20 % a pre vnímanú hrozbu migrácie 15,4 %. Modely sú uvedené v tabuľke 3.8.

Pri postojoch k dôsledkom migrácie sa ako významné prediktory preukázali spokojnosť v materiálnej oblasti ($\beta = -0,180$, $p = 0,001$), kultúrnej oblasti ($\beta = 0,269$, $p = 0,042$) a zdravotnej oblasti ($\beta = 0,111$, $p = 0,012$), osobná dôvera ($\beta = 0,199$, $p < 0,001$) a inštitucionálna dôvera ($\beta = 0,258$, $p < 0,001$). S rastúcou nespokojnosťou v materiálnej oblasti sú postoje k migrácii negatívnejšie, s rastúcou spokojnosťou vo vzťahovej a kultúrnej oblasti sú postoje k migrácii pozitívnejšie. A čím viac jednotlivci dôverujú inštitúciám a ľuďom, tým pozitívnejšie postoje k migrácii majú. Pri vnímaní hrozby migrácie

cie sa ako významné prediktory preukázali spokojnosť v materiálnej oblasti ($\beta = 0,286$, $p < 0,001$), zdravotnej oblasti ($\beta = -0,091$, $p = 0,044$), lokalizácia kontroly ($\beta = -0,064$, $p = 0,044$), osobná dôvera ($\beta = -0,123$, $p < 0,001$) a inštitucionálna dôvera ($\beta = -0,211$, $p < 0,001$). S rastúcou nespokojnosťou v materiálnej oblasti jednotlivci vo väčšej miere vnímajú hrozbu migrácie, s rastúcou spokojnosťou v zdravotnej oblasti vnímajú hrozbu migrácie menej. Ďalej, čím viac je lokalizácia kontroly orientované navonok, tým je vnímanie hrozby väčšie. Aj v tomto prípade platí, že čím viac dôvery v ľudí a inštitúcie majú jednotlivci, tým je vnímanie hrozby migrácie menšie.

Tabuľka 3.8

Lineárne regresie – postoje k dôsledkom migrácie a vnímaná hrozba migrácie

Postoje k dôsledkom migrácie				Vnímaná hrozba migrácie		
	Beta	t	p	Beta	t	p
(Konštanta)		6,451	0,000		18,944	0,000
Prívetivosť	-0,057	-1,850	0,065	-0,026	-0,829	0,407
Otvorenosť	0,050	1,651	0,099	-0,057	-1,825	0,068
Materiálna	-0,180	-3,404	0,001	0,286	5,263	0,000
Kultúrna	0,069	2,038	0,042	-0,044	-1,258	0,209
Pracovná	0,063	1,224	0,221	-0,051	-0,964	0,335
Rodinná	0,016	0,333	0,739	-0,025	-0,499	0,618
Zdravotná	0,111	2,516	0,012	-0,091	-2,021	0,044
Vzťahová	-0,101	-1,697	0,090	0,022	0,365	0,715
Sebarealizačná	-0,060	-1,226	0,221	-0,031	-0,610	0,542
Lokalizácia kontroly	0,033	1,068	0,286	-0,064	-2,016	0,044
Osobná dôvera	0,199	6,188	0,000	-0,123	-3,740	0,000
Inštitucionálna dôvera	0,258	8,328	0,000	-0,211	-6,612	0,000
R²	20%			15,40%		

Diskusia a záver

Na základe našich výsledkov konštatujeme, že osobnostné charakteristiky jednotlivcov nehrajú pri formovaní postojov k migrácii úlohu. Toto zistenie je v súlade so zisteniami Sibleyho a Duckitta (200) a Talaya a De Conincka (2020). S najväčšou pravdepodobnosťou sú to iné faktory, ktoré sa podieľajú na vysvetľovaní postojov a predsudkov respondentov Slovenskej republiky. Pri skúmaní predsudkov a postojov k migrácii v rámci Slovenska sa v rámci osobnostných charakteristík ukazuje ako lepší model skúmania temná triáda osobnosti, keďže medzi postojmi k dôsledkom migrácie (aj pri posudzovaní imigrantov, aj pri posudzovaní utečencov) sa preukázalo, že čím má jednotlivec vyššiu úroveň machiavelizmu a psychopatizmu, tým negatívnejšie má postoje k dôsledkom migrácie. Machiavelizmus predstavuje náchylnosť k chladnému, sebeckému manipulovaniu a využívaniu druhých ľudí, cynickým pohľadom na život a medziľudské vzťahy. Psychopatizmus charakterizuje všeobecne protispoločenské správanie, zlomyseľnosť voči druhým ľuďom a spoločnosti ako takej, nízka miera empatie, bezcitnosť a manipulatívne správanie (Jones a Paulhus, 2014; Heretik a kol., 2018; Malesza a kol., 2019). Javí sa, že spoločensky averzívne charakteristiky osobnosti lepšie vysvetľujú postoje k dôsledkom migrácie u slovenskej populácie.

Výsledky poukazujú na fakt, že v rámci obyvateľov Slovenskej republiky je životná spokojnosť vo vzťahu k postojom k migrantom (ako zistili Sirgy et al. 2008). Platí, že čím sú obyvatelia nespokojnejší, tým sú postoje negatívnejšie a viac vnímajú hrozby migrácie. Zistili sme, že s rastúcou nespokojnosťou v materiálnej oblasti jednotlivci vo väčšej miere vnímajú hrozbu migrácie, s rastúcou spokojnosťou v zdravotnej oblasti vnímajú hrozbu migrácie menej. Oblasti, kde je potrebné sa sústrediť na spokojnosť obyvateľstva, za účelom zlepšenia postojov, sú najmä oblasti materiálna, pracovná, rodinná, zdravotná, vzťahová a sebarealizačná. Tieto oblasti môžu úzko súvisieť s vnímaním migrantov ako hrozby, čomu sme sa venovali v Kapitole 2.

Zistili sme, že to ako ľudia vnímajú schopnosť riadiť svoj život (lokalizácia kontroly), to ako veria iným ľuďom (osobná dôvera) a najmä to ako dôverujú národným inštitúciám (slovenský parlament, právny systém, polícia, politici, politické strany a zdravotníctvo) ovplyvňuje postoje k migrantom. Čím menej jedinci dôverujú týmto entitám, tým sú ich postoje negatívnejšie. Úlohou štátu by malo byť posilňovať dôveru v jeho orgány.

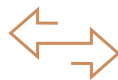
Platí, že čím viac dôvery v ľudí a inštitúcie majú jednotlivci, tým je vnímanie hrozby migrácie menšie. Bozogánová a Piterová (2020) uvádzajú, že stav sociálnej dôvery a dôvery v národné inštitúcie v rámci Slovenskej republiky možno v kontexte Európy vnímať ako problematický, čo je ale podmienené nielen aktuálnym spoločensko-politickým stavom krajiny, ale aj

históriou, kultúrou a hodnotami krajiny, ktorých význam sa odráža na úrovni jednotlivcov i na národnej úrovni. Ako uvádzajú autorky, obnovenie dôvery v inštitúcie môže priniesť mnoho pozitív pre budúcnosť našej krajiny, nakoľko stabilizuje sociálne interakcie a prináša vhodné podmienky pre jej rozvoj.

Ďalej sme zistili, že čím viac je lokalizácia kontroly orientovaná navonok, tým je vnímanie hrozby migrácie väčšie. Ako uvádza Harell a kol. (2016), obyvatelia, ktorí veria, že sú osobne zodpovední za to, čo sa deje v ich životoch, a teda schopní ovplyvniť zmeny v spoločnosti, by mali byť priateľskejší voči migrantom. Je menej pravdepodobné, že sa títo obyvatelia budú cítiť ohrození meniacim sa sociálnym prostredím, ktoré ich obklopuje. Pocit „kontroly“ nad vlastnou ekonomickou alebo sociálnou situáciou by mal viesť k otvorenejším postojom k migrácii. Zároveň budú obyvatelia krajiny voči prisťahovalectvu nepriateľskejší, ak si budú myslieť, že migranti sú zodpovední za ich vlastné nešťastie. Inými slovami, čím viac obyvatelia považujú negatívne výsledky za súvisiace s individuálnymi nedostatkami migrantov, tým je pravdepodobnejšie, že budú voči nim nepriateľsky naladení. Stručne povedané, vnímanie kontroly – ako sa vzťahuje na obyvateľov krajiny, tak aj na prisťahovalcov – má vplyv na postoj k migrantom.

Migrácia je oblasť politiky, ktorá vyvoláva silné reakcie. Je to najmä z toho dôvodu, že etnicky, rasovo a nábožensky rôznorodí migranti „ohrozujú“ (alebo sú vnímaní ako hrozba) sociálno-ekonomickú a kultúrnu stabilitu hostiteľskej krajiny. Ako uvádza Harell a kol. (2016) negatívne postoje k migrácii sa môžu zlepšiť, ak obyvatelia krajiny budú mať pocit, že oni a/alebo ich krajina majú väčšiu kontrolu, a budú veriť, že možné negatívne dôsledky pre migrantov sú výsledkom skôr vonkajších než vnútorných síl. Posilnenie vnútorne orientovaných názorov na individuálnu a spoločenskú lokalizáciu kontroly a verejná diskusia (najmä mediálne pokrytie), ktorá zdôrazňuje externé orientované názory na lokalizáciu kontroly migrantov, budú mať tendenciu posilňovať pozitívnejšie postoje voči migrantom a migrácii.

Ďalšími oblasťami, ktorým je potrebné sa venovať za účelom zlepšenia postojov k migrantom sú vzdelanie a príjem. Na zlepšenie negatívnych postojov k migrantom by sa mohli použiť miestne vzdelávacie inštitúcie. Informácie by sa mali zamerať na zraniteľnejšie skupiny obyvateľstva, aby sa zmiernili ich obavy. Falošné správy (hoaxy) idú ruka v ruku s otázkami týkajúcimi sa prisťahovalectva; sťažuje to rozlišovanie medzi pravdivými a nepravdivými informáciami. Okrem politik zameraných na zníženie zraniteľnosti a chudoby obyvateľov Európy sú potrebné vzdelávacie a informačné stratégie. Aj politické aspekty sa pri formovaní postojov javia ako dôležité, čomu sa venujeme v ďalšej kapitole.

4

Politické aspekty postojov k migrácii a migrantom

4.1 | Populistický model demokracie, externá politická sebaúčinnosť, politická dôvera

V súvislosti s rastúcou podporou krajne pravicových strán v Európe je jedným z najčastejšie skloňovaných pojmov súčasnosti populizmus.

Populizmus je ideológia, podľa ktorej je spoločnosť rozdelená na dve homogénne a protikladné skupiny, ľud a elitu, ktoré sa líšia v morálke. Populisti majú radikálne chápanie „ľudu“, ktorý je opisovaný ako homogénny, čistý a cnostný. Ľud stelesňuje všeobecnú vôľu a vykonáva ľudovú suverenitu bez akýchkoľvek obmedzení. Protikladom je elita, skorumpovaná menšina, ktorá má väčšinu mocenských pozícií v spoločnosti a pracuje výlučne pre svoj vlastný prospech. Keďže ľud stelesňuje všeobecnú vôľu, v tomto modeli nie je zároveň priestor pre pluralitu názorov, záujmov, sociálnych a politických skupín. S tým súvisí aj skutočnosť, že u pravicového populizmu sú nepriateľmi ľudu nielen politické elity, ale aj národnostné, etnické a sexuálne menšiny či migranti. Populisti vnímajú radikálne aj vertikálnu zodpovednosť, keďže tí, ktorí rozhodujú, plne vysvetľujú a zdôvodňujú všetky svoje kroky a rozhodnutia občanom (Ferrín, 2018). Táto ideológia zdôrazňuje, že politika by mala byť vyjadrením všeobecnej vôle ľudu a tak je jedným z cieľov dosiahnutie jeho politickej suverenity (Mudde, 2004, 2007).

Migrácia a populizmus sa zdajú byť na prvý pohľad veľmi tesne prepojené, no pri detailnejšom pohľade je tento vzťah o čosi komplikovanejší. Je pravda, že v zahraničí zastávajú najmä krajne pravicové strany silne anti-migračné stanovisko a zároveň skórujú vysoko v indexe populizmu (Gruszcynski a Friedery, 2021). Na Slovensku anti-migračné stanovisko zastáva mnoho strán naprieč politickým spektrom, pričom niektoré z nich možno hodnotiť ako ideologicky populistické (OL'ANO, Sme rodina) a niektoré využívajú v politickom diskurze populizmus s cieľom mobilizovať ľudí a posilniť vlastnú pozíciu vo voľbách (politický oportunizmus) (ĽSNS, SMER-SD) (Školkay, 2021). Rovnako sa naprieč krajinami líši vzťah politickej orientácie ľudí a postojov voči imigrantom a migrácii (Messing a Ságvári, 2021), čomu sa podrobnejšie venujeme v nasledujúcej podkapitole. Ani vzťah počtu imigrantov a utečencov v krajine a postojov voči imigrantom nie je jednoznačný. Najmä v strednej a východnej Európe, teda aj na Slovensku, sa ukazuje, že rovnako rozhodujúca môže byť aj „imaginárna“ migrácia, a teda že nie skutočný počet utečencov, ale zdôrazňovanie dôležitosti tejto témy ako otázky národnej

bezpečnosti v mediálnom a politickom diskurze súvisí s negatívnymi postojmi ľudí (Angeli, nd). Analýza politických textov strany Mariána Kotlebu – ĽSNS potvrdila, že jazyk krajne pravicových populistov na Slovensku odráža dichotómiu „my“ (dobro) vs. „oni“ (zlo), pričom zdôrazňujú negatívne dôsledky migrácie a prezentujú migrantov ako hrozbu pre ekonomickú, politickú a kultúrnu bezpečnosť štátu (Štefančík a kol., 2021). Ak je pre ľudí téma migrácie veľmi dôležitá a zároveň vnímajú, že ich názory nie sú v politike dostatočne reprezentované, zvyšujú sa ich populistické postoje a zároveň skôr volia strany, ktoré presadzujú anti-migračnú politiku (Huber a kol., 2022). Migrácia sa stala veľmi vďačnou témou slovenských (nielen populistických) politikov aj vďaka tomu, že mnoho Slovákov a Sloveniek hodnotí vplyv migrácie na život, kultúru a ekonomiku krajiny negatívne.

Z definície populizmu vyplýva súvis populistických a migračných postojov, ktorý sme overovali aj na dátach 10. kola ESS pre Slovensko (ESS ERIC, 2022). Vzorku tvorilo 1418 respondentov, z toho 45,6 % mužov s priemerným vekom $M = 53,07$ ($SD = 16,76$). Výskumná vzorka je reprezentatívna pre slovenskú populáciu na základe rodu, veku, vzdelania i príslušnosti ku ôsmim regiónom.

V prieskume boli zahrnuté otázky, ktoré zisťovali názory ľudí na niektoré formy demokratického riadenia, medzi nimi aj populistický model demokracie. Populistický model demokracie znamená riadenie založené na troch pilieroch – anti-elitárstve, centrizme ľudu a neobmedzenej suverenity ľudu (Mudde 2004; Mudde a Kaltwasser, 2017).

Na základe odpovedí slovenských respondentov a respondentiek na tri otázky 10. kola ESS (Tabuľka 4.1) sme vytvorili škálu, ktorá vyjadruje hodnotenie dôležitosti princípov populistického modelu demokracie vo všeobecnosti (Populistický model všeobecne) a škálu, ktorá vyjadruje hodnotenie uplatňovania týchto princípov na Slovensku (Populistický model na Slovensku). Zamerali sme tiež na niekoľko súvisiacich charakteristík, ako sú politická dôvera (dôvera v politikov, politické strany a parlament) a externá politická sebaúčinnosť (otvorenosť resp. uzavretosť politického systému pre ľudí), ktoré teoreticky súvisia s anti-elitárstvom a dopĺňajú tento model reprezentujúci populistické postoje ľudí. Dáta boli vážené pomocou analysis weight (Kaminská, 2020).

Prehľad položiek pre škály, deskriptívne hodnoty a reliabilita škál sú zhrnuté v Tabuľke 4.1. Z tabuľky vyplýva, že respondenti a respondentky zo Slovenska považujú uvedené tri princípy populistického modelu za dôležité pre demokraciu vo všeobecnosti ($M = 7,87$ z 10 bodov, $SD = 2,03$), no podľa ich názoru sa ich uplatňovanie na Slovensko skôr nevzťahuje ($M = 4,34$ z 10 bodov, $SD = 2,41$). Taktiež politický systém vnímajú ako skôr uzavretý pre ľudí ($M = 2,09$ z 5 bodov, $SD = 0,82$) a ich politická dôvera je skôr nízka ($M = 3,12$ z 10 bodov, $SD = 2,38$).

Tabuľka 4.1

Deskriptívne hodnoty položiek a reliabilita škál politických postojov

Škála	Položka	M	SD	Cronbachova α
Populistický model všeobecne	Občania majú pri najdôležitejších politických záležitostiach posledné slovo, a to prostredníctvom priameho hlasovania o nich v referendách.	7,87	2,43	0,85
	Názory bežných ľudí prevážia nad názormi politickej elity.	7,73	2,38	
	Vôľu ľudí nemožno zastaviť.	7,99	2,22	
Populistický model na Slovensku	Občania majú pri najdôležitejších politických záležitostiach posledné slovo, a to prostredníctvom priameho hlasovania o nich v referendách.	4,50	3,12	0,76
	Názory bežných ľudí prevážia nad názormi politickej elity.	3,65	2,79	
	Vôľu ľudí nemožno zastaviť.	4,96	2,97	
Politická sebaúčinnosť (externá)	Politický systém na Slovensku umožňuje ľuďom ako ste vy vyjadrovať sa k tomu čo vláda robí.	2,27	1,01	0,67
	Politický systém na Slovensku dovoľuje ľuďom ako ste vy mať vplyv na politiku.	1,92	0,88	
Politická dôvera	Dôvera v parlament.	3,38	2,68	0,93
	Dôvera v politickej strane.	3,04	2,47	
	Dôvera v politikov.	2,99	2,53	

Poznámky: Odpovedová škála pre populistický model demokracie a politickú dôveru 0-10, kde 0 = vôbec nie dôležité pre demokraciu, vôbec sa nevztahuje na Slovensko, vôbec nedôverujem; Odpovedová škála pre politickú sebaúčinnosť 1-5, kde 1 = vôbec nie

Na základe Pearsonových korelácií (Tabuľka 4.2) možno konštatovať, že kým hodnotenie dôležitosti princípov populistického riadenia krajiny pre demokraciu vo všeobecnosti nesúvisí s postojmi voči migrácií⁷ a migrantom⁸, vnímaná nízka miera uplatňovania týchto princípov na Slovensku, hodnotenie slovenského politického systému ako uzavretého pre ľudí a nedôvera voči slovenským politikom, politickým stranám a parlamentu súvisí s negatívnejším postojom voči príchodu ľudí rovnakej rasy alebo etnika/ inej rasy alebo etnika ako väčšina v krajine/ ľudí z chudobných krajín mimo Európy i vnímanými negatívnymi dôsledkami migrácie na život, ekonomiku a kultúru krajiny.

7 Povedali by ste, že 1) je vo všeobecnosti zlé alebo dobré pre slovenskú ekonomiku, keď sem prichádzajú žiť ľudia z iných krajín? 2) kultúrny život na Slovensku je vo všeobecnosti ohrozovaný alebo obohacovaný ľuďmi, ktorí sem prídu žiť z iných krajín? 3) Žije sa na Slovensku horšie alebo lepšie preto, že sem prichádzajú ľudia z iných krajín? Odpovedová škála 0-10, kde 0 = zlé pre ekonomiku, kultúru, život je horší v dôsledku migrácie.

8 Do akej miery si myslíte, že by politika Slovenska mala:
1) dovoliť ľuďom rovnakej rasy alebo etnika ako je väčšina Slovákov, aby prišli na Slovensko a žili tu?
2) A čo ľudia inej rasy alebo etnickej skupiny ako je väčšina Slovákov?
3) A čo ľudia z chudobnejších krajín mimo Európy?
Odpovedová škála: 1) dovoliť mnohým, 2) dovoliť niektorým, 3) dovoliť málokto, 4) nedovoliť žiadnym

Tabuľka 4.2

Korelačná matica politických a migračných postojov

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Populistický model všeobecne	1									
2. Populistický model na Slovensku	0,08	1								
3. Politická dôvera	0,07	0,39**	1							
4. Politická sebaúčinnosť (externá)	-0,03	0,28**	0,40**	1						
5. Vplyv migrácie na ekonomiku	0,02	0,27**	0,32**	0,21**	1					
6. Vplyv migrácie na kultúru	0,06	0,29**	0,32**	0,20**	0,69**	1				
7. Vplyv migrácie na život v krajine	0,06	0,29**	0,32**	0,21**	0,69**	0,69**	1			
8. Rovnaká rasa alebo etnikum	-0,04	-0,14**	-0,22**	-0,24**	-0,49**	-0,48**	-0,46**	1		
9. Iná rasa alebo etnikum	-0,01	-0,17**	-0,18**	-0,22**	-0,51**	-0,54**	-0,47**	0,74**	1	
10. Z chudobných krajín mimo Európy	-0,03	-0,14**	-0,20**	-0,19**	-0,53**	-0,54**	-0,47**	0,70**	0,75**	1

Následne sme respondentov rozdelili do troch skupín podľa toho, ako hodnotili uplatňovanie populistických princípov na Slovensku (vysoké, stredné, nízke), politickej dôvery (vysoká, stredná, nízka) a externej politickej sebaúčinnosti (vysoká, stredná, nízka). Počty respondentov pre jednotlivé skupiny sú zhrnuté v Tabuľke 4.3.

Tabuľka 4.3

Počty respondentov v skupinách a ich percentuálny podiel vo vzorke

	Populistický model na Slovensku		Politická dôvera		Politická sebaúčinnosť (externá)	
Miera	N	%	N	%	N	%
Vysoká	199	14	122	8,6	46	3,3
Stredná	696	49,1	534	37,7	453	32,9
Nízka	386	27,2	726	52,5	878	63,8
Spolu	1281	100	1382	100	1377	100

Do nasledujúcich rozdielových analýz sme zahrnuli len tých respondentov, ktorí hodnotili mieru uplatňovania princípov populistického modelu demokracie na Slovensku ako nízku (1) a zároveň mali nízku mieru politickej dôvery (1) a politický systém hodnotili ako uzavretý (1), čo reprezentuje vysokú mieru populistických postojov; a respondentov, ktorí hodnotili minimálne jednu z troch škál vysoko (3) a zároveň nikdy nemali v žiadnej škále hodnotu 1 (nízka miera), čím sme vyextrahovali zo všetkých respondentov dve skupiny reprezentujúce vysokú a nízku/strednú mieru populistických postojov. Počty respondentov podľa miery populistických postojov sú zhrnuté v Tabuľke 4.4. Je potrebné konštatovať, že vzhľadom na celkovú vzorku, sú počty týchto skupín relatívne nízke, pričom len 15 % respondentov vo vzorke možno označiť ako ľudí s vysokou mierou populistických postojov.

Tabuľka 4.4

Počty respondentov v skupinách a ich percentuálny podiel vo vzorke

Populistické postoje	N	%
Vysoké (len 1)	213	15
Nízke/stredné (2,3)	97	6,8
<hr/>		
Iné (1,2,3)	1108	78,1
Spolu	1418	100

Výsledky rozdielovej štatistiky potvrdili, že respondenti a respondentky, ktorí majú vysokú mieru populistických postojov hodnotia vplyv migrácie na život ($t(82) = -4,08$, $p = 0,001$), ekonomiku ($t(88) = -4,316$, $p < 0,001$) a kultúru ($t(86) = -5,36$, $p < 0,001$) na Slovensku signifikantne negatívnejšie ako respondenti a respondentky s nízkou/strednou mierou populistických postojov. Nameňované rozdiely možno interpretovať ako vysoké (Cohenovo $d = 0,93 - 1,22$). Deskriptívne hodnoty pre jednotlivé položky vyjadrujúce postoje k migrácii sú uvedené v Tabuľke 4.5.

Tabuľka 4.5

Korelačná matica politických a migračných postojov

	Populistické postoje	N	M	SD
Vplyv migrácie na ekonomiku	Vysoké	203	2,59	2,62
	Nízke/stredné	96	5,21	2,49
Vplyv migrácie na kultúru	Vysoké	202	2,51	2,39
	Nízke/stredné	95	5,67	2,76
Vplyv migrácie na život v krajine	Vysoké	187	2,85	2,31
	Nízke/stredné	92	5,25	2,82

Poznámky: Odpovedová škála 0-10, kde 0 = zlé pre ekonomiku, kultúru, život je horší v dôsledku migrácie.

Taktiež sme sa pozreli ako sa tieto skupiny líšia v názoroch na to, komu by mala politika Slovenska dovoliť prísť na Slovensko a žiť tu. Respondenti odpovedali na 4-bodovej škále, pričom 3 = dovoliť všetkým, 2 = dovoliť niekoľkým, 1 = dovoliť máloktorým, 0 = nedovoliť žiadnym. Výsledky percentuálneho zastúpenia respondentov s vysokou a nízkou/strednou mierou populistických postojov v otázkach príchodu ľudí rovnakej rasy alebo etnika ako väčšina na Slovensku, inej rasy alebo etnika ako väčšina na Slovensku a ľudí z chudobných krajín mimo Európy, sú zhrnuté v Tabuľkách 4.6, 4.7 a 4.8.

Rozdiely medzi respondentmi a respondentkami s vyššou a nižšou/strednou úrovňou populistických postojov boli potvrdené Chi-kvadrátovým testom pre hodnotenie príchodu ľudí rovnakej rasy alebo etnika ako väčšina na Slovensku ($\chi^2(3) = 26,19$, $p < 0,001$), inej rasy alebo etnika ako väčšina na Slovensku ($\chi^2(3) = 36,44$, $p < 0,001$) i v prípade príchodu ľudí z chudobnejších krajín mimo Európy ($\chi^2(3) = 19,43$, $p < 0,001$). Postoje k príchodu ľudí rovnakej rasy alebo etnika ako je väčšina na Slovensku sú o čosi pozitívnejšie ako v prípade ľudí z chudobných krajín mimo Európy a ľudí inej rasy alebo etnika ako je väčšina na Slovensku, a to nezávisle od miery populistických postojov. Keď tieto skupiny porovnáme v jednotlivých otázkach, práve v kategórii „Nedovoliť žiadnym“ je najvyššie zastúpenie respondentov s vysokou mierou populistických postojov pri všetkých troch otázkach týkajúcich sa postojov k rôznym skupinám imigrantov. Respondenti s nízkou alebo strednou mierou populistických postojov sa vo všetkých troch otázkach vyjadrili o čosi miernejšie, pričom väčšina si aj tak myslí, že by príchod mal byť dovolený len niekoľkým alebo máloktorým ľuďom. V prípade skupiny ľudí s vysokými populistickými postojmi, až 50 % by nedovolilo žiadnym ľuďom inej rasy alebo etnika ako je väčšina na Slovensku, a takmer polovica (45,6 %) by nedovolila ani žiadnym ľuďom z chudobných krajín mimo Európy, prísť a žiť tu, čím sa potvrdzuje, že rasa a etnicita imigrantov zohráva dôležitú úlohu v migračných postojoch najmä tých Slovákov a Sloveniek, ktorí majú vyššiu mieru populistických postojov.

Tabuľka 4.6

Percentuálne zastúpenie štyroch odpovedňových možností podľa miery populistických postojov

			Populistické postoje	
			Vysoké	Nízke/stredné
Rovnaká rasa alebo etnikum ako väčšina na Slovensku	Dovoliť všetkým	N	14	14
		%	6,9	14,4
	Dovoliť niekoľkým	N	47	41
		%	23	42,3
	Dovoliť máloktorým	N	71	35
		%	34,8	36,1
	Nedovoliť žiadnym	N	72	7
		%	35,3	7,2
Spolu	N	204	97	
	%	100	100	

Tabuľka 4.7

Percentuálne zastúpenie štyroch odpovedňových možností podľa miery populistických postojov

			Populistické postoje	
			Vysoké	Nízke/stredné
Iná rasa alebo etnikum ako väčšina na Slovensku	Dovoliť všetkým	N	4	7
		%	2	7,4
	Dovoliť niekoľkým	N	31	36
		%	15,1	37,9
	Dovoliť máloktorým	N	67	43
		%	32,7	45,3
	Nedovoliť žiadnym	N	103	9
		%	50,2	9,5
Spolu	N	205	95	
	%	100	100	

Tabuľka 4.8

Percentuálne zastúpenie štyroch odpovedňových možností podľa miery populistických postojov

			Populistické postoje	
			Vysoké	Nízke/stredné
Z chudobných krajín mimo Európy	Dovoliť všetkým	N	3	4
		%	1,5	4,1
	Dovoliť niekoľkým	N	28	37
		%	13,7	38,1
	Dovoliť máloktorým	N	80	37
		%	39,2	38,1
	Nedovoliť žiadnym	N	93	19
		%	45,6	19,6
Spolu	N	204	97	
	%	100	100	

4.2 | Politická orientácia a postoje k migrantom

Vplyvom migrácie sa etnická kompozícia Európy výrazne mení. Súvisí to najmä s migráciou za prácou v ekonomicky rozvinutejších krajinách Európy. Problémy vyspelých európskych krajín s nedostatkom pracovnej sily, starnutím populácie a zníženou pôrodnosťou saturevali tzv. gastarbeitri. Cudzinci najčastejšie zastávali nízko-kvalifikované a nízko-príjmové profesie, ktoré domáce obyvateľstvo nebolo schopné resp. ochotné vykonávať. Zároveň si zvyšovali kvalitu svojho života v porovnaní s krajinami svojho pôvodu. Mnohí cudzinci neskôr zostali žiť v hostiteľských krajinách a spolu so svojimi rodinami začali meniť ich demografické zloženie. Ekonomická migrácia bola vo svojich začiatkoch jednoduchým a vítaným spôsobom riešenia nedostatku pracovnej sily. V súčasnosti predstavujú migranti komplexnejšiu skupinu, nakoľko okrem ekonomických migrantov, zahraničných študentov a expatriantov zahŕňajú čoraz väčšiu skupinu azylantov a utečencov pred vojnovými konfliktmi najmä z Ázie a Afriky. Ako uvádzajú Davidov a Semyonov (2017), mnohým cudzincom sa však nepodarilo integrovať ani v nasledujúcich generáciách a vytvorili tak segregované etnické komunity s vyššou mierou nezamestnanosti a nižším socioekonomickým statusom v porovnaní s pôvodným obyvateľstvom. V súvislosti s tým začali vyvstávať otázky ohľadom sociálnej a kultúrnej integrácie cudzincov do spoločnosti, ako aj otázky národnej identity. Otvorenými tiež zostávajú otázky odlišných náboženských a hodnotových systémov a ich vplyv na domáce obyvateľstvo. Jednotlivé krajiny sa líšia tak v podpore imigrácie ako aj v postoji verejnosti k migrantom a k migrácii (Bozogánová, 2020; Messing a Ságvári, 2019). Giorigi a Vitale (2017) zistili, že obyvatelia severských krajín sú vo všeobecnosti menej hostilní k imigrantom, zatiaľ čo respondenti zo strednej Európy vykazovali priemernú úroveň hostility k migrantom. Ako uvádzajú Ceobanu a Escandell (2008), vo východnej Európe dominujú negatívnejšie postoje k migrantom aj napriek tomu, že nejde o typické cieľové krajiny pre prisťahovalcov. Uvedení autori analyzovali dáta z International Social Survey Programme (ISSP) 1995 – 2003 a zistili, že aj napriek veľkej variancii postojov medzi krajinami, dáta referujú o negatívnych postojoch k migrantom (Ceobanu a Escandell, 2010). K obdobným zisteniam dospeli aj Davidov a Semyonov (2017). Prisťahovalci sú v tomto kontexte vnímaní ako hrozba

pre spoločnosť, ekonomiku a kultúru. Mnohí Európania sú presvedčení, že prisťahovalci majú negatívny vplyv na hodnoty, kriminalitu, životné podmienky, sociálne zabezpečenie atď. Viaceré štúdie referujú o rastúcej miere proti-imigračných tendencií na konci milénia a zároveň o ich celkovej stabilite v prvej dekáde 21. storočia (Ceobanu a Escandell, 2010; Meuleman a kol., 2009). Z doterajších výskumov postojov k migrantom a k migrácii vyplýva, že sú sýtené dvomi skupinami faktorov. Prvú tvoria individuálne faktory. Sem patria ekonomicky vulnerabilné skupiny, teda ľudia s nízkym príjmom, vzdelaním a nezamestnaní, ktorí vnímajú imigrantov ako ohrozenie (Semyonov et al., 2004). Rovnako sú s negatívnymi postojmi k imigrantom spájané aj konzervativizmus, nacionalizmus a rasové predsudky (Davidov a kol., 2008, Wagner a kol., 2010). Druhú skupinu predstavujú faktory na úrovni krajín. Patria sem ekonomické podmienky, množstvo prichádzajúcich migrantov, negatívny mediálny obraz migrantov ako aj aktuálna politická situácia v krajine (Schlueter a Davidov, 2013).

Rastúce proti imigračné tendencie našli svoju podporu aj vo verejnom diskurze. Ako uvádzajú Dennison a Geddes (2019), v Európe v poslednom desaťročí stúpa podpora anti-imigračných strán. Súvisí to s tým, že rétorika politických elít môže mať značný vplyv na postoj verejnosti voči prisťahovalcom, najmä ak je prisťahovalectvo vysoko spolitizované. Politické elity, v záujme zvýšiť svoj podiel voličských hlasov, sú náchylnejšie na vykresľovanie imigrácie a imigrantov ako ohrozenia.

Politickú klímu v krajine formujú jej politické elity. Politické elity zohrávajú dôležitú úlohu pri definovaní sémantického priestoru, v ktorom sa diskutuje o imigračnej problematike (Flores, 2018). Je opodstatnené predpokladať, že formujú aj vnímanie imigrantov ako viac či menej ohrozujúcich. V súlade s touto úvahou predchádzajúci prierezový výskum zistil, že uzavreté politické elity sa spájajú s nepriateľskou rétorikou k migrantom (Bohman 2011; Hjerm 2007), zatiaľ čo otvorenosť voči prichádzajúcim je bežnejšia v krajinách s inkluzívnymi politickými elitami (Czymara 2020). Tieto štúdie sú však založené na porovnávaní krajín, ktoré môžu byť poznačené viacerými faktormi. Chýbajú longitudinálne dôkazy. V protiklade k uvedenému Heizmann a Huth (2021) zistili, že krátkodobé vplyvy na vnímanie ekonomického ohrozenia sú silnejšie v prípade skutočného počtu prisťahovalcov, zatiaľ čo stranícke postoje sú lepšími prediktormi dlhodobých rozdielov. Mitchell (2021) v tejto súvislosti zistil, že protiimigračné postoje sú viac rozšírené v krajinách s vlasteneckými a nacionalistickými politickými elitami, ale táto súvislosť nie je v rámci krajín štatisticky významná.

Pri vysvetľovaní individuálnych rozdielov v postojoch k migrantom sa len zriedka kladie dôraz na politickú orientáciu a ideológiu (Dražanová, 2022). Vedecké práce skúmajúce motivované uvažovanie spájajú politickú ideoló-

giu s formovaním postojov (Brooks a kol., 2016). V súvislosti s vnútornou potrebou človeka po konzistentnosti v postojoch a konaní s cieľom vyhnúť sa negatívnym pocitom a nepohodliu (Festinger, 1962) má vnímanie seba samého ako liberála alebo konzervatívca dôsledky v diferencovanom nastavení (Lodge a Taber, 2013). Podobne aj teórie volebného správania predpokladajú, že voliči budú voliť tak, aby minimalizovali vzdialenosť medzi vlastnou ideologickou preferenciou a voľbou politickej strany (Harteveld a kol., 2017). Od tých, ktorí sa ideologicky identifikujú ako konzervatívci alebo s fiškálne konzervatívnymi stranami, sa preto očakáva, že budú prejavovať väčší odstup od outsiderov. Zatiaľ čo liberáli sú skôr tolerantnejší voči nejednoznačnosti alebo rozdielom v životnom štýle či identite. Podľa zistení Brooks a kol. (2016) je ideológia významný faktor moderujúci postoje jednotlivcov k migrantom a migračnej politike. Liberáli mali, v ich výskume, v porovnaní s konzervatívami vyššiu pravdepodobnosť výberu pozitívnejšej reakcie voči rôznym typom migrantov. Aj výsledky výskumu Rustenbach (2010) potvrdili odlišnosti v postojoch pravičiarov a ľavičiarov, pričom ľudia s pravicovo orientovaným ideologickým presvedčením (na národnej aj individuálnej úrovni) mali negatívnejšie postoje voči migrantom než ľudia s ľavicovou ideologickou preferenciou. Autorka taktiež tvrdí, že pravicové politické strany majú tendenciu presadzovať prísnejšiu migračnú politiku, čím posilňujú negatívne stereotypy o migrantoch. Zaujímavé zistenia priniesol i výskum Pardos-Prado (2011), keď tvrdí, že ak jednotlivci bezprostredne pociťujú sociálno-ekonomické ohrozenie zo strany migrantov majú tendenciu formulovať svoj (spravidla negatívny) postoj k migrantom bez ďalšej ideologickej mediácie. Naopak, v situáciách bez pocitu sociálno-ekonomického ohrozenia majú jednotlivci tendenciu spoliehať sa na ideologické zásady/postoje ľavice alebo pravice, aby si na migračnú problematiku vytvorili názor (Pardos-Prado, 2011). Celkovo je však pravicová politická orientácia spojená s negatívnejšími postojmi k migrantom v porovnaní s ľavicovou (Czymara, 2021) a je jedným z najspoľahlivejších prediktorov v literatúre o negatívnych postojoch k migrantom (Bohman 2011; Careja 2015; Heizmann a Ziller 2020, Abou-Chadi a kol., 2021; Gessler a Hunger 2021).

Výskum v oblasti migrácie potvrdil, že postoje k migrantom sú sčasti skupinovo špecifické a závislé na vzdelanostnej úrovni a pracovných zručnostiach (Helbling, Kriesi, 2014), jazyku a farbe pleti (Hopkins, 2015), ekonomickom prínose a náboženstve (Bansak a kol., 2016). Na utváraní postojov o migrantoch sa okrem vyššie uvedeného podieľa aj vnímaná dobrovoľnosť a nedobrovoľnosť migrácie. Ak je migrácia vnímaná ako dobrovoľná (ekonomickí migranti), je asociovaná s nižšou úrovňou podpory a väčším odmietaním, zatiaľ čo nedobrovoľní migranti (utečenci) sú verejnosťou viac akceptovaní (Verkuyten a kol., 2018).

Cieľom prvej štúdie bolo zistiť, či respondenti na Slovensku rozdielne hodnotia ekonomických migrantov a politických migrantov na základe svojej politickej orientácie. V rámci štúdie sme sa zamerali na analýzu politickej orientácie jednotlivcov a zisťovali sme, či liberálna verzus konzervatívna identifikácia ovplyvňuje postoje ľudí voči migrantom. Zároveň sme zisťovali postoje ku konkrétnym skupinám migrantov. Výsledkom uvedeného vznikla možnosť súčasného hodnotenia motívov migrácie v spojitosti s vybranou skupinou migrantov.

Výskumnú vzorku tvorilo 1001 respondentov vo veku 17 až 75 rokov ($M = 44,81$; $SD = 14,92$). Bola použitá experimentálna metodika vinetácie (EVM) s jednoduchým experimentálnym dizajnom. Dôvody príchodu migrantov na Slovensko boli rozdielne. Respondenti boli náhodne zaradení do jednej z dvoch rôznych vinetácií, pričom každá vineta popisuje iný typ migranta podľa dôvodov príchodu na Slovensko. Skupina 1 – ekonomickí migranti (ľudia prichádzajúci za prácou / štúdiom) a skupina 2 – politickí migranti (ľudia prichádzajúci kvôli hrozbe v ich domovskej krajine). Údaje boli zbierané online formou panelového zberu v Slovenskej republike s ambíciou získať reprezentatívnu vzorku respondentov. Počet respondentov vyjadrujúcich postoje k ekonomickým migrantom bol 335, z nich bolo 47,5 % mužov a 52,5 % žien, vo veku 18 až 75 rokov ($M = 44,4$, $SD = 14,56$). Pravicovú politickú orientáciu udávalo 43,1 %, ľavicovú 35,6 % a 21,3 % tvorili centristickí respondenti. Počet respondentov vyjadrujúcich postoje k politickým migrantom bol 332, z nich bolo 48,2 % mužov a 51,8 % žien. Ich vek sa pohyboval od 18 do 75 rokov ($M = 44,16$, $SD = 14,90$). K pravici sa hlásilo 42,2 %, k ľavici 38,3 % respondentov. Stred deklarovalo 19,6 % opýtaných.

Pre účely zistenia politickej orientácie respondentov bola použitá otázka: V politike ľudia občas hovoria o „ľavici“ a „pravici“. Označte, kde by ste sa zaradili na tejto škále, kde 0 znamená ľavica a 10 znamená pravica. Respondenti boli následne rozdelení na dve kategórie: ľavicoví (0 – 3) a pravicoví (7 – 10). Centristickí respondenti neboli do analýz zahrnutí. Pre účely zistenia postojov k migrantom boli použité štyri položky týkajúce sa názorov respondentov na prácu, zdravotné/sociálne zabezpečenie, kriminalitu v krajine a na príchod ľudí z iných krajín na Slovensko. Ľudia ktorí prídu žiť na Slovensko vo všeobecnosti berú prácu pracujúcim zo Slovenska alebo vo všeobecnosti pomáhajú vytvárať nové pracovné miesta? Respondenti mali možnosť výberu zo škály, kde 0 = berú prácu a 10 = vytvárajú nové pracovné miesta. Väčšina ľudí, ktorí sem prídu žiť, tu aj pracuje a platí dane. Zároveň využívajú zdravotné služby a sociálne zabezpečenie. Ak to zvážite, myslíte si, že ľudia, ktorí sem prichádzajú, viac berú ako dávajú alebo viac dávajú ako berú? Respondenti vyberali zo škály, kde 0=celkovo viac berú a 10=celkovo viac dávajú. Ide to na Slovensku s kriminálnymi problémami

horšie alebo lepšie, tým, že tu prichádzajú žiť ľudia z iných krajín? Respondenti mali možnosť výberu zo škály, kde 0 = s kriminálnymi problémami je to horšie a 10 = s kriminálnymi problémami je to lepšie. Budeme sa Vás pýtať na rôzne skupiny ľudí, ktoré by mohli prísť žiť na Slovensko z iných krajín. Na škále označte do akej miery si myslíte, že by Slovensko malo dovoliť: Židom, Moslimom a Rómom z iných krajín, aby prišli a žili na Slovensku? Škála pozostávala zo štyroch možností 1 = Dovoľiť mnohým, aby sem prišli a žili tu; 2 = Dovoľiť niektorým; 3 = Dovoľiť máloktoým; 4 = Nedovoľiť žiadnym.

Tabuľka 4.9

Postoje k ekonomickým migrantom podľa politickej orientácie

Postoje k migrantom týkajúce sa	skupina	M	SD	N	p	Cohenovo d
práce	ľavica	3,64	2,44	53	0,012	-0,43
	pravica	4,79	2,89	92		
zdravotných služieb a sociálneho zabezpečenia	ľavica	4,47	2,31	55	0,230	-0,21
	pravica	4,97	2,50	89		
kriminálnych problémov	ľavica	3,67	1,77	46	0,271	-0,19
	pravica	4,07	2,28	90		
Židov	ľavica	2,02	0,81	55	0,029	0,38
	pravica	1,72	0,76	94		
Moslimov	ľavica	2,95	0,88	59	0,122	0,26
	pravica	2,72	0,94	95		
Rómov	ľavica	3,07	0,86	58	0,513	0,11
	pravica	2,97	1,02	95		

Priemerné hodnoty v jednotlivých skupinách sa pri ekonomických migrantoch pohybovali viac v neutrálnom pásme škály. Priemerné hodnotenia týkajúce sa príchodu Židov boli hodnotené pozitívne a naopak negatívne boli hodnotení Moslimovia a Rómovia. Na základe komparácie medzi ľavičiarimi a pravičiarimi sa preukázali rozdiely v postojoch k ekonomickým migrantom len v oblasti práce a postojoch k Židom. Výsledky indikujú pozitívnejšie hodnotenia pravicových respondentov v porovnaní s ľavicovými. V ostatných porovnaníach neboli identifikované signifikantné rozdiely.

Tabuľka 4.10*Korelačná matica politických a migračných postojov*

Postoje k migrantom týkajúce sa	skupina	M	SD	N	p	Cohenovo d
práce	ľavica	3,77	2,43	71	0,001	-0,53
	pravica	5,13	2,67	78		
zdravotných služieb a sociálneho zabezpečenia	ľavica	3,91	2,40	67	0,001	-0,54
	pravica	5,31	2,73	75		
kriminálnych problémov	ľavica	3,58	2,28	71	0,093	-0,28
	pravica	4,25	2,47	73		
Židov	ľavica	1,99	0,92	73	0,278	0,17
	pravica	1,83	0,91	80		
Moslimov	ľavica	3,14	0,96	76	0,017	0,38
	pravica	2,78	0,97	85		
Rómov	ľavica	3,13	0,93	76	0,117	0,25
	pravica	2,90	0,90	82		

Priemerné hodnotenia sa podobne ako pri ekonomických migrantoch pohybovali prevažne v neutrálnom pásme škály. Aj v tomto prípade sa potvrdili pozitívnejšie postoje k príchodu Židov a negatívne postoje k Moslimom a Rómom. Medzi jednotlivými skupinami boli v postojoch **k politickým migrantom** preukázané štatisticky významné rozdiely. Pozitívnejšie hodnotenia pravícovo orientovaných respondentov v porovnaní s ľavicovo orientovanými boli identifikované pri postojoch týkajúcich pracovných miest. Obdobné rozdiely v hodnoteniach boli zaznamenané medzi pravickou a ľavicovou pri zdravotných službách a sociálnom zabezpečení a postojoch k Moslimom.

Odlišným prístupom k výskumu politickej orientácie a postojov k migrantom je analýza azylovej politiky, vnímanej hrozby migrácie ako aj postoje k (nešpecifikovaným) migrantom. Výskumný súbor pre tieto analýzy tvorilo 1019 respondentov (48,9 % muži) vo veku 18–75 rokov (M = 43,41; SD = 14,98). Zber bol realizovaný online formou – reprezentatívny vzhľadom na rod, vek, vzdelanie a región v decembri 2021. Vnímaná hrozba migrácie (Golec de Zavala, Guerra & Simão, 2017) bola meraná deviatimi položkami na päťbodovej škále (1 = vôbec nesúhlasím – 5 = úplne súhlasím). Príklady položiek: Imigranti a zahraniční pracovníci ohrozujú naše súkromné vlastníctvo., Imigranti a zahraniční pracovníci ohrozujú naše osobné slobody a práva., Imigranti a zahraniční pracovníci majú hodnoty, ktoré sú v rozpore s hodnotami mojej národnostnej skupiny. Čím vyššie skóre respondenti dosiahli, tým viac vnímajú hrozby migrácie (McDonaldova $\omega = 0,961$). Postoje k azylovej politike boli merané pomocou modifikovanej škály azylovej politiky (European social survey, 2015). Škála je tvorená 6 položkami na päťbodovej škále (1 = vôbec nesúhlasím – 5 = úplne súhlasím). Príklady položiek: Každý utečenec by mal mať právo požiadať o azyl na Slovensku bez akýchkoľvek

ročných limitov. Utečenci, ktorí dostanú azyl, by mali mať možnosť príchodu manžela/manželky a ich detí. Vyššie skóre predstavuje otvorenejšiu azylovú politiku k utečencom (McDonaldova $\omega = 0,848$). Modifikovanú škálu postojov k migrantom (Lancaster, 2020) tvorilo 7 položiek, ktoré respondenti hodnotili na päťbodovej škále (1 = vôbec nesúhlasím – 5 = úplne súhlasím). Príklady položiek: Je dobré, ak spoločnosť pozostáva z ľudí z rôznych kultúr. Niektoré odvetvia hospodárstva môžu ďalej fungovať len preto, že v nich pracujú ľudia cudzieho pôvodu alebo ich potomkovia. Vyššie skóre reprezentuje pozitívnejšie postoje k migrantom (McDonaldova $\omega = 0,827$).

Tabuľka 4.11

Postoje k migrantom podľa politickej orientácie

	skupina	M	SD	N	p	Cohenovo d
Hrozba migrácie	ľavica	28,40	9,36	197	0,018	0,25
	pravica	26,10	9,37	176		
Azylová politika	ľavica	14,81	5,83	197	0,001	-0,36
	pravica	16,80	5,54	176		
Postoje k migrantom	ľavica	19,42	6,00	197	0,007	-0,28
	pravica	21,02	5,67	176		

Vo všetkých sledovaných oblastiach boli hodnotenia oboch skupín respondentov v pásme priemeru. Aj napriek faktu, že sila efektov testovaných rozdielov je pomerne nízka, výsledky naznačujú vyššie uvedený trend. Ľavicovo orientovaní respondenti vykazovali v priemere väčšie obavy z migrácie ako pravicovo orientovaní. Rovnako sa potvrdili preferencie otvorenejšej azylovej politiky ako aj postojov k migrantom u pravičiarov.

Pre účely overenia vzťahu politickej orientácie a postojov k migrantom a migrácii sme uskutočnili analýzu údajov 10. kola projektu Európska sociálna sonda (ESS ERIC, 2022). Na rozdiel od predchádzajúcej štúdie respondenti hodnotili postoje k migrantom na základe etnickej komparácie so Slovákmi. Výskumu sa zúčastnilo 1418 respondentov, z toho 45,6 % mužov, s priemerným vekom $M = 53,07$ ($SD = 16,76$). Údaje boli zbierané formou osobných rozhovorov v domácnostiach respondentov. Výskumná vzorka je reprezentatívna pre slovenskú populáciu na základe rodu, veku, vzdelania a regiónov.

Tabuľka 4.12*Porovnanie postojov k migrantom podľa politickej orientácie*

	skupina	M	N	SD	p	Cohenovo d
Ľudia rovnakej rasy alebo etnika ako je väčšina Slovákov, aby prišli na Slovensko a žili tu?	ľavica	2,77	308	1,01	0,001	0,56
	pravica	2,29	340	0,91		
Ľudia inej rasy alebo etnickej skupiny ako je väčšina Slovákov?	ľavica	3,08	309	0,93	0,004	0,41
	pravica	2,70	339	0,92		
Ľudia z chudobnejších krajín mimo Európy?	ľavica	3,06	314	0,92	0,003	0,439
	pravica	2,67	336	0,90		
Je zlé alebo dobré pre slovenskú ekonomiku, keď sem prichádzajú žiť ľudia z iných krajín?	ľavica	3,31	311	2,47	0,002	-0,44
	pravica	4,49	340	2,88		
Kultúrny život na Slovensku je vo všeobecnosti ohrozovaný alebo obohacovaný ľuďmi, ktorí sem prídu žiť z iných krajín?	ľavica	3,51	315	2,73	0,004	-0,41
	pravica	4,66	335	2,83		
Žije sa na Slovensku horšie alebo lepšie preto, že sem prichádzajú ľudia z iných krajín?	ľavica	3,43	303	2,33	0,059	-0,28
	pravica	4,09	332	2,45		

Celkové hodnotenia slovenských respondentov sa v oblasti postojov k migrantom nachádzali v pásme priemeru. Mierne negatívnejšie boli hodnotenia dôsledkov migrácie.

Aj výsledky projektu ESS vykazovali štatisticky pozitívnejšie hodnotenia migrantov pravicovými respondentmi v porovnaní s ľavicovými. Tieto rozdiely sme zaznamenali pre všetky skupiny migrantov t.j. rovnakej rasy, inej rasy ako aj z krajín mimo Európy. Z hľadiska dôsledkov migrácie boli opäť hodnotenia pravicovo orientovaných respondentov vo všetkých sledovaných oblastiach pozitívnejšie v porovnaní s ľavicovo orientovanými. V prospech uvedeného svedčí aj väčšia sila efektov testovaných rozdielov.

S cieľom ozrejmiť vzťahy medzi politickou orientáciou a postojmi k migrantom a k dôsledkom migrácie sme uskutočnili komparatívnu analýzu postojov ľavicovo a pravicovo orientovaných respondentov od začiatku zberu údajov projektu ESS. Takýto typ skúmania poskytuje obraz o vývoji postojov obyvateľov Slovenska v časovej perspektíve. Výsledky uvádzame v tabuľke č. 5. Škálu postojov k migrantom tvorili prvé tri položky z tabuľky č. 4, pričom vyššie skóre predstavuje negatívnejšie postoje (McDonaldova $\omega = 0,898$). Postoje k dôsledkom migrácie boli monitorované škálou, ktorú tvorili položky 4 až 6 z tabuľky 4.12 (McDonaldova $\omega = 0,881$). Vyššie skóre škály referuje o pozitívnejších postojoch k dôsledkom migrácie.

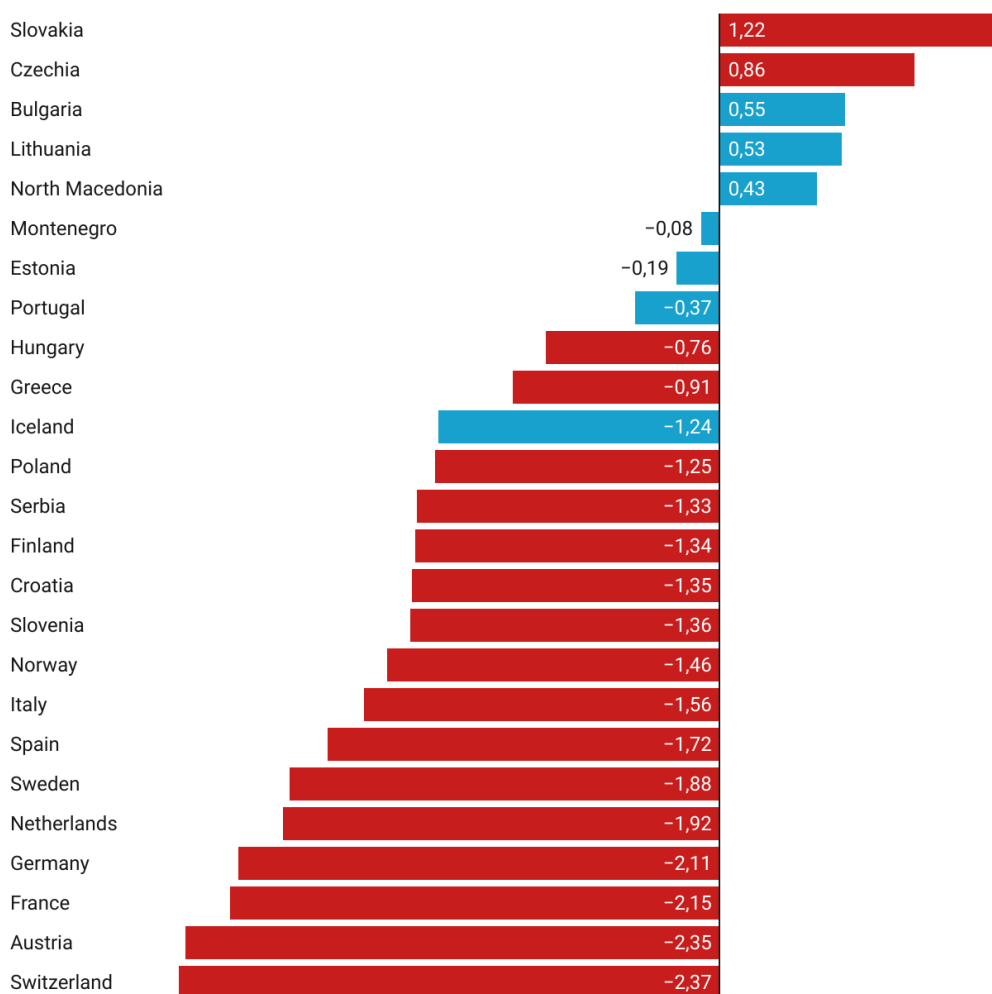
Tabuľka 4.13*Postoje k migrantom a k migrácii podľa politickej orientácie*

	Skupina	M	SD	N	p	Cohenovo d	M	SD	N	p	Cohenovo d
2004	ľavica	7,22	2,69	289	0,080	0,28	12,45	5,83	239	0,005	-0,48
	pravica	6,52	2,37	271			15,32	6,07	237		
2006	ľavica	6,93	2,62	359	0,202	0,19	14,16	5,61	335	0,029	-0,34
	pravica	6,44	2,56	361			16,09	5,78	340		
2008	ľavica	7,24	2,66	420	0,191	0,21	13,70	5,44	386	0,154	-0,23
	pravica	6,69	2,62	285			15,01	5,84	268		
2010	ľavica	7,48	2,41	424	0,191	0,19	12,94	5,17	391	0,006	-0,42
	pravica	7,00	2,68	325			15,29	6,09	305		
2012	ľavica	7,69	2,58	457	0,983	0,01	12,98	5,85	433	0,734	-0,05
	pravica	7,68	2,56	409			13,27	6,64	405		
2018	ľavica	9,17	2,22	272	0,281	0,15	9,92	5,99	265	0,125	-0,22
	pravica	8,81	2,43	231			11,29	6,48	224		
2020	ľavica	8,86	2,62	301	0,001	0,48	10,28	6,43	297	0,003	-0,44
	pravica	7,64	2,44	334			13,31	7,23	325		

Výsledky porovnania postojov k migrantom od roku 2004 indikujú zhodu medzi ľavičiarimi a pravičiarimi, s výnimkou posledného zisťovania z roku 2020. Komparácia postojov k dôsledkom migrácie indikuje pozitívnejšie postoje pravicovo orientovaných v troch zo siedmich zisťovaní. Sila efektov testovaných rozdielov však neindikuje dramatickú veľkosť zistených rozdielov. Vývoj postojov v čase referuje o negatívnejších postojoch k migrantom a k migrácii po migračnej vlne v roku 2015, nakoľko však absentujú údaje z rokov 2014 – 2016, je potrebné uvedené zistenia overiť aj z iných zdrojov.

Pre účely zasadenia prezentovaných zistení do širšieho rámca sme porovnali slovenské výsledky v medzinárodnom kontexte. V prvej časti sme sa zamerali na medzinárodné porovnanie postojov k migrantom. Komparácia postojov k migrantom podľa politickej orientácie vykazovala zmiešané výsledky. Pre prehľadnosť výsledkov uvádzame rozdiely v priemerných hodnotách ľavičiarov a pravičiarov. Ako vyplýva z grafu 4.1, vo väčšine krajín sme zaznamenali pozitívnejšie postoje ľavicovo orientovaných respondentov k migrantom. V siedmich krajinách (označené modrou) sme rozdiely neidentifikovali. Naopak v Českej republike a na Slovensku vykazovali pravicoví respondenti pozitívnejšie postoje k migrantom.

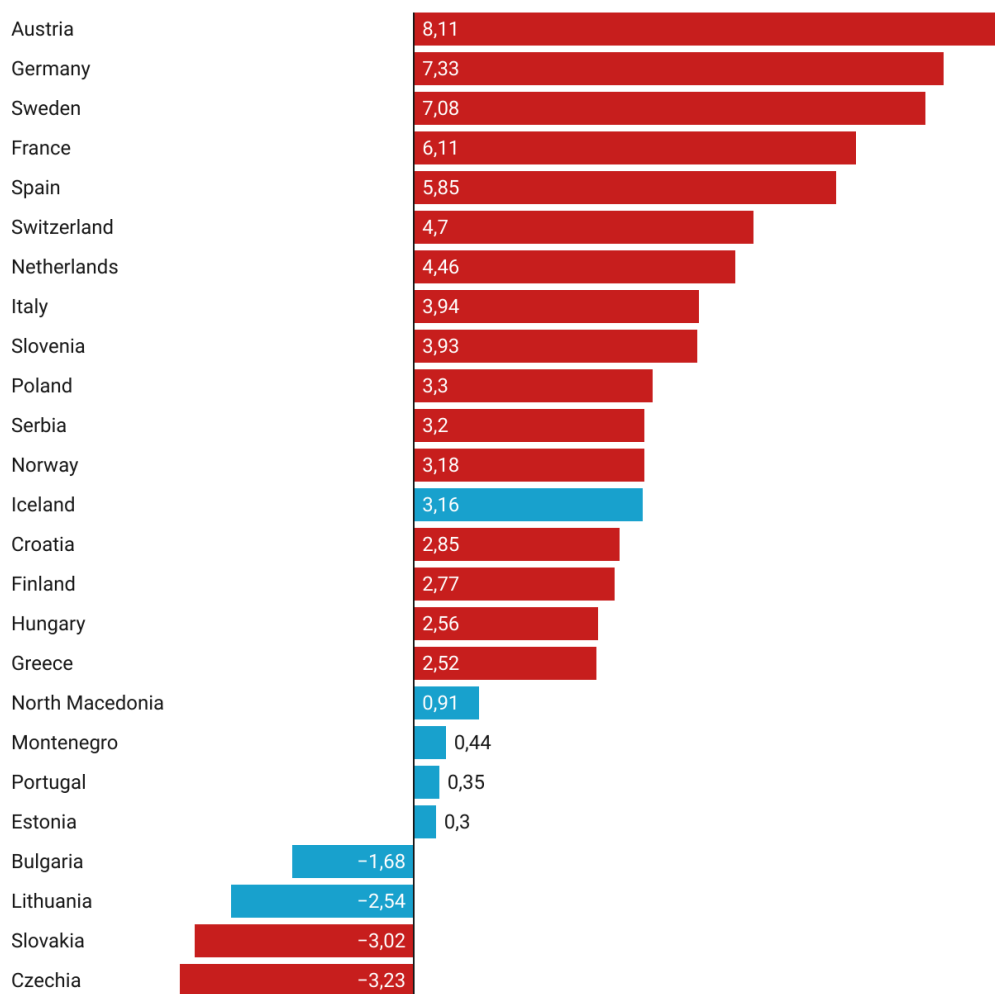
Komparáciu postojov k dôsledkom migrácie uvádzame v grafe 4.2. Aj v tomto prípade sme zaznamenali obdobné výsledky. V Českej republike a na Slovensku vykazovali pravicovo orientovaní respondenti pozitívnejšie hodnotenia dôsledkov migrácie. Naopak v Rakúsku, Nemecku ako aj väčšine zúčastnených krajín boli pozitívnejšie hodnotenia ľavičiarov. Ako vyplýva z prezentovaných výsledkov, pozitívnejšie hodnotenia migrantov a migrácie sú evidentné naprieč celou Európou, čo dokladuje veľkosť rozdielov ako aj sila efektov. Výnimkou sú v tomto kontexte postoje obyvateľov Českej a Slovenskej republiky.

Vytvorené pomocou Datawrapper

Graf 4.1

Rozdiely v postojoch k migrantom podľa politickej orientácie

Vytvorené pomocou Datawrapper

Graf 4.2

Rozdiely v postojoch k dôsledkom migrácie podľa politickej orientácie

Diskusia a záver

Výsledky prezentované v prvej podkapitole potvrdili význam populistických postojov ľudí pre postoje k migrácií. Populistické postoje predstavovali vysokú mieru politickej nedôvery, vnímanie politického systému ako uzavretého pre ľudí (externá politická sebaúčinnosť) a zároveň nízku mieru uplatňovania princípov populistického modelu demokracie na Slovensku. Celkový počet ľudí s vysokou mierou populistických postojov nebol vysoký (15 % zo vzorky 1418 respondentov), no práve respondenti s vyššou mierou populistických postojov vnímali dôsledky migrácie na ekonomiku, kultúru a život v krajine negatívnejšie, ako tí s nízkou/strednou mierou. Rovnako mala táto skupina respondentov prísnejšie hodnotenia toho, do akej miery by do krajiny mali pustiť rôzne skupiny ľudí (v závislosti od etnicity a krajiny pôvodu), čím sa potvrdzuje, že rasa a etnicita imigrantov zohráva dôležitú úlohu v migračných postojoch najmä tých Slovákov a Sloveniek, ktorí majú vyššiu mieru populistických postojov.

Keďže populistické postoje podľa nedávneho zahraničného výskumu predikujú interpersonálnu i medziskupinovú nenávisť (hate) (Martínez a kol., 2022) a aj z dát ESS vyplýva spojitosť medzi populistickými postojmi a postojmi voči migrácií a migrantom, znižovanie miery populistických postojov u ľudí sa ukazuje ako dôležité aj v boji proti nenávisti a negatívnym postojom voči imigrantom a utečencom.

Výsledky prezentované v druhej podkapitole možno interpretovať vo viacerých rovinách. Celkové hodnotenia vplyvu migrácie na Slovensku boli skôr neutrálne. V súlade s tým, že Slovensko nie je cieľovou destináciou medzinárodnej migrácie sa respondenti zhodli na tom, že ľudia prichádzajúci žiť na Slovensko neohrozujú pracovné príležitosti, nezaťažujú zdravotný systém a nezvyšujú kriminalitu. Prezentovaný vývoj postojov tiež naznačuje zhoršenie postojov k migrantom po migračnej kríze v roku 2015. Uvedené postoje nadobúdali negatívnejšie hodnoty najmä z pohľadu ľavicovo orientovaných respondentov. Odlišné hodnotenia boli zaznamenané v súvislosti s postojmi k určitým skupinám migrantom. Pozitívnejšie hodnotenia Židov a negatívnejšie hodnotenia Moslimov a Rómov podporujú zistenia o dvoch paralelných konceptoch migrácie. Prvý predstavujú reakcie na konkrétnych prisťahovalcov, druhý reaguje na okolnosti resp. dôsledky spojené s migráciou (Bauerm a kol., 2000). Pre prvú skupinu sú typické rasové predsudky alebo postoje k etnikám alebo minoritám. Druhú skupinu, podľa uvedených autorov, tvoria politiky, súvislosti a dôsledky migračného procesu pre krajinu. Uvedená konceptualizácia sa úspešne používa v komparatívnych výskumoch. Podľa Bozogáňovej a Piterovej (2020) sú Slováci viac prístupní príchodu ľudí rovnakej rasy alebo etnickej skupiny na Slovensko ako príchodu

inej rasy alebo inej etnickej skupiny. Z porovnania ľavicovo a pravicovo orientovaných respondentov vyplýva, že neboli identifikované významné rozdiely v hodnoteniach jednotlivých skupín migrantov. Uvedená zhoda v postojoch sa týkala rovnako ekonomických ako aj politických migrantov.

Vo vzťahu k dôsledkom migrácie, ľavicovo orientovaní respondenti negatívnejšie hodnotili ohrozenie pracovných miest, vo vzťahu k ekonomickým ako aj politickým migrantom. Rovnako negatívnejšie hodnotili záťaž na zdravotný systém v súvislosti s utečencami. Vo vzťahu ku kriminalite sa ľavicovo a pravicovo orientovaní respondenti vo svojich hodnoteniach neodlišovali. Uvedené zistenia v slovenských podmienkach sú v protiklade so zisteniami zahraničných autorov, ktorí konzistentne referujú o pozitívnejších postojoch k migrantom a migrácii u ľavicovo orientovaných respondentov (Rustenbach, 2010, Brooks a kol., 2016, Czymara, 2021). Ako uvádza Dražanová (2022), politická orientácia je stabilným prediktorom postojov k migrácii, čo sa v prípade väčšiny krajín aj potvrdilo. Výnimkou z uvedeného boli českí a slovenskí respondenti. Vývoj postojov k migrantom a migrácii indikuje, že je to záležitosť najmä posledného obdobia, nakoľko predchádzajúce vlny projektu ESS zásadné rozdiely neidentifikovali. Pozitívnejšie hodnotenia pravičiarov sa však (čiastočne) potvrdili vo všetkých troch prezentovaných štúdiách, rôznymi použitými škálami ako aj rôznymi metódami (online – rozhovormi). Uvedené zistenia potvrdili v slovenských podmienkach aj Chudžíková a Kriglerová (2020), ktoré okrem ľavicovo orientovaných identifikovali ako podporovateľov kultúrnej homogenity aj konzervatívne orientovaných respondentov. Jedným z vysvetlení môže byť nedostatočne vyprofilovaný politický naratív ľavice a pravice v slovenských podmienkach. Odlišnou stranou tej istej mince môže byť jednotný postoj strán opačného politického spektra, teda ľavice aj pravice ku konkrétnym problémom spojených s migráciou, ako bolo napr. odmietanie migračných kvót na úrovni krajín. Rovnako je potrebné vziať do úvahy aj trend približovania jednotlivých politických strán politickému strediu, či narastajúcu prevalenciu politického populizmu.

Celková sila efektov zistených rozdielov v postojoch k migrantom na základe politickej orientácie indikuje pomerne obmedzený vplyv ideológie na postoje k migrantom v slovenských podmienkach. Určitým vysvetlením uvedeného môžu byť zistenia Pardos-Prado (2010), ktorý referuje o absencii ideologickej mediácie postojov k migrantom z ekonomických dôvodov. Naopak, v situáciách bez pocitu sociálno-ekonomického ohrozenia majú jednotlivci tendenciu spoliehať sa na ideologické zásady/postoje ľavice alebo pravice, aby si na migračnú problematiku vytvorili názor (Pardos-Prado, 2011). Autor tvrdí, že vnímanie hrozby, v tomto prípade v podobe sociálno-ekonomického ohrozenia a konkurencie zo strany migrantov, poskytuje malý priestor na to, aby politické a ideologické presvedčenia jednotlivcov

mohli hrať akúkoľvek úlohu pri formulovaní postojov. A zároveň, v prípade absencie hrozby a konkurencie, jednotlivci už majú obmedzenú pozornosť a záujem o migračnú problematiku ovplyvnenú najčastejším negatívnym stereotypom k migrantom. Politické a ideologické predispozície sa tak stávajú akýmsi štítom pri strete jednotlivca s kategorizáciou migranta (i keď berieme do úvahy, že výber ľavice alebo pravice musí byť s predchádzajúcim axiologickými predpokladmi jednotlivca). To je však v protiklade s celkovo neutrálnymi postojmi k migrantom bez ohľadu na politickú orientáciu respondentov.

Aj zistenia autorov Hainmuellera a Hopkinsa (2014), ktorí skúmali politické postoje republikánov a demokratov v súvislosti s prisťahovalectvom v USA, boli v príkrom rozpore s významným množstvom literatúry, podľa ktorej republikáni a demokrati reagujú na imigráciu odlišne (napr. Knoll a kol. 2011; Gerber a Huber 2009). Obe strany (republikáni aj demokrati) sa zhodli na preferovaní vzdelaných migrantov. Tento ideologický konsenzus v otázke postojov k migrantom autori vysvetľujú tvrdením, že nezhody prezentované verejnosti sa týkajú viac politik než ľudí a verejnosti. Avšak nezabúdajú pripomenúť, že existencia tohto migračného konsenzu neznamena, že migračná politika bude harmonická, ale naznačuje pravdepodobnú podporu migračného systému, ktorý bude klásť dôraz na úroveň zručností migrantov (Hainmuellera a Hopkinsa 2014b). Obmedzením uvedených zistení je zameralie analýz na prierezové zistenie aktuálnych postojov, aj na multikauzálnu podmienenosť problematiky postojov.

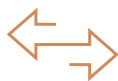
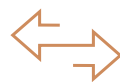
Epilóg

Predložená monografia ponúka čitateľom analýzu kontinuálne diskutovanej témy migrácie, a optikou obyvateľov Slovenska. Prehľad postojov k migrácii a ich vzťahov s viacerými psychologickými i politickými aspektmi je podložený dátami z niekoľkých reprezentatívnych zberov realizovaných na Slovensku. Slovenskí respondenti vnímajú migrantov a migráciu neutrálne, avšak väčšina Európanov vníma migrantov pozitívnejšie. Tieto zistenia platia naprieč celým Slovenskom. Mierne pozitívnejšie postoje majú obyvatelia Bratislavského kraja.

Postoje voči migrantom sú na Slovensku stále ovplyvnené predsudkami, no svoju úlohu zohráva aj prevládajúci populistický diskurz. Príchod migrantov (hoci len potenciálny) a spôsob a frekvencia s akou je zobrazovaná migračná/utečenecká kríza zaiste vplývajú na mieru vnímanej hrozby v súvislosti s migráciou. Stabilným prediktorom pre vnímanú hrozbu migrantov i utečencov je farba ich pleti, čo len potvrdzuje význam rasových predsudkov v otázke migračných postojov. Význam osobnostných charakteristík je zdá sa v slovenských podmienkach zanedbateľný, pričom skôr averzívne charakteristiky osobnosti, ako machiavelizmus či psychopatizmus pomáhajú vysvetliť prevažujúce negatívne postoje k dôsledkom migrácie i príchodu rôznych skupín migrantov. Významnú úlohu v postojoch voči dôsledkom migrácie a vnímanej hrozbe migrácie zohrávajú tiež spokojnosť obyvateľov, a to najmä v materiálnej oblasti; dôvera voči ľuďom či inštitúciám ako aj miera populistických postojov. Politická orientácia má naopak len obmedzený vplyv na postoje k migrantom na Slovensku.

Z hľadiska sociodemografických charakteristík sa potvrdzuje heterogenita výsledkov v závislosti od skúmanej premennej – dôsledkov migrácie, postojov voči príchodu rovnakých alebo rôznych etnických skupín, vnímania priamej či nepriamej hrozby migrantov a utečencov. Všeobecne však prevažuje tendencia k negatívnym postojom u ľudí s nižším dosiahnutým vzdelaním a u starších respondentov, pričom starší ľudia vykazovali aj vyššiu mieru vnímanej hrozby.

Výsledky tiež poukazujú na relatívne nízku dôveru vo verejné inštitúcie vo vzťahu k problematike migrácie, čo vytvára priestor na depolitizáciu migrácie a hľadanie skôr praktických riešení. Transparentné a zrozumiteľne komunikované informácie o migračnej politike by mohli prispieť k lepšej informovanosti obyvateľstva ako aj k šíreniu reálnych informácií. Autori monografie sú presvedčení, že získané výsledky prispedia k vysvetleniu postojov bežných ľudí k migrantom a migrácii.

Referencie

- Abdelaaty, L., & Steele, L. G. (2022). Explaining Attitudes Toward Refugees and Immigrants in Europe. *Political Studies*, 70(1), 110–130.
<https://doi.org/10.1177/0032321720950217>
- Abou-Chadi, T., Cohen, D., & Wagner, M. (2022). The centre-right versus the radical right: The role of migration issues and economic grievances. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(2), 366–384.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1853903>
- Adamus, M., & Grežo, M. (2022). Viac než len postoje voči migrantom: ako vojna mení názory na migračnú politiku. Denník N. Dostupné na: <https://dennikn.sk/blog/2947345/viac-nez-len-postoje-voci-migrant-om-ako-vojna-meni-nazory-na-migracnu-politiku/>
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison Wesley.
- Anderson, J., & Cheers, C. (2018). Does the Dark Triad Predict Prejudice? : The Role of Machiavellianism, Psychopathy, and Narcissism in Explaining Negativity Toward Asylum Seekers. *Australian Psychologist*, 53(3), 271–281.
<https://doi.org/10.1111/ap.12283>
- Angeli, O. (nd). Migration and the rise of populism: how closely related are they. *European Insights*. Dostupné na: <https://www.vuesdeurope.eu/en/news/migration-and-the-rise-of-populism-how-closely-related-are-they/>
- Bansak, K., Hainmueller, J., & Hangartner, D. (2016). How economic, humanitarian, and religious concerns shape European attitudes toward asylum seekers. *Science*, 354(6309), 217–222.
<https://doi.org/10.1126/science.aag2147>
- Bauer, T. K., Lofstrom, M., & Zimmermann, K. F. (2000). Immigration Policy, Assimilation of Immigrants and Natives' Sentiments Towards Immigrants: Evidence from 12 Oecd-Countries. *SSRN Electronic Journal*.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.251988>
- Bazán-Monasterio, V., Gil-Lacruz, A. I., & Gil-Lacruz, M. (2021). Life satisfaction in relation to attitudes towards immigrants among Europeans by generational cohorts. *International Journal of Intercultural Relations*, 80, 121–133.
<https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2020.10.005>

- Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, 106(1), 59–73. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.106.1.59>
- Bertin, P., Marinthe, G., Biddlestone, M., & Delouvée, S. (2022). Investigating the identification-prejudice link through the lens of national narcissism: The role of defensive group beliefs. *Journal of Experimental Social Psychology*, 98:104252. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2021.104252>
- Bohman, A. (2011). Articulated antipathies: Political influence on anti-immigrant attitudes. *International Journal of Comparative Sociology*, 52(6), 457–477. <https://doi.org/10.1177/0020715211428182>
- Bozogáňová, M. & Piterová, I. (2020). Postoje k migrácii na Slovensku v kontexte Európy a krajín Vyšehradskej štvorky. In: Fedáková, D. (2020). *Európska Sociálna Sonda: 9. kolo na Slovensku* (M. Kentoš, Ed.). Spoločenskovedný ústav CSPV SAV. <https://doi.org/10.31577/2020.978-80-89524-52-5.4>
- Bozogáňová, M. & Piterová, I. (2020). Kríza dôvery na Slovensku: Áno alebo nie? In M. Grežo (Ed.), *Kríza dôvery: Teória a výskum* (pp. 170–199). IRIS.
- Bozogáňová, M. (2020). The opinions of the Slovak population on immigrants based on Eurobarometer data. *Individual and Society*. 23(1), 45–57. <https://doi.org/10.31577/cas.2020.01.568>
- Bozogáňová, M., & Pethö, T. (2021). Temná triáda ako prediktor vnímania bezpečnostnej hrozby u rôznych typov migrantov. *Sociální Procesy a Osobnosť 2020*, 27–32.
- Brooks, C., Manza, J., & Cohen, E. D. (2016). Political Ideology and Immigrant Acceptance. *Socius*, 2, 2378023116668881. <https://doi.org/10.1177/2378023116668881>
- Butkus, M., Maciulyte-Sniukiene, A., Davidaviciene, V., & Matuzeviciute, K. (2016). Factors influencing society's attitudes towards internal and external EU immigrants. *Filosofija sociologija*, 27(4), 292.
- Careja, R. (2016). Party Discourse and Prejudiced Attitudes toward Migrants in Western Europe at the Beginning of the 2000s. *International Migration Review*, 50(3), 599–627. <https://doi.org/10.1111/imre.12174>

- Carlson, M. M., McElroy, S. E., Aten, J. D., Davis, E. B., Van Tongeren, D., Hook, J. N., & Davis, D. E. (2019). We Welcome Refugees? Understanding the Relationship between Religious Orientation, Religious Commitment, Personality, and Prejudicial Attitudes toward Syrian Refugees. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 29(2), 94–107. <https://doi.org/10.1080/10508619.2019.1586067>
- Ceobanu, A. M., & Escandell, X. (2008). East is West? National feelings and anti-immigrant sentiment in Europe. *Social Science Research*, 37(4), 1147–1170. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2008.01.002>
- Ceobanu, A. M., & Escandell, X. (2010). Comparative Analyses of Public Attitudes Toward Immigrants and Immigration Using Multinational Survey Data: A Review of Theories and Research. *Annual Review of Sociology*, 36(1), 309–328. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.012809.102651>
- Cichocka, A., de Zavala, A.G., Marchlewska, M., Bilewicz, M., Jaworska, M., & Olechowski, M. (2018). Personal control decreases narcissistic but increases non-narcissistic in-group positivity. *Journal of Personality*, 86(3), 465–480. <https://doi.org/10.1111/jopy.12328>
- Cowling, M. M., Anderson, J.R., & Ferguson, R. (2019). Prejudice-relevant Correlates of Attitudes towards Refugees: A Meta-analysis. *Journal of Refugee Studies*, 32(3), 502–524. <https://doi.org/10.1093/jrs/fey062>
- Czymara, C. S. (2021). Attitudes toward Refugees in Contemporary Europe: A Longitudinal Perspective on Cross-National Differences. *Social Forces*, 99(3), 1306–1333. <https://doi.org/10.1093/sf/soaa055>
- Davidov, E., & Semyonov, M. (2017). Attitudes toward immigrants in European societies. *International Journal of Comparative Sociology*, 58(5), 359–366. <https://doi.org/10.1177/0020715217732183>
- Davidov, E., Meuleman, B., Billiet, J., & Schmidt, P. (2008). Values and Support for Immigration: A Cross-Country Comparison. *European Sociological Review*, 24(5), 583–599. <https://doi.org/10.1093/esr/jcn020>
- De Coninck, D. (2020). Migrant categorizations and European public opinion: diverging attitudes towards immigrants and refugees. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(9), 1667–1686. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2019.1694406>

- Dennison, J., & Geddes, A. (2019). A Rising Tide? The Salience of Immigration and the Rise of Anti-Immigration Political Parties in Western Europe. *The Political Quarterly*, 90(1), 107–116. <https://doi.org/10.1111/1467-923X.12620>
- Diener, E., & Tov, W. (2012). National Accounts of Well-Being. In K. C. Land, A. C. Michalos, & M. J. Sirgy (Eds.), *Handbook of Social Indicators and Quality of Life Research* (pp. 137–157). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-007-2421-1_7
- Dinesen, P. T., Klemmensen, R., & Nørgaard, A. S. (2016). Attitudes Toward Immigration: The Role of Personal Predispositions: Personality and Immigration Attitudes. *Political Psychology*, 37(1), 55–72. <https://doi.org/10.1111/pops.12220>
- Dražanová, L. (2022). Sometimes it is the little things: A meta-analysis of individual and contextual determinants of attitudes toward immigration (2009–2019). *International Journal of Intercultural Relations*, 87, 85–97. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2022.01.008>
- Dyduch-Hazar, K., Mrozinski, B., & Golec de Zavala, A. (2019). Collective narcissism and in-group satisfaction predict opposite attitudes toward refugees via attribution of hostility. *Frontiers in Psychology*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01901>
- Elchardus, M., & Spruyt, B. (2016). Populism, Persistent Republicanism and Declinism: An Empirical Analysis of Populism as a Thin Ideology. *Government & Opposition*, 51(1), 111–133. <https://doi.org/10.1017/gov.2014.27>
- Ellison, C. G., Shin, H., & Leal, D. L. (2011). The Contact Hypothesis and Attitudes Toward Latinos in the United States. *Social Science Quarterly*, 92(4), 938–958. <http://www.jstor.org/stable/42956557>
- Ersen, E.T. (2022). Ukraine-Russia war shows EU's hypocritical stance on refugees. Anadolu Agency. Dostupné na: <https://www.aa.com.tr/en/russia-ukraine-war/ukraine-russia-war-shows-eus-hypocritical-stance-on-refugees/2684884>
- ESS Round 7: European Social Survey (2018): ESS-7 2014 Documentation Report. Edition 3. 2. Bergen, European Social Survey Data Archive, Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research, Norway for ESS ERIC. <http://dx.doi.org/10.21338/NSD-ESS7-2014>

- ESS Round 9: European Social Survey Round 9 Data (2018). Data file edition 2. O. NSD – Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC. <https://doi.org/10.21338/NSD-ESS9-2018>
- European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2022). ESS20 – integrated file, edition 1.2 [Data set]. Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. <https://doi.org/10.21338/ESS10E01>
- Ferrín, M. (2018). The European Social Survey Round 10 Question Module Design Teams. Stage 2 Application. Dostupné na: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round10/questionnaire/ESS10_ferrin_proposal.pdf
- Festinger, L. (1962). Cognitive dissonance. *Scientific American*, 207, 93–107. <https://doi.org/10.1038/scientificamerican1062-93>
- Findor, A., Hruška, M., Jankovská, P., & Pobudová, M. (2021). Re-examining public opinion preferences for migrant categorizations: “Refugees” are evaluated more negatively than “migrants” and “foreigners” related to participants’ direct, extended, and mass-mediated intergroup contact experiences. *International Journal of Intercultural Relations*, 80, 262–273. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2020.12.004>
- Finseraas, H., Pedersen, A. W., & Bay, A.-H. (2016). When the Going Gets Tough: The Differential Impact of National Unemployment on the Perceived Threats of Immigration. *Political Studies*, 64(1), 60–73. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12162>
- Flores, R. D. (2018). Can Elites Shape Public Attitudes Toward Immigrants?: Evidence from the 2016 US Presidential Election. *Social Forces*, 96(4), 1649–1690. <https://doi.org/10.1093/sf/soy001>
- Freitag, M., & Bühlmann, M. (2009). Crafting Trust: The Role of Political Institutions in a Comparative Perspective. *Comparative Political Studies*, 42(12), 1537–1566. <https://doi.org/10.1177/0010414009332151>
- Fritsche, I. (2022). Agency Through the We: Group-Based Control Theory. *Current Directions in Psychological Science*, 31(2), 194–201. <https://doi.org/10.1177/09637214211068838>

- Fritzsche, I., & Jugert, P. (2017). The consequences of economic threat for motivated social cognition and action. *Current Opinion in Psychology*, 18, 31–36. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.07.027>
- Fritzsche, I., Jonas, E., Ablasser, C., Beyer, M., Kuban, J., Manger, A-M., & Schultz, M. (2013). The power of we: Evidence for group-based control. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49, 19–32. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2012.07.014>
- Gallego, A., & Pardos-Prado, S. (2014). The Big Five Personality Traits and Attitudes towards Immigrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(1), 79–99. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.826131>
- Gallo Kriglerová, E., Kadlečíková, J., Holka Chudžíková, A., & Píšová, M. (2021). *Cudzie nechceme, svoje si nedáme. Postoje majoritnej populácie k migrácii a cudzincom na Slovensku. Analýza kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu*. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry.
- Gerber, A. S., & Huber, G. A. (2009). Partisanship and Economic Behavior: Do Partisan Differences in Economic Forecasts Predict Real Economic Behavior? *American Political Science Review*, 103(3), 407–426. <https://doi.org/10.1017/S0003055409990098>
- Gessler, T., & Hunger, S. (2022). How the refugee crisis and radical right parties shape party competition on immigration. *Political Science Research and Methods*, 10(3), 524–544. <https://doi.org/10.1017/psrm.2021.64>
- Ghadakpour, N. (2022). *Syrian and Ukrainian refugees should receive 'same treatment', says UN commission chair*. Euronews. Dostupné na: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/07/04/syrian-and-ukrainian-refugees-should-receive-same-treatment-says-un-commission-chair>
- Ghouri, S. (2022). *What do Syrians think about the welcome for Ukrainian refugees?* AlJazeera, Available at: <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/31/what-do-syrians-think-about-the-welcome-for-ukrainian-refugees>
- Giorgi, A., & Vitale, T. (2017). Migrants in the public discourse, between media, policies and public opinion. In S., Marino, J., Roosblad, & R., Penninx (Eds.), *Trade Unions, Immigration and Immigrants in Europe in the 21st Century: New Approaches Under Changed Conditions* (pp. 66–89). ILO-Edward Edgar.

- Golec de Zavala, A., Guerra, R., & Simão, C. (2017). The Relationship between the Brexit Vote and Individual Predictors of Prejudice: Collective Narcissism, Right Wing Authoritarianism, Social Dominance Orientation. *Frontiers in Psychology*, 8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.02023>
- Gordon, S. L. (2016). Understanding Evaluations of Foreigners in Modern South Africa: The Relationship Between Subjective Wellbeing and Xenophobia. *Journal of Happiness Studies*. <https://doi.org/10.1007/s10902-016-9838-6>
- Gravelle, T. B. (2016). Party Identification, Contact, Contexts, and Public Attitudes toward Illegal Immigration. *Public Opinion Quarterly*, 80(1), 1–25. <https://doi.org/10.1093/poq/nfv054>
- Greenaway, K. H., Haslam, S. A., Cruwys, T., Branscombe, N. R., Ysseldyk, R., & Heldreth, C. (2015). From "we" to "me": Group identification enhances perceived personal control with consequences for health and well-being. *Journal of personality and social psychology*, 109(1), 53–74. <https://doi.org/10.1037/pspi0000019>
- Greenaway, K. H., Louis, W. R., Hornsey, M. J., & Jones, J. M. (2014). Perceived control qualifies the effects of threat on prejudice. *British Journal of Social Psychology*, 53(3), 422–442. <https://doi.org/10.1111/bjso.12049>
- Gruszczynski, L. & Friedery, R. (2021). *The Populist Challenge of Common EU Policies – The Case of (Im)migration*. *Demos Working Paper*, August 2021, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3916517> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3916517>
- Gusciute, E., Mühlau, P., & Layte, R. (2021). All Welcome Here? Attitudes towards Muslim Migrants in Europe. *International Migration*, 59(5), 149–165. <https://doi.org/10.1111/imig.12810>
- Hainmueller, J., & Hopkins, D. J. (2015). The Hidden American Immigration Consensus: A Conjoint Analysis of Attitudes toward Immigrants. *American Journal of Political Science*, 59(3), 529–548. <https://doi.org/10.1111/ajps.12138>
- Halama, P., Kohút, M., Soto, C. J., & John, O. P. (2020). Slovak Adaptation of the Big Five Inventory (BFI-2): Psychometric Properties and Initial Validation. *Studia Psychologica*, 62(1). <https://doi.org/10.31577/sp.2020.01.792>
- Halapuu, V., Paas, T., & Tammaru, T. (2014). *Is institutional trust related to the attitudes towards immigrants in Europe? A study of majority and minority population*. NORFACE MIGRATION Discussion Paper No. 2013–14.

- Harell, A., Soroka, S., & Iyengar, S. (2017). Locus of Control and Anti-Immigrant Sentiment in Canada, the United States, and the United Kingdom: Locus of Control and Anti-Immigrant Sentiment. *Political Psychology*, 38(2), 245–260. <https://doi.org/10.1111/pops.12338>
- Hartevelde, E., Kokkonen, A., & Dahlberg, S. (2017). Adapting to party lines: The effect of party affiliation on attitudes to immigration. *West European Politics*, 40(6), 1177–1197. <https://doi.org/10.1080/01402382.2017.1328889>
- Heizmann, B., & Huth, N. (2021). Economic conditions and perceptions of immigrants as an economic threat in Europe: Temporal dynamics and mediating processes. *International Journal of Comparative Sociology*, 62(1), 56–82. <https://doi.org/10.1177/0020715221993529>
- Heizmann, B., & Ziller, C. (2020). Who Is Willing to Share the Burden? Attitudes Towards the Allocation of Asylum Seekers in Comparative Perspective. *Social Forces*, 98(3), 1026–1051. <https://doi.org/10.1093/sf/soz030>
- Helbling, M., & Kriesi, H. (2014). Why Citizens Prefer High- Over Low-Skilled Immigrants. Labor Market Competition, Welfare State, and Deservingness. *European Sociological Review*, 30(5), 595–614. <https://doi.org/10.1093/esr/jcu061>
- Heretik, A., Fronc, A., & Šrol, J. (2018). *Vzťah temperamentu, charakteru a temnej triády osobnosti*. Sociálne Procesy a Osobnosť 2018, 106–111.
- Hirsch, M., Veit, S., & Fritsche, I. (2021). Blaming immigrants to enhance control: Exploring the control-bolstering functions of causal attribution, in-group identification, and hierarchy enhancement. *Journal of Theoretical Social Psychology*, 5(2), 114–131. <https://doi.org/10.1002/jts5.73>
- Hjern, M. (2007). Do Numbers Really Count? Group Threat Theory Revisited. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(8), 1253–1275. <https://doi.org/10.1080/13691830701614056>
- Hlinčíková, M. & Mesežnikov, G. (Eds.) (2016). *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci*. Praha: Inštitút pre verejné otázky, Heinrich-Böll-Stiftung. https://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Otvorena_krajina_alebo_nedobytna_pevnost_Slovensko_migranti_a_uteцени.pdf

- Hodson, G., Hogg, S. M., & MacInnis, C. C. (2009). The role of "dark personalities" (narcissism, Machiavellianism, psychopathy), Big Five personality factors, and ideology in explaining prejudice. *Journal of Research in Personality*, 43(4), 686–690. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.02.005>
- Holka Chudžíková, Alena & Gallová Kriglerová, Elena. (n.d.). *Cudzie nechceme, svoje si nedáme – postoje voči migrácii v roku 2020*. In S. Letavajová (Ed.), *Súčasná migrácia a ich reflexia v spoločenskom vedomí* (pp. 159–177). UKF Nitra.
- Hopkins, D. J. (2015). The Upside of Accents: Language, Inter-group Difference, and Attitudes toward Immigration. *British Journal of Political Science*, 45(3), 531–557. <https://doi.org/10.1017/S0007123413000483>
- Huber, R.A., Jankowski, M. & Wegscheider, C. (2022). Explaining Populist Attitudes: The Impact of Policy Discontent and Representation. *Polit Vierteljahresschr.* <https://doi.org/10.1007/s11615-022-00422-6>
- Ihnátová, Z., Kopečný, R., & Babic, J. (2017). *European Migration crisis coverage in Slovak media*. Conference paper. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/324150154_EUROPEAN_MIGRATION_CRISIS_COVERAGE_IN_SLOVAK_MEDIA
- IOM. (2019). *Migrácia na Slovensku*. Medzinárodná organizácia pre migráciu Retrieved from <https://iom.sk/sk/migracia/migracia-na-slovensku.html>
- Jetten, J., Mols, F., & Postmes, T. (2015). Relative Deprivation and Relative Wealth Enhances Anti-Immigrant Sentiments: *The V-Curve Re-Examined*. *PLoS One*, 10(10):e0139156. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0139156>
- Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A Brief Measure of Dark Personality Traits. *Assessment*, 21(1), 28–41. <https://doi.org/10.1177/1073191113514105>
- Kaminská, O. (2020). *Guide to Using Weights and Sample Design Indicators with ESS Data*. https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/ESS_weighting_data_1_1.pdf
- Kissová, L. (2018). The Production of (Un)deserving and (Un)acceptable: Shifting Representations of Migrants within Political Discourse in Slovakia. *East European Politics and Societies*, 32(4), 743–766. <https://doi.org/10.1177/0888325417745127>

- Knoll, B. R., Redlawsk, D. P., & Sanborn, H. (2011). Framing Labels and Immigration Policy Attitudes in the Iowa Caucuses: "Trying to Out-Tancredo Tancredo." *Political Behavior*, 33(3), 433–454. <https://doi.org/10.1007/s11109-010-9141-x>
- Korol, L., & Bevelander, P. (2021). Does young adults' life satisfaction promote tolerance towards immigrants? The role of political satisfaction and social trust. *Current Psychology*. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01923-0>
- Kotzur, P.F., Forsbach, N., & Wagner, U. (2017). Choose Your Words Wisely. Stereotypes, Emotions, and Action Tendencies Toward Fled People as a Function of the Group Label. *Sociological Psychology*, 48(4), 226–241. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000312>
- Lancaster, C. M. (2022). Value Shift: Immigration Attitudes and the Sociocultural Divide. *British Journal of Political Science*, 52(1), 1–20. <https://doi.org/10.1017/S0007123420000526>
- Landmann, H., Gaschler, R., & Rohmann, A. (2019). What is threatening about refugees? Identifying different types of threat and their association with emotional responses and attitudes towards refugee migration. *European Journal of Social Psychology*. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2593>
- Lodge, M., & Taber, C. S. (2013). *The rationalizing voter*. Cambridge University Press.
- Malesza, M., Ostaszewski, P., Büchner, S., & Kaczmarek, M. C. (2019). The Adaptation of the Short Dark Triad Personality Measure – Psychometric Properties of a German Sample. *Current Psychology*, 38(3), 855–864. <https://doi.org/10.1007/s12144-017-9662-0>
- Marfouk, A. (2019). I'm neither racist nor xenophobic, but: dissecting European attitudes towards a ban on Muslims' immigration. *Ethnic and Racial Studies*, 42(10), 1747–1765. <https://doi.org/10.1080/01419870.2018.1519585>
- Marchlewska, M., Cichocka, A., Jaworska, M., de Zavala, A.G., & Bilewicz, M. (2020). Superficial ingroup love? Collective narcissism predicts ingroup image defense, outgroup prejudice, and lower ingroup loyalty. *British Journal of Social Psychology*, 59(4), 857–875. <https://doi.org/10.1111/bjso.12367>
- Martínez, C.A., van Prooijen, J.W., & Van Lange, P.A.M. (2022). The hateful people: Populist attitudes predict interpersonal and intergroup hate. *Social Psychological and Personality Science*. <http://dx.doi.org/10.1177/19485506221127491>

- McAuliffe, M. and A. Triandafyllidou (eds.) (2022). *World Migration Report 2022*. International Organization for Migration (IOM), Geneva.
- Messing, V., & Ságvári, B. (2019). *Still divided but more open Mapping European attitudes towards migration before and after the migration crisis (Budapest)*. Friedrich Ebert Stiftung.
- Messing, V., & Ságvári, B. (2021). Are anti-immigrant attitudes the Holy Grail of populists? Intersections. *East European Journal of Society and Politics*, 7(2), 100–127. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v7i2.750>
- Meuleman, B., Davidov, E., & Billiet, J. (2009). Changing attitudes toward immigration in Europe, 2002–2007: A dynamic group conflict theory approach. *Social Science Research*, 38(2), 352–365. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2008.09.006>
- Mikšík, O. (2004). *Dotazník DUSIN*. Psychodiagnostika s.r.o.
- Mitchell, J. (2021). Social Trust and Anti-immigrant Attitudes in Europe: A Longitudinal Multi-Level Analysis. *Frontiers in Sociology*, 6. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fsoc.2021.604884>
- Moses, J. (2006). *International Migration: Globalization's Last Frontier*. London: ZedBooks.
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition* 39(4), 541–563. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mudde, C., & Rovira Kaltwasser, C. (2017). *Populism. A very short introduction*. Oxford University Press.
- Pardos-Prado, S. (2011). Framing Attitudes Towards Immigrants in Europe: When Competition Does Not Matter. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(7), 999–1015. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2011.572421>
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751–783. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751>

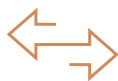
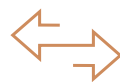
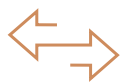

- Pettigrew, T. F., Wagner, U., & Christ, O. (2010). Population Ratios and Prejudice: Modelling Both Contact and Threat Effects. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(4), 635–650. <https://doi.org/10.1080/13691830903516034>
- Pettrachin, A., & Abdou, L. H. (2022). *Explaining the remarkable shift in European responses to refugees following Russia's invasion of Ukraine*. The London School of Economics and Political Science. Dostupné na: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2022/03/09/explaining-the-remarkable-shift-in-european-responses-to-refugees-following-russias-invasion-of-ukraine/>
- Poloha, N.L. (2022). Prieskum: K Ukrajincom máme negatívny postoj. *Neprajeme im a čakáme pomoc od štátu*. Startitup. Dostupné na: <https://www.startitup.sk/prieskum-k-ukrajincom-mame-negativny-postoj-neprajeme-im-a-cakame-pomoc-od-statu/>
- Ponce, A. (2017). Gender and Anti-immigrant Attitudes in Europe. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 3, 237802311772997. <https://doi.org/10.1177/2378023117729970>
- Pruyssers, S. (2020). Personality and attitudes towards refugees: evidence from Canada. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/17457289.2020.1824187>
- Rustenbach, E. (2010). Sources of Negative Attitudes toward Immigrants in Europe: A Multi-Level Analysis. *International Migration Review*, 44(1), 53–77. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2009.00798.x>
- Semyonov, M., Rajzman, R., Tov, A. Y., & Schmidt, P. (2004). Population size, perceived threat, and exclusion: A multiple-indicators analysis of attitudes toward foreigners in Germany. *Social Science Research*, 33(4), 681–701. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2003.11.003>
- Schahbasi, A., Huber, S., & Fieder, M. (2021). Factors affecting attitudes toward migrants—An evolutionary approach. *American Journal of Human Biology*, 33(1). <https://doi.org/10.1002/ajhb.23435>
- Schlueter, E., & Davidov, E. (2013). Contextual Sources of Perceived Group Threat: Negative Immigration-Related News Reports, Immigrant Group Size and their Interaction, Spain 1996–2007. *European Sociological Review*, 29(2), 179–191. <https://doi.org/10.1093/esr/jcr054>

- Schlueter, E., & Scheepers, P. (2010). The relationship between outgroup size and anti-outgroup attitudes: A theoretical synthesis and empirical test of group threat- and intergroup contact theory. *Social Science Research*, 39(2), 285–295. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2009.07.006>
- Schlueter, E., & Wagner, U. (2008). Regional Differences Matter: Examining the Dual Influence of the Regional Size of the Immigrant Population on Derogation of Immigrants in Europe. *International Journal of Comparative Sociology*, 49(2–3), 153–173. <https://doi.org/10.1177/0020815207088910>
- Schmidt-Catran, A. W., & Czymara, C. S. (2022). Political elite discourses polarize attitudes toward immigration along ideological lines. A comparative longitudinal analysis of Europe in the twenty-first century. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 0(0), 1–25. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2022.2132222>
- Sibley, C. G., & Duckitt, J. (2008). Personality and Prejudice: A Meta-Analysis and Theoretical Review. *Personality and Social Psychology Review*, 12(3), 248–279. <https://doi.org/10.1177/1088868308319226>
- Sidanius, J., Pratto, F., & Devereux, E. (1992). "A Comparison of Symbolic Racism Theory and Social Dominance Theory as Explanations for Racial Policy Attitudes". *The Journal of Social Psychology*. 132(3), 377–395. <https://doi.org/10.1080/00224545.1992.9924713>
- Sirgy, M. J., Kim, M. Y., Joshanloo, M., & Bosnjak, M. (2019). Is Subjective Ill-Being Related to Islamophobia in Germany? In Search for Moderators. *Journal of Happiness Studies*, 20(8), 2655–2675. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0063-3>
- Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (2000). *An integrated threat theory of prejudice*. In S. Oskamp (Ed.), *Reducing prejudice and discrimination* (pp. 23–45). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Stephan, W.G., & Stephan, C.W. (2017). Intergroup threat theory. *The International Encyclopedia of Intercultural Communication*, pp. 1–12. <https://doi.org/10.1002/9781118783665.ieicc0162>
- Školkay, A. (2021, February). *Impact of Populism on the Party System in Slovakia 2000–2020*. Background Study for DEMOS H2020 Project. Manuscript, Version 01, 59 pages. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.24007.01444>
- Štefančík, R., Némethová, I. & Seresová, T. (2021). Securitization of migration in the language of Slovak far-right populism. *Migration letters*, 18(6), 731–744. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=998749>

- Šulíková Bajánová, N., Hlavatovič, V., Frantová, E. & Katuška, M. (2022). *Bude iróniou, keď Slovensko začne žiadať kvóty na utečencov*. Dobré ráno [Podcast]. <https://domov.sme.sk/c/22863961/dobre-rano-pracu-si-naslo-zatial-par-de-siatok-utecencov.html>
- Tajfel, H., & Turner, J.C. (1979). The social identity theory of intergroup behavior. In W. G. Austin, & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33–47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Talay, L., & De Coninck, D. (2020). Exploring the link between personality traits and European attitudes towards refugees. *International Journal of Intercultural Relations*, 77, 13–24. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2020.04.002>
- Tartakovsky, E., & Walsh, S. D. (2015). Testing a new theoretical model for attitudes toward immigrants: The case of social workers' attitudes toward asylum seekers in Israel. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 47, 72–96. <https://doi.org/10.1177/0022022115613860>
- TASR (2022). EÚ: Pri utečencoch z Ukrajiny a Sýrie neuplatňujeme dvojaký meter. Teraz.sk. Dostupné na: <https://www.teraz.sk/utok-na-ukrajinu/eu-pri-utecencoch-z-ukrajiny-a-syrie/620320-clanok.html>
- United Nations (1998). *Recommendations on Statistics of International Migration. Revision 1*. New York: Department of Economic and Social Affairs. Dostupné online: <https://migrationdataportal.org/resource/recommendations-statistics-international-migration-revision-1>
- United Nations (2020). Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2020). *International Migrant Stock 2020*. Available at: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesapd_2020_ims_stock_by_sex_and_destination.xlsx
- Uysal, M.S. (2022). Populist attitudes moderates the negative relationship between national identity and support for pro-refugee policies. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 22(1), 253–267. <https://doi.org/10.1111/asap.12297>
- Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny – ÚPSVaR. (2022). *Zamestnávanie cudzincov na území Slovenskej republiky za rok 2022*. Dostupné online: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky/zamestnavanie-cudzincov-na-uzemi-slovenskej-republiky-za-rok-2022.html?page_id=1156941

- Vašečka, M. (2009). *Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike*. Medzinárodná organizácia pre migráciu.
- Verkuyten, M., Mepham, K., & Kros, M. (2018). Public attitudes towards support for migrants: the importance of perceived voluntary and involuntary migration. *Ethnic and Racial Studies*, 41(5), 901–918.
<https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1367021>
- Vláda SR (2022). *Základné údaje*. Dostupné online:
<https://www.vlada.gov.sk/slovensko/>
- Wagner, U., Becker, J. C., Christ, O., Pettigrew, T. F., & Schmidt, P. (2012). A Longitudinal Test of the Relation between German Nationalism, Patriotism, and Outgroup Derogation. *European Sociological Review*, 28(3), 319–332.
<https://doi.org/10.1093/esr/jcq066>
- Wright, J. D., & Esses, V. M. (2019). It's security, stupid! Voters' perceptions of immigrants as a security risk predicted support for Donald Trump in the 2016 US presidential election. *Journal of Applied Social Psychology*, 49(1), 36–49.
<https://doi.org/10.1111/jasp.12563>
- Wyszynski, M. C., Guerra, R., & Bierwiazzonek, K. (2020). Good refugees, bad migrants? Intergroup helping orientations toward refugees, migrants, and economic migrant in Germany. *Journal of Applied Social Psychology*, 50, 607–618. <https://doi.org/10.1111/jasp.12699>

Postoje k migrácii: od predsudkov k populizmu

Miroslava Bozogánová – Michal Kentoš – Ivana Piterová

Spoločenskovedný ústav Centra spoločenských a psychologických vied SAV, v.v.i., Košice

Rok vydania: 2022

Počet strán: 104

Rozsah AH: 4,662

Vydanie: prvé

ISBN 978-80-89524-76-1

<https://doi.org/10.31577/2022.9788089524761>

